
TRANSILVANIA

Sibiu, Strada Șaguna 6.

Propaganda artistică.

Conferență ținută în Bistrița, 7 Nov. 1926, la „Cercul cultural“.

De Emil Isac

Artă? Propaganda artei? E necesar să facem propagandă? Și pentru artă? Artă este atât de neputincioasă, încât cerem sprijinul vorbeii, fără argumentelor, pentru a o susține?...

A vorbi de artă este poate azi o încercare de sfidare a sentimentelor ce le poartă materialistii progresului cultural. Lumea este obosită... După un cataclism, care nu are păreche în istoria civilizației și care a schimbat cu desăvârșire structura lumescă, și era firesc să se schimbe, căci prea mare era nedreptatea de-a ține în jug de robie sute de ani popoare, cum erau naționalitățile din trecuta Austro-Ungarie... s'a schimbat mentalitatea omenească. Alături de jerfa de viață a sutelor de mil s'a creat o nouă specie omenească: profitorii ideilor generoase, paraziții, cari trăiesc din lipsa de moralitate, pentru cari nu există ideal. Cu această speță de oameni nu avem nici o treabă. Ii disprețuim, căci noi avem lipsă nu numai de materialisti, ci în primul rând de idealisti. Și omenimea poate fi câștigată pentru idei generoase. Dovada o vedem mereu.

Un mare artist, un mare savant, un mare reprezentant al gândirii, poate ajunge la recunoașterea valorii sale, oamenii pot fi convinși de utilitatea unei idei, de frumuseța unei opere, de ființa unui ideal, dar mijloacele de convingere depind în prima linie de forma, în care se manifestă o operă de cultură și de gradul de civilizație ce reprezintă un popor, în care a apărut creațiunea de artă ca fenomen.

Desigur, cultura europeană este azi mai accesibilă ca mai înainte. Aeroplanul, care zboară de-asupra noastră, este vizibil și de cel mai întunecat suflet. Binefacerile cul-

turii sunt atât de doveditoare, încât nu mai este necesar să afirmăm, că există o solidaritate culturală între popoare. Un Molière, un Shakespeare, un Pasteur, un Rafael ori un Kant este al nostru, al tuturor; arta nu se mai izolează, ea cere atențiunea noastră, știința este pentru binele nostru comun, tehnica încearcă să ne facă mai bună odihna și ne scutește fizicul de jertfe inutile. Va să zică: pretutindeni o conlucrare a minții cu sufletul omenească, pentru a face din viață un prilej de cât mai puțină durere și cât mai multă fericire posibilă.

În primul rând arta este ceea ce se adresează inimii. Poate mulți contestă existența acestei inimi ca factor decisiv în viața omenească. Oamenii obișnuți cu minciunile convenționale, nefericiți din cauza materialismului, care îi sufocă înainte de a-și fi terminat evoluția sufletească, încep pentru a simți frumusețea naturii, căci poate nici nu le rămâne timp de-a fi oameni, zimbetul Mona Lisei nu are preț, muzica divină a lui Beethoven, versul suveran al lui Eminescu, se refugiază unde poate: în inimile studenților săraci, în inimile micilor funcționari, cari ahțiază după fericire, simțind toată viața lor povara existenței, care le consumă vloga și energia.

Arta nu poate fi mijloc de speculă. Ne declarăm și împotriva speculațiunii estetice, deși suntem gata să recunoaștem, că scopul artei nu poate fi aplicat numai teoreticește: un refugiu al sufletului împotriva multiplelor dureri lumești, în lumea fanteziei... Nu, arta trebuie să ne și folosească, trebuie să ne și îndrepte, să ne facă viața mai frumoasă prin faptul constatării, că trăim în lumea aceasta frumoasă și pe care suntem siliți să o părăsim poate chiar atunci când dragostea ne leagă de moment, ca pe-o floare iedera.

Un Rubens a trebuit să moară și să lase întreg sufletul aici. Din trupul lui Pasteur n'a rămas, poate, decât colb galbin, amintirea oaselor, cari s'au măcinat cu vremea. Totul este pozitiv în viață și totul se reduce la negativul absolut. Arta însă par'că sfidează vremea. Melodia nu îmbătrânește. Totul ce este praf și cenuse în viața omenească, în artă este lumină și aur. Cântecul nu moare niciodată, doar numai se schimbă. Subiectul de îndușurare rămâne același în viața popoarelor. Așa încât arta este cel mai temerar dușman al vremii, desprețuind voința omenească supusă tirăniei momentului. Intellectul, cel mai strălucit poate fi nimicit de un moment, arta însă stă victorioasă în vreme... Arta se ridică de-asupra josițiilor omenești, căci este creațiunea supraomului, ori poate că

este creațiunea adevăratului om, Arta este esența sufletească a unui popor și îndăosebi poporul nostru, care a dat dovadă de atâta talent, de atâta forță spirituală în vremuri grele și în vremuri senine, naștinea noastră, care a conlucrat prin marii săi factori de cultură la progresul european, arta românească în deplina ei strălucire va trebui să forțeze respectul conștiinței latine în bazinul Dunării... Așa încât pentru noi arta este însăși proba de idealism, nu numai o inutilitate estetică, o ficțiune de lux suprapus. Lupta în contra indiferentismului idealist este o anexă de virtualitate a forței noastre idealiste.

Pentru a introduce în viața publică concepția etică a idealismului va fi necesar ca acei, cărora li s-a dat posibilitatea să îndrume omenirea spre idealism, să nu mai rămâie în defensivă, să nu lase introducerea oportunismului barbar al zilelor actuale în conștiința publică, să nu sancționeze cu tăcere devaluarea culturii și, mai ales, a artei. Înțelegeți cu toții că fără artă nu are mult sens viața, căci contemplarea naturii este perfectă numai prin măestria de a reda frumosul prin artă. Și a admira arta nu poate fi un monopol, ea va avea acces în mulțime, căci arta nu mai poate fi lux, ei ni se impune datorită de a o face necesitate...

Necesitatea propagandei artistice ne apare. Vedem că va trebui să cerem jertfa, nu numai a statului, ci și a publicului organizat intelectualicește, ca să se înțeleagă odată, că dacă suntem obligați cu toții să servim binelui public, deci statului, credinței, omeniei, tot astfel un superior destin ne obligă și trebuie să ne obligăm pe toți să servim arta. Nu înțelegem exagerarea afirmării, nu este necesar ca fiecare om să-și scrie buletinele în vers și să scandeze cu pașii săi grăbiți un hexametrul. Dimpotrivă, să scrie versuri, să vopsească pânăză cât de puțini, numai veritabili. Dar de ce să nu aibă fiecare om posibilitatea de-a cunoaște geniul unui Shakespeare, Molière? De ce să nu vedem în fiecare casă românească picturi pe pereți, cărți, gravuri? De ce să nu împodobim casa noastră cu gustul și priceperea artistului, când această artă nu este exclusivă, ci se adresează, prin tradiție și intuiție, mulțimii, scopurile ei fiind cunoscute și recunoscute: motive de premienire a atmosferei ce turbură cunoștința: și înainte de toate este o înălțare a ideii creatoare, o slăvire a încercării de perfecțiune...? De ce să nu fie teatrul, muzeul, expoziția, concertul, făcut pentru toți? De ce să se poată duce la teatru des numai acel, care are bani mulți, și repet: de ce numai acel, care are bani mulți? Rândurile scumpe la concerte sunt asfaltate de îmbogățitul par-

venit, iar' misera plebs, din care face parte azi fiecă în intelectual, bietul cetățean onorabil, este fericit dacă ajunge în galerie... Pânza pictorului o pot cumpăra numai oamenii bogăți, căci lemnele, în țara fagilor, sunt tot mai scumpe. Hainele și ghetetele copiilor au și dănele inspirația lor adâncă, o cunoaște fiecare copil și fiecare părinte. Așa încât nu putem condamna pe intelectualul, înglodat în datorii și înecat în gânduri, că nu cumpără destule cărți.

Este vina publicului, ori este vina celor bogăți, cari nu aduc jertfă pentru artă, că azi acțiunile artistice sunt tot mai rare și supuse insuccesului?

Să vă povestesc acum o întâmplare.

Un artist de talent a avut o expoziție de pictură într'un oraș. Nu a putut vinde nici un tablou, cu toată propaganda prietenilor și cunoscuților. Atunci mi s'a adresat mie, să fac ceva ca să nu fie chemat în judecată pentru datoriile ce le-a făcut cu expoziția... M'am gândit să-i dau un bilet și să rog pe un mare om de afaceri, care se laudă mereu cu altruismul... să vină într'ajutorul tinărului pictor, de-un talent excepțional. Omul de afaceri, arhimilionarul, este adevărat, a primit pe artist, dar ce este deasemenea adevărat n'a cumpărat nici un tablou dela artistul chinuit. În schimb însă a cerut artistului, ca să facă portretul... câinelui său favorit. Așadar, bine să vă însemnați, nu soția, nu copiii, nu soacra și nici chiar adversarul politic, mort a fost făcut demn de penelul artistului, ci un câine, căci pe acest parvenit îl interesa câinele lui, nu Leonardo da Vinci... Și ce credeți, a fost vorbă de-un câine de rasă, de-un bulldog, un foxterrier ori un lup irlandez? Un mops jigărit, bătrân și prost, subiect de indignare pentru esteti și mijloc de câștig pentru artist... Vedeți, nu există un oprobriu public pentru astfel de credințe... Dacă ai încerca să ataci în profunzimea lui îngâmfare pe băcanul, care te înșală și i-ai spune că este șarlatan, te poate da în judecată și poți fi condamnat; parvenitul îmbogățit însă poate spune că pentru dânsul arta este prostie și cine îl va condamna pentru aceasta? Celalalt parazit, venit aci de cine știe unde, ca să facă avere, poate confunda pe artista dela teatru cu hetera, pe Eminescu cu o tipografie din București, care în cunoștința lui există mai precis decât marele poet. Am putea să facem un plebiscit, să ni se dovedească dacă toți acela, cari au profitat de situație, sunt în curent cu viața sufletească a neamului nostru, cunosc pe Eminescu, Coșbuc, Caragiale, Grigorescu, Enescu... Și vom rămânea dezolați de constatări.

În schimb însă vedem o prețioasă ascensiune a interesului față de mișcarea artistică a tineretului... a funcționarilor, a muncitorilor, și, spre fala ei să fie spus, a ar-

matei. Din specialitatea mea pot constata, că această afirmațiune este dreaptă. La teatru vedem mai ales funcționari, studenți, ofițeri și muncitori. Așa dar, chiar pătura, care este mai bănuțită de mizeriile vieții. Tipul studentului, care din micile lui economii cumpără cărți și dicționare, ca să învețe limbi apusene, tipul ofițerului, care adoratei îi trimite bilet de concert, ori o carte, nu mai este rar. Vedem un adânc interes pentru tot ce este frumos.

Dar există conflict deschis între oportunismul unora și între idealismul altora și prefer să stau pe partea idealiştilor. Prefer să stau pe partea celor ce văd în România o țară frumoasă, minunată, care este bogată, nu numai în darurile ei naturale, ci prefulește mult, prea mult prin sufletul românesc ce reprezintă. Cântecul românesc nu este nici primitiv, nici barbar. El pornește din melodia firească a unui suflet de neam martir, care a trebuit să învețe să cânte frumos, chiar pentru a suferi urât. Cântecul nostru ar putea inspira pe oricare compozitor obosit. Este plin de noutate; ca un plâns de copil și plin de mângăerea glasului de mame. Frumuseța Carpaților, care nu ne mai despart, este egalată, dacă nu întrecută, cu doina, pe care, oricum încercăm, nu o uităm niciodată și în pânza cu atâtea podoabe de invențiune, stă țesută stofta unui popor, care are misiunea de-a ține trează conștiința latină în bazinul Dunării. Așa încât pentru noi arta nu numai că este o utilitate de ordin estetic, ci o misiune de caracter general.

Avem lipsă de artă. Ne trebuie o înaltă concepțiune etică, de-a încerca a putea fi părtașii unor emoțiuni, care ies din cadrul comun, căci abstractează scopul vieții. Americanizarea vieții noastre nu este necesară decât până la o măsură, pentru că ne pare prea exagerat cultul fizic, așa, cum se face. Sportul este individual, dar a face artă din bicepsul unor primadone de sport, din goalul nu arareori ridicol, este o aberațiune și o aberație încă din cele mai stupide a înlocui pe Mozart cu Nurni ori arcușul fermecat al lui Enescu cu jazz-bandul trivial.

Gustul infectat de cultul rapidității nu ascultă de esteți. Moda poate înlocui noțiunea de artă și poate aduce la suprafață cele mai adânci patimi, păgubitoare culturii. În locul unui dans artistic, potrivit temperamentului nostru național, cum sunt dansurile noastre de ritm atavic: Romana, Hora, ori Sârba, Călușerul, vedem și smerite ființe ale satului, încovoindu-se de mișcărilor comice și sensuale ale Shimmulului. Și cum se potrivește progresului nostru, ființei noastre de popor agrar, cu dezvoltarea socială ne-terminată, un dans, care presupune decadentă socială? ...

Și să înțelegem, că aci se folosește noțiunea de simț artistic, ca o simplă escrocherie, asemeni unui proces parasitar, cum ar fi pe arborele puternic adiția parazitară numită de botaniști: *viscum album*... Pseudoarta este tot atât de periculoasă în viața unui stat, ca negațiunea absolută a concepțiunii de ordine și liniște... Geniul este strict și rece, spunea Voltaire, dar noi adăogăm: arta este protecțiunea bunului simț și al respectului creațiunii.

Nu vom analiza din punct de vedere științific existența artei. Platon nu ne va fi stăpân de-a ne căuta direcțiua. Stăm pe lângă principiul utilității numai până la un punct și nu vrem să confundăm scopul artei cu efectul ce-l produce arta.

Se observă, deci, necesitatea organizării propagandei artistice. Și vedem că acest program trebuie să aibă programul executat cu fermitate și paciință. Subliniem: paciință. Nu se poate pretinde o rapiditate ca un proces de reabilitare a acțiunilor artistice. Noi, românii, nu avem încă un Corregio, un Tizian, un Rubens ori un Valasquez. Grigorescu al nostru însă nu va sta mai jos de Mestrovici-ul jugoslav, un Smitgelschi ardelean nu va putea intra în categoria decât a pictorilor bizantini, nedeslușiți încă. Dacă Smitgelschi ar fi trăit oblăduit de cutare domnitor bizantin și nu murea în floarea vârstei, nu știm dacă arta lui nu ar fi fost o surpriză pentru criticii de artă ai Europei. Să nu uităm însă că arta nu se dezvoltă de sine, ea cere și anumite condițiuni sociale împlinite. Ca să avem opera de artă a Franței, teatrul, muzeul ori calitatea ei estetică, ne-ar fi trebuit și situația de independență a Franței. Progresul nostru artistic a avut să înfrunte multe transformări grele, de ordin social, românii trăiau sub diverse regimuri de domnie și culturi. Să începem acest progres acolo, unde celelalte popoare mari l-au terminat, ar fi o naivitate.

* * *

Începutul este însă îmbucurător. Statul a făcut mult pentru progresul artistic, dar nu totul. Impedimente materiale ne stau și aci în cale și ne întrebăm cari sunt mai urgente: refacerile materiale ori cele spirituale? Sunt mari și neînțelese convulsii în temperamentul european, războiul a distrus însă nu numai concepții de domnie, ci și realmente, creațiuni. Așa încât, pe lângă un aport de bogăție externă, ne-a rămas și o moștenire lăuntrică, un psihic și azi agitat, și o conștiință, care se muncește, căci are răspunderea situației în fața istoriei. România trebuie să se organizeze la perfecție și din pricina aceasta, cerințele culturale sufer oareșcare amânare, dar nu cu ca-

racter definitiv. Opera de refaceere a sufletelor este însă uriașă dacă ne dăm seamă de întinderea geografică a acestei țări. Și a atenua osmoza, prin liniștirea exigențelor, o face statul român, gândindu-se în primul rând la refaceerea posibilităților de concentrare a valorilor, prin reclădirea unui sistem de conducere a statului, care este al nostru. Miliardele ne trebuiesc înainte de toate ca să facem trenuri, drumuri, nave, să facem bogată țara și apărată cu convingerea celor, cari o iubesc. Dar statul a fost generos și cât a putut a dat pentru arta noastră. Avem astăzi mai multe Opere, la București și la Cluj, noi teatre, conservatorii, muzee, salon oficial, noi școli de arte frumoase. Au fost trimiși artiști români în străinătate, propagandă culturală și artistică a Ministerului Artelor, a fost secundată de munca bine organizată a Astrei, a Fundației Principele Carol, a Casei Școlilor și a diverselor instituțiuni culturale.

Și putem fixa un program de muncă artistică, care nu este ordin de bătaie, nu este amenințare la adresa celorlalte culturi și manifestațiuni artistice. Chiar pentru că ne găsim într'un oraș locuit și de minorități, vom afirma, că arta românească nu se va ridica pe cadavrul artei neromânilor. Avem destule motive, ca să asigurăm toleranță acelor, cari ne vor recunoaște existența ea organizație de stat și ne vor aprecia caracterul etnic.

* * *

Înainte de toate este necesar, ca în acțiunile noastre de propagandă artistică să avem un sistem. Sistemul este: conducere centrală, cu acceptarea particularismului. În fiecare oraș și comună va trebui să avem un organ de execuție al unui program artistic. Înființarea în toate localitățile ale României, a unor Comitete artistice, este o cerință de propagandă modernă. În toate orașele unde funcționează ori vine în turneu o trupă de teatru românească, să se înființeze un Comitet pentru protejarea teatrală, îngrijindu-se acest Comitet de plasarea biletelor, de primirea și încuadrarea artiștilor, chestiuni, cari interesează subtilitatea artistului. Și credeți-ne, nu este ceva mai dezolant, ca artistul român, care este primit la gară de un birjar, care îl spoliază... Cu cât altfel s'ar prezenta chestiunea, dacă pe artistul român l-ar primi la gară un delegat ori o delegată a acestui comitet? De ce nu mai multă prietință și de ce atâta distanță protocolară între artist și public?... Aceste comitete ar putea colecta și burse pentru talentul local, care va trebui să-și desăvârșească studiile. Nu este umilitor, a primi dela ai tăi, cari te cunosc, sprijin,

este mult mai umilitor să aștepti ale întregi, ca să fii primit și petiția să-ți fie refuzată... Tot aceste comitete ar putea înființa bibliotecă teatrale, ar putea ține contact cu teatrele țărănești și cu manifestațiunile artistice ale diverselor categorii sociale.

În toate orașele, în afară de acest Comitet, s'ar putea înființa Societăți de Amici ai artelor. Acest comitet ar patrona orice manifestațiune artistică. Ar aduna publicul pentru Expozițiile plastice, ar recruta auditori pentru concerte. Fiind membri intelectuali și oamenii productivi ai societății, ar putea organiza matineuri artistice, înlocuind petrecerile nu de multe ori lipsite de nivel, cu altele, mai nobile, în tendință și mai civilizate în formă. Să nu fiu rău înțeles, nu vrem să desființăm balurile și să punem pe rug tot ce se leagă de amintirea dulce a tinereții. Vrem numai să subtilizăm. În loc de petrecerile, cari consumă prea mult timp și prea multă energie, și poate prea mult alcool, vrem să imaginăm o formă mai artistică a acestei petreceri. Comitetele ar descărca de ocupații și administrația, care nu poate să se ocupe de chestiuni artistice. Pe artiști să-i primească reuniunile de artă și nu inevitabilul organ de ordine. Este mult gongorism în primiriile de paradă ce se fac și sinceritatea ne dictează să spunem, că artistul român vrea să fie iubit.

Comitetul societății Amicii Artelor, cunoscând situația locală, va fi și un organ informativ de prima necesitate. Artiștii vor putea lua informațiuni precise dela această societate și nu vor fi siliți să contramandeze concertul anunțat, din pricina neexistenței publicului. A fost odată... cum ne spune o poveste... când la un concert anunțat, al unui foarte apreciat artist, au venit cu totul 5 persoane și dintre aceste 2 au fost prietenii artistului... (Fapt împlinit; garantez autenticitatea).

În sarcina acestui comitet ar intra și adunarea diverselor obiecte de artă, pentru a se putea așeza în Muzeu. Este îndeobște cunoscut, că foarte multe obiecte de artă dispar. Altele trec frontierele pe cale clandestină. Legea Pitti la noi a inspirat Legea proprietății artistice și literare, care este bună, însă are și lacune. Sancțiuni, pentru a pedepsi sever contrabandele cu operele de artă, lipsesc. Ne aducem aminte că în ani din urmă a fost învinuit în publicitate Muzeul Brukenthal din Sibiu, că pe cale clandestină a trecut în Germania, câteva capo-d'opere. Din fericire acest lucru nu s'a întâmplat. Cum s'a oprit vânzarea obiectelor de artă ale diverselor mănăstiri catolice, nu de mult la ordul franciscan din Cluj. Faptul cu contrabanda

artistică a tablourilor provenite din Austria, deasemenea, nu s'a dovedit ca exact. Dar ce putea rezulta? Legea monumentelor istorice se poate aplica și la operele de artă? Noi suntem apriori pentru această amplificare legală. Este imposibilă ideea, pentru noi, care apărăm arta, să punem la bunul plac al proprietarului, obiectul de artă, care să poată fi înstrelnat, ca un câine ori ca o căruță. Această operă de artă aparține, 'de fapt, statului, căci individual opera de artă nu poate aparține decât colectivității ideale, care este statul.

Și vom vedea că Austria, care s'a ruinat, 'pentru că a a fost o plăsmuire imposibilă, reducându-i-se granițele, la justele lor limite, a păstrat una din virtuțile ei puține: simțul conservării. În cea mai acută criză financiară Austria nu și-a vândut comorile de artă ce se găsesc în muzeele Vienei, înzadar erau tentativele miliardarilor americani; operele clasice ale renașterii nu au dispărut din aceste muzee. Este frumos exemplu pe care și noi îl vom urma, declarându-ne acest drept, *cum jure successionis*, pe toate operele de artă de valoare ale României. Controlul acestor bogății îl poate avea un comitet local, conștient de misiunea sa civilizatorică. Nu vrem să ofensăm susceptibilitatea unora, ca să atribuim rolul de spionare acestui comitet. Este o acțiune de conservare a avuției noastre artistice, instinct, care este de origină prețioasă, etică, simțul de apărare al națiunii întregi.

* * *

Propaganda artistică se va face și pe altă cale. Unti sunt de părerea că operele de artă românească să fie trimise în străinătate, ca să le vadă străinii. Noi întoarcem înțelesul și vom întreba: englezii, francezii, italienii, cari vor să cunoască arta românească, nu pot veni și dâștii la noi acasă, mai ales că cele mai de seamă monumente artistice (biserici, statui, etc.) nu pot fi transportate?... Ceeace nu înseamnă că nu vom aplauda din inimă expoziția din Paris, Geneva, Filadelfia, unde noi românii ne-am prezentat cu motive de artă românească. Omagiile noastre și românilor, cari au lucrat la expoziția din Monza, Veneția și Londra. Omagiile noastre profesorului Iorga, care a dus în străinătate respectul artei românești și muncii de intuiție poetică ce a desfășurat la Roma profesorul Pârvan.

Propaganda artistică se va face și prin turneurte teatrale. Trupele vor cutreera orașele și chiar satele. Echipe volante ar putea cerceta satele, jucând piese ușoare pentru țărani. În privința aceasta, ca exemplu pentru un teatru, îmi pare cel mai potrivit teatrul sătesc din Elveția,

ori imitarea însoțirilor teatrului sătesc din Oberammergau (Passionsspiele). Trupele de turneu s'ar ocupa și de punerea în vânzare a broșurilor cu conținut artistic. Ar fi bine ca trupele de propagandă să fie însoțite de către un conferențiar iscusit, care să vorbească de opera jucată și de autor.

Propaganda artistică pretinde, ca editurile noastre să se adreseze artiștilor, pentru a face copertă și ilustrații. Mai ales aceasta este o lacună. Nu este o mai mare rușine decât o carte tipărită fără gust și executată fără mijloace estetice. Hârtia rea, ilustrațiile fără artă, indispun pe cettitor, dar fac și un prost serviciu cauzei în fața streinilor, cari se gândesc așa: ce fel de respect poate avea scriitorul tipărit, acasă la dânsul, dacă este trimis în lume în sdrențe? Nu vreau să vă plictisesc, dar și actualmente este în comerț o carte, care vrea să reprezinte opera lui Alecsandri. Ei, știți al cui portret este pe copertă? Al lui Alecsandri? Nu. Este portretul lui Alexandru Cuza. Și editorul nu simte șrupul. Pentru dânsul chestiunea se prezintă din punct de vedere material. Pentru noi se prezintă ca o chestiune de interes moral și de demnitate artistică.

Am putea cere și cărți, monografii, artistice executate. Am putea avea și cărți postale artistice, cu regiuni, porturi, obiceiuri etnice, cu text literar. Maestri pot imita exemplul Angliei, care a răspândit cunoștința artei engleze cu ajutorul cărților postale, în toate coloniile sale. Această propagandă ar fi de extremă valoare, mai ales pentru România, servind și ca un mijloc de propagandă ieftină, rapidă și sigură în străinătate. Aceste opere de propagandă ar putea fi scrise și în limbi streine, pentru a desvolta și mai mult interes pentru arta românească. În privința aceasta editurile Orbis din Cehoslovacia vorbesc cu elocință.

Înainte de toate însă să tipărim artistic operele complete ale lui Eminescu, Coșbuc, Caragiale, Coșbuc, care, cu viziunea unui artist mare, a simțit dreptatea vremii, fiind cel dintâi autor al reformei agrare cu: Noi vrem pământ.

Ne gândim și la propaganda bisericească, care să ceară concursul artei. De ce bisericile să nu fie zugrăvite de artiști adevărați? De ce cărțile bisericești să nu fie ilustrate de artiști adevărați? Sunt probleme, la cari a răspuns deja biserica, pentrucă pictura catedralelor se face de către artiști și se va înființa o școală specială de artă decorativă bisericească, la București, pentru a educa tineretul artistic și în genul acesta, atât de fecund.

Tot astfel am putea cere în întreg domeniul vieții publice întrebuințarea cât mai intensă a artei. Afizele artistice ar atrage mai mult interesul privitorului grăbit, decât

lucrarea de rezezală. Pentru a combate diferitele boli, văm cere, iar, ajutorul artiștilor. Și în privința aceasta amintim propaganda ce se face pentru combaterea tuberculozei și a alcoolismului, prin afișe artistice, în Anglia, Norvegia, Danemarca și Germania, Afișele artistice pot fi întrebuințate și ca reclamă industrială.

Dar în arta tiparului? Ori arta filateliei, pusă în slujba propagandei? Amintim timbrele postale executate cu măiestrie, ale Austriei, seria celebrilor autori austriaci, ori timbrele ce le-a făcut Italia în amintirea lui Francisc de Assisi, și timbrele recente ale Americii... Tot posibilități de propagandă utilă, făcută statului, poporului și cauzei acestuia.

* * *

Pentru stimularea acestui simț de respect al artei, va trebui însă să facem o revizie și în aprecierea, ce o facem artiștilor. Opinia publică e și azi îmbibată de ideea că artistul iese din categoria oamenilor normali. Rolul civilizatoric al artistului nici azi nu se cunoaște și nu se recunoaște. Până ce, de fapt, artistul, care nu are o tagmă socială decât foarte vagă ca existență, este o forță constructivă, împreună cu arta, în viața unui stat. Rolul civilizatoric al artistului trebuie recunoscut, apărarea idealismului fiind misiunea unui propagator de artă, în furtuna de acut materialism ce a pornit în lume. În vremea negațiilor valorilor idealiste, când pe de-o parte este în funcțiune întregul sistem de sensibilitate al unui popor, iar pe de altă parte se încearcă o deprecieri a valorilor creatoare, publicul va înțelege cu noi împreună, că servind interesele artei, servește și cauza idealismului său propriu, făcându-l părtaș emoțiilor minunate ale supraomnescului...

Subiectul este atât de profitabil pentru un conferențiar, încât ar reține atențiunea dv. pentru prea multă vreme. Nu este scopul meu de a abuza de paciința dv. Este o misiune și a noastră când propovăduim drepturile indiscutabile ale artei. Accentuez necesitatea și o fac în speranța că publicul, care ne înțelege, va sprijini acțiunea „Astrei”, dea se da un deosebit interes propagandei noastre artistice. *Cerem respectul artei*, pentru că există o negațiune a forțelor idealiste, pentru că sub aspectul aparent al utilității, se practică prea des uitarea forțelor idealiste, cari sunt folositoare regenerării noastre omenești.

Fiecare dintre noi, indiferent de situația socială ce ocupă, trebuie să fie un misionar al nostru, trebuie să fie un propagandist al cântecului românesc, un prieten al teatrului românesc, un factor de propagare a artei românești, în orice condițiuni. Facem apel la stăruința orașelor, ca

să privească cu atențiunea cuvenită desfășurarea forțelor active ale unui idealism nou românesc, constructiv și masiv în acelaș timp, practicat cu desinteresul personal ce trebuie să caracterizeze astfel de acțiuni.

Admirați efortul acestui popor, care a știut să se mențină în furtuna de sânge ce amenința lumea și care va da dovadă că genul latin, sădit în inima lui, nu a murit și este nemuritor.

Dulceața cântecului românesc trebuie să inobileze harfa Europei vechi, culoarea viziunii admirabile cere pânda nouă, frageda și neprihănită fantezie va executa opera de regenerare a intuiției europene, sunt tot atâtea idei, cari agită nu numai secțiunea artistică a Astrei, ci, sunt convins, vă agită și pe dv.

În numele idealismului, care a caracterizat totdeauna acțiunile din trecut ale „Astreii” și le va caracteriza și pentru viitor, am venit să cer cu tăria drepturilor sufletului creator de artist, sprijinul acestui colț de țară.

Intellectualii români — acum, când pretutindeni se sbate în agonie idealismul și tot mai puține perspective de premenire a atmosferei se arată, răspundeți la chemarea noastră. Ascultați cu dragostea cuvenită grațitul dulce al artiștilor noștri, cumpărați, după putință, opere românești, nu disprețuiți lacrimile îndușărei și neprețuita putere a artei, care vă face să râdeți.

Apelați și le voi, elemente tinere, ca totdeauna, când vi se dă prilejul să vedeți manifestațiuni de artă românească, să veniți la aceste serbări ale sufletului imaculat, căci aci este secretul popoarelor mari: în respectul cuvenit idealismului...

Noi vom urma cu programul început. Nu ne vom lăsa intimidată de oportuniști și de bârșitori. Există o conștiință în acei, cari luptă, de a crede în genul românesc. Imperiul roman nu există, dar sufletul latin va fi păstrat cu aceeaș căldură, vom împrumuta din credința strămoșească ceea ce ne este de folos și regenerarea sufletească se va produce de sine.

Cuvintele ar trebui să se îmbrace în aur, să strălucească asemeni unei credințe a focului nemuritor, ca să putem vesti ceea ce trebuie să se termine, cu câteva cuvinte: nu ne vom lăsa cutropiți de sentimente brutale, materialiste, și vom adora cât de des pânda lui Grigorescu, versul lui Eminescu, opera lui Enescu, prudența lui Rogălniceanu, tot ce este creat, în orice ramură a artei. Artă este tot ce este frumos creat și anume cu scopul frumuseții...

Artă, cultură, știință — lată trinitatea de ideal pentru viitorul nostru, pe care ni-l imaginăm cu toții cu prea mult pesimism. De ce să fim pesimiști? Nu putem fi pesimiști, trebuie să credem, și această credință este a lui Romulus și Remus... Tăria convingerii, tăria cântecului, tăria minții și a inimii.

La „Focul de veghe“.

— File —

de **Horia Petra-Petrescu.**

Cu săptămâni înainte s'a vorbit în oraș de serbarea plănuită. Era vorba să se serbătorească pentru a doua oră intrarea trupelor române victorioase în oraș, cu pompa, cu cinstea cuvenită.

La îndemnul primărilor s'a constituit un comitet. Toate căpeteniile orașului erau reprezentate — cu societățile culturale, economice, financiare și cu autoritățile școlare în frunte.

„Fraților!“ spuneau afișele tipărite și răspândite prin oraș și în toate satele de prin împrejurime — „Fraților! Veniți să ne aducem aminte cu toții de marea zi când orașul nostru a putut găzdui pentru întâia dată armată românească între zidurile sale. Să dăm mulțumită lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să vedem fluturând steag românesc, pentru care am pățimit atâtea temniți și schinjuri! Să ne aducem aminte de cei morți pe câmpurile de luptă și să ne descoperim capetele, gândindu-ne la dânșii, ca la martirii neamului...“

Din febul cum era redactat afișul se vedea că l-a compus Adrian. Toți spuneau: se recunoaște de departe peana lui!

Au fost discuții interesante când a fost vorba să se stabilească programul festivităților.

Unii erau pentru punerea pietrei fundamentale la un monument al războiului. Se și gândeau la comitetul monumentului. Erau 5 candidați la prezidenție.

Când a luat cuvântul Adrian au ascuțit toți urechile. Erau curioși să cunoască punctul lui de vedere.

— „Convingerea mea este, domnilor“, zise el apăsător, „că orașul nostru poate sta încă multă vreme fără de monument!“

— „Nu ți-am spus?“, zimbi malițios directorul de bancă secretarului său.

— „Monument să aibă rășbotul ca-a trecut în inimile noastre! Dacă amintirea celor morți nu este mai trainică decât piatra trecătoare sau o statuie turnată — n'are să dăinuiască mult neamul nostru. — Nu zic, domnilor, că un monument, care să preaslăvească pe cei morți și meritele celor vii, cari au escelat — ar fi o idee nepotrivită. Un oraș bogat, într'o țară cu escedente mari, își poate permite luxul, ba e o datorie a autorității locale și a întregii populații să ridice un astfel de semn vădit al venerației față de merite nepleritoare. Noi însă suntem la începutul-începutului în orașul nostru — noi avem nevoie, dragi frați ai mei, de multe capitaluri, pe cari să le folosim într'altă direcție, ca să ridicăm cultura și bunăstarea orașului nostru. Ne vor iera morții noștri de prin morminte și ar spune și dâșii — dacă ar avea puțința: folosiți capitalul spre alte scopuri. Din banii plănuiți pentru monument să fondăm un fond pentru orfanii și văduvele rămase pe urma rășbotului . . .”

O parte din comitet s'a declarat pe dată gata pentru ideea aceasta — celeilalte îi mai juca pe dinaintea ochilor banchetul festiv la inaugurare, sosirea autorităților din capitală, balul de gală, distincțiile pe urma serbărilor și nu se putea împăca cu una cu două.

— „Dacă e vorba de monument“, cercă să rupă oratorul zăgazurile îndoielii celor din urmă, „să numim „piatra“ din „Dumbravă“ — „piatra libertății“ sau a „renașterii“ sau cum veți vrea — să pelegrinăm la ea, să entuziasmăm tineretul, să dăm o serbare cămpenească — scopul ni l-am ajuns și ne-au rămas capitalurile pentru scopuri mai arzătoare.“

Ideia lui rămase învingătoare, după cum planurile făcute de dânsul pentru serbarea zilei festive au răzbit și în comitetul spectral.

Cetise el în jurnalele streine, la timpul său, cât de frumoasă a fost serbarea în amintirea morților, în preseara sosirii armatei franceze victorioase, în Paris, și i-a rămas întipărită în memorie urna funerară gigantică, „cenotaful“, cum îi zic francezii, în fața căreia au pelegrinat toți, cu mic cu mare, în timp ce garda de onoare ținea straje în decursul întregii nopți.

— „Ce ar fi dacă am prinde ideea aceasta,“ întrebă el pe cei din comitet, „și dacă am ridica și noi, undeva, pentru o noapte, o urnă de acestea, străjuită de legionarii noștri în ținută de gală? Fiecare văduvă de rășbotu, fiecare orfan, care și-a pierdut tata, fiecare tată și mamă, al căror fiu zace pe cine știe ce câmp de rășboiu, să-și poată zice,

trecând pe dinaintea urnei acesteia: „imi inchipul că-l am mai aproape! Și-a dat sângele pentru că noi să ne bucurăm în ziua de astăzi! Și eu am sacrificat ceva pentru cauza comună!“

Gândul a prins rădăcini. Cu executarea lui a fost încredințat propunătorul.

Afișul răspândit invita pe orășeni și satele învecinate să se adune și să preaslăvească cinstea celor morți la mormintele din cimitirul orașului, mormintele ostașilor căzuți în luptele din prejurul orașului, și la „urna funerară“, care se va ridica în fața primăriei. Serbarea au botezat-o „foc de veghe“.

* * *

De pe când a început să însereze s'a pornit lumea spre piața principală, în fața primăriei. Atât primăria, cât și casele din împrejurime erau împodobite de serbătoare. Nu le mai recunoștea. Covoare naționale și merindare pe la ferestri, ghirlande de verdeață dela fereastră la fereastră — lucraseră școlarii și servitorimea din greu, două zile întregi — lampioni, în toate culorile și toate formele — oleandri, un rând întreg, și serpentine de hârtie colorată — iar, pe deasupra tuturor, pe coperișul primăriei, pere electrice, dela uzina electrică introdusă de curând, cu inscripția: „Binecuvântată memoria lor!“

Prăvăliile erau deschise și împodobiseră galantarele cum știau stăpânii lor mai bine. Fotografii Regelui și Reginei, a generalilor iubiți, la loc de frunte, între ramuri de palmier și verdeață de cetină.

Nu era casă fără de steguleț național — nu era fereastră fără iluminatie — dacă nu mai mult, două sfeșnice, cele mai bune din gospodărie. Pielarul își atârna, pe lângă alte frumuseți, toate pieile, pe cari le avea la îndemână — ciobotarul toate ciobotele, în șir, încât par'că se bucurau și pieile și ciobotele de serbătorea națională.

Cele patru uliți, cari dădeau în piața principală, erau pline — la început — ca 'n zi de târg, de săptămână. Venea sat după sat, cu steag și tablă 'n frunte, cu preotul, învățătorul și primăria comunală, ca trimiși oficioși, cu bărbați și femei și cu cei mai marișori din școlălele populare.

Mai apoi, din zi de târg s'a făcut iarmaroc și — mai târziu — puvoiu de oameni. Cap lângă cap, om lângă om. Și mulțimea creștea mereu, căci satele voiau să-și trimită sătenii pe dinaintea „focului de veghe“.

Adrian își tăie cu mare greu cale până la fereastra Luciei, la ceasul când hotărîseră să se întâlnească, să vadă împreună „focul“.

— „Gata?“, întrebă el, bătând în geam.

Drept răspuns se deschise fereastra și se întinse spre dansul o mână înmănușată. El o prinse și vră să o sărute, dar mâna se retrase repede.

— „Ai așteptat mult?“, întrebă el din nou, când stăpâna mâinii era în fața sa.

— „Nu — tocmai isprăvisem cu mâncarea.“

Se. salutară.

Ea își pusese pălăriuța, care știa că-i place, și o purta strengărește, dată pe-o ureche. Se vedea că a modelat formele pălăriuței în oglindă — părul îi ondula sub bordurile ei, ars cu fierul, de curând.

Erau singuri în mulțime.

Lumea striga, cânta, chiuia.

— „Să ne ținem bine — să nu ne pierdem“, zise el.

Ea îi făcu semn din cap că pricepe cele spuse. I întinse mâna.

Puvoiul oamenilor a apucat-o spre „focul de veghe“, prin mijlocul pieții, eurgând din cele patru uliți ca nește râuri de lavă.

Adrian râdea.

— „De ce râzi?“, îl întrebă ea.

— „Uită-te la flaimucul ăsta.“ Lângă dansii era un poșandic de vreo 10 ani, cu pălăria de păslă plină de stegulețe tricolore, cu pieptul împodobit cu fel de fel de mirozenti: ochiuri de păun, „vârste“, luate dela flăcăii din sat. Cânta să-ți spargă urechile.

— „Bravo, bravo, flăcăule! Zi înaintel“, îl laudă și-l bătu pe umăr Adrian, iar copilul se înălță în stat și stetea să-și crească în pene.

— „Uită-te la bătrânii ăștia doi,“ atrase de nou atenția Adrian însoțitoarei sale.

Doi bătrâni, țărani, se țineau de mână, cu amândouă mâinile, și-și strigau speriați că au să se piardă: „Țin'-tel! Țin'-tel!“ Desigur au venit din cutare sat, la îndemnul părintelui și al învățătorului lor, să vadă și ei „focu“ „ăla“. dar acum a ntrrat groaza în ei, că au să se piardă și dădeau focului „foc“ — dar vedeau că nu mai pot ieși din învălmășeală.

Au trecut încă odată pe dinaintea „focului de veghe“.

— „Să stăm puțin pe loc“, se rugă el.

Se retraseră puțin din vârtej, lângă o casă, și priveau de acolo peste capetele oamenilor. Aveau un loc mai ridicat, de unde puteau privi.

De pe „Coasta lui Căliman“ se auzeau din când în când treascurile și se răspândea foc bengal, luminând văile și munții, roșu, albastru, verde. De câte ori vedea mulțimea focul, de atâtea ori izbuenea într'un „Divaaat!“ înuforot.

Culmea entuziazmului o ajungea mulțimea când vedea ridicându-se câte o rachetă. Farmacistul Lupu și droghistul Lăcrimeanu au săvârșit lucruri minunate, după părerea mulțimii, cu rachetele dăruite de dâșii. De câte ori se arăta, tâșnind, câte o stea comată, care urca victorioasă și se prefăcea sus de tot, în zeci și zeci de licurici, de toate culorile, de atâtea ori „Vivaaatul“ mulțimii numai cunoștea margini. Stegulețele fluturau, cântecele se înteteau, freamătul creștea.

Numai împrejurul „focului de veghe“ domnea tăcere. Fiecare trecător își aducea aminte de cei morți pentru patrie — pleca capul pentru o clipă și le aducea tributul recunoștinței, mai mult, al dragostei sale.

Legionarii țineau „veghea“ drepti, nemișcați, cu pușca la umăr — ca nește stane de piatră.

— „Dezi „focul“ bine?, întrebă Adrian pe însoțitoarea sa.

— „Destul de bine. Și dacă nu l-aș — vedea, n'aș pierde mult“.

— „De ce vorbești așa?“

— „Pentru că omul trebuie să aibă atâta fantazie să-și închipuiască un „foc de veghe“ — cuvântul e al d-tale“, zise ea cu o mică doză de malicie în accentuare — „un foc de veghe“ românesc“.

— „Eu mă simt bine aici“, zise el.

— „Și eu...“ se grăbi ea ca să-l completeze.

Adrian cercă să-i găsească căutătura ochilor. O privi lung și scrutător.

— „Ai spus: „românesc“ cu o mică umbră de...“

— „De nimic... Dta cauți totdeauna cu sticla măritoare câte un comentariu la fiecare vorbă!“

— „Ai dreptate“, zise el și dete trist din cap.

— „... Ideia d-tale cu „focul de veghe“ a fost minunată“, se grăbi ea să șteargă impresia cuvintelor de mai înainte.

— „Intr'adevăr?!“ tresări el, vesel din nou.

O, cum îi cădea de bine lui Adrian să afle un cuvânt de laudă, de consentiment, pe buzele ei!

— „Dacă o sput dta — mă simțesc și mai satisfăcut“, sublinie dânsul cuvintele,

Ar fi vrut să o ia în brațe de bucurie.

Erau atât de aproape unul de altul încât un păr de al părului ei îl atinse și-l aduse fiord din creștet până'n tălpi. Simția apropierea capului ei și apropierea aceasta îl îmbăta.

Privi la ea din nou. Silueta capului ei se vedea respicat.

— „Pricepe ea cât țin la dânsa?” se întrebă Adrian.

Intr'aceea se petrecea în capul însoțitoarei sale un proces psihologie contrar: îi părea rău că-l lăudase adineaori.

„Se prea încrede“, își zise ea și smânci colțul buzel în jos. De aceea urmă ea, leneș, ca și când i-ar fi silă să o și spună:

— „Imi par Gullver în țara piticilor“ ...

— „Gulliver?“

— „Da. Ce e serbarea aceasta față de aceea care a fost în — Paris?“

Urmă o tăcere.

Ghimpele înșepase.

— „O, da, ai dreptate“, îngână Adrian. „Dar totuș, totuș... e serbare românească...“

— „A, firește! Și dacă e românească trebuie să fie bună, surăse ea.

— „Nu, dar și noi ne-am dat tributul tot atâta de bine ca...“

— „Incepi o conferință, ...?“

— „Nu — dar, orice-ai zice: mi-e dragă serbarea de astăzi, fiindcă comemorăm pe cei vrednici ai noștri. Înaltă...“

— „Da. Firește. Înaltă.“

Cuvintele ei îl dureau.

— „Dă îmi cunoști prea bine părerile“, zise el. „Nu mă mai apăr“.

Acum îi părea ei rău că l-a atins, dar o ademenea și ideta cu Gullver, de aceea nu se putu reșinea să nu o țesă mai departe:

— „Spune sincer — nu te simțеști și dă ca Gullver? Ce-i târgșorul... da, târgșorul, iarmarocul sau cum vrei să-l numești; .. târgșorul nostru față de Paris, cu serbarea din Paris?“

— „Dar de ce compari orașul nostru de provincie cu Parisul?“

— „Cine-mi interzice să-l compar?“

— „Nu-ți interzice nimeni — dar, iartă-mă, nu e potrivit acum, în clipa aceasta...“

Aici se simția ea superioară în conversație. I cădea bine că vorbește cu acela, care a inițiat „focul de veghe“ și că-i arată relativitatea importanței lui.

— „Gândește-te: câți pot să fie aici? zece, cincisprezece mii? Să zicem optsprezece mii! Dar ceoi? ~~Sutale~~ de mii! „Arcul de triumf“! „Champs Elysées“, cu mii de arcuți și ghirlande — cu „jocul apelor“ — cu...“

— „Țăranii aceștia ai mei au tot acelaș drept să sărbătorească. Mulți din ei...“

— „Mulți din ei...“

— „Sunt de o sută de ori mai vrednici de dragostea obștească decât cutăre cetățean al Parisului...“

— „Te-am adus în loc?“ râse ea.

— „O, nu — o simplă constatare. Ascultă-mă ce-ți spun acum: de multeori mi-a venit la cunoștință, cu tărie elementară, trăind în oraș mare, adevărul: ca să se poată lăuda orașul mare, să zicem Bucureștii, cu frumsețile sale, la lume și țară, trebuie ca miiile de orașele să-i fie tributare, să fie martirii culturii. Dezi... în sclăvia aceasta ne aflăm și noi. O sclăvie, care nu este atât de evidentă, dar pe care dă, dându-ți seama, trebuie să o recunoști.“

— „Dar permite-mi să-mi placă satrapul, care ține'n sclăvie orașele, ce nu se pot ridica...“

— „Orașele — cari vreau să se ridice, dar, deocamdată, sunt înghenunchiate...“

— „Din satrapia aceasta și dă ar trebui să dorești să ieși.“

— „Eu mă simțesc bine în brațele satrapului...“, zice ea, satisfăcută, din nou, că găsisse o formulă elocuentă a gândurilor ei combative.

Căutătura ei avea ceva poruncitor, ceva ce nu suferă contraziceri. Adrian luă lupta cu ea. Ochii lui spuneau: părerea mea nu mi-o poți dărîma! Sunt prea convins de adevărul ei!

Conversația lor fu întreruptă de un „Divaat“ prelung, care se auzea dela dreapta lor. Trecea muzica militară, cu lampioanele aprinse, cu torțe, cu steaguri și inscripții purtate pe sus. Mulțimea îi luă cu sine, fără să fi vrut Adrian și însoțitoarea sa.

— „Dă-mi mâna, repede“, zise Adrian, și i-o prinse. Își desmănușase mâna, căci era prea mare căldura.

— „Dacă nu mă ții bine, ne pierdem“, zise Adrian din nou și privi la ea ca unul, care se roagă: nu mă părăsi.

Ea râse și-i strânse mâna și mai bine.

Dar râsul îi dispăru când se simți smulsă într-o parte cu tărie. Dete un țipet.

— „Dezi?“, acum râde Adrian. „Ce ți-am spus?“

Mulțimea nu cunoștea gradaii și considerații. Braț la braț, dând la oparte, brutal, orice i-ar fi stat în cale, mulțimea își făcea drum, cântând și chiuind.

Ea avu timp să-l arunce lui Adrian încă odată cuvântul: „Guliver!“, ca o sfidare a mulțimii.

Par'că pricepuse mulțimea aluzia, căci drept răspuns — primi, cea care strigase cuvântul, un ghitont în spate.

Adrian băgă de seamă și sări într'ajutor. Voia să-și apere tovarășa — din instinct, din cavalerism, din . . . iubire?, Așa nu o știa. Dar mulțimea a fost tot atât de puțin gingașe față de dânsul ca și față de ea.

Pentru o clipă ajunseseră amândoi într'un punct al pieței principale, unde se ciocneau amândouă curențele: curentul oamenilor, cari căutau să treacă pe lângă focul de veghe, și curentul aceloră, cari volau să iasă din învăl-mășală. Nu „punct mort“, cum i zice în fizică, dacă-și mai aduce bine aminte Adrian de manualul de fizică.

„Punctul“ acesta „mort“ însă a fost chemat să fie punctul viu al vieții lui Adrian . . . fără să urea, fără să se poată împotrivi câtuș de puțin, un curent l-a dus pe amândoi până la punctul mort. Celălalt curent le-a poruncit să stea locului și — acum steteau pe loc, trup lângă trup, aproape de tot, încât își simțeau respirația.

Pentru întâia dată simțea Adrian căldura trupului ei. Un val de foc îl împurpură fața.

Era ea, ea, care-i pricepuia atâta bucurie și . . . durere, ea, care-i fura nopțile, ea, care-i râdea atât de sfidător în față și care se pricepea atât de minunat să-l imbune — ea, cu toată gingășia ei — aproape, aproape de tot de dânsul, mai mult decât într'o îmbrățișare . . . Și 'n sufletul ei se dădea o mică luptă. La început ii veni să rădă cu hohot de situația imposibilă, dar mai apoi — hotărâtă cum era întotdeauna — se resemnă și aruncă, sfidător, capul înapoi, ca și când ar zice . . . „Și asta!“

— „Iartă . . .“, murmură el.

— „Nu ești de vină“, zise ea și . . . îl aruncă o privire plină de căldură, de înțelegere, de camaraderie, de . . . patimă ascunsă, par'că ar fi vrut să-i spună: alege, dacă ești om!

Bătăia inimei ei o simțea și Adrian.

Suspină adâncă și închise ochii.

— „Ține-te bine“, prinse ea frânele gândirii în mână, „vine curentul dinspre „Veghe“ — să mergem cu el“.

De fapt — ajunseseră acum să se reunească din loc. Pas la pas, încet de tot, dar tot se mișcau.

În sfârșit putură să se despindă din îmbrățișarea poruncită.

Simțământul de pudoare începu să se revolte la ea.

— „Dezi“, zise ea la ureche, „mulțimea totdeauna e brutală . . .“

Adrian ar fi vrut să-i întrerupă vorba: „Aici n'a fost brutală — aici o binecuvânt“, dar și-a reținut gândirea pentru sine.

Neprimind nici un răspuns, zise ea; de aceea urăsc mulțimea. Voia să se apere astfel de insulta ce-i se părea că l-a adus mulțimea.

— „Mulțimea aceasta nu e vrednică de ură“, zise el.

— „Guliver“, ripostă ea, arucându-i o privire, care voia să spună: „Imi sunteți toți, toți prea mici.“

— „Fie!“ zise el și-l priuse privirea, cum ar prinde un judecător iscusit o mișcă de tennis, ca să o dea înapoi cu toată tăria. „Iau luptă!“ mărturisia privirea. „Dreau să câștig! Pe tine vreau să te am.“

Mulțimea căuta să-i despartă. Se strânseseră și mai tare de mână.

— „Guliver!“, mai rosti încă odată ea cuvântul cu care dorea să-l înțepe.

Degetele lui prinseră, înfiorate, și mai strâns degetele mâinii ei. „Nu ne lăsa“, par'că se rugau degetele.

Dar mulțimea era tot mai sgomotoasă și mai furtivă în manifestările ei. Se împingea om pe om — nu te mai rugai de iertare — nu mai întrebai dacă ai făcut cuiva durere. Fiecare voia să vadă, să audă mai multe și să iasă mai apoi la liman din învălmășeală.

De-odată, când trecea din nou muzica militară a roșiorilor pe lângă dânsii, când lumea fremăta mai tare — li se descleștară degetele pentru o clipă — și mâna ei alunecă peste podul palmii lui Adrian.

Înzadar căuta Adrian mâna — nu o mai găsi: Aruncă ochii în toate părțile. Nimic. Par'că dispăruse tovarășa sa în pământ. O singură dată îi văzu capul înotând par'că, pe deasupra capetelor și mânilor mulțimii, apoi — o pierdu.

O strigă pe nume — dar glasul mulțimii era mai tare decât glasul lui.

„Să se fi supărat?“, îi fulgeră prin minte. „Dar de ce? Nu sunt vinovat de loc.“

Vedea sutele de mâni întinse, marea de capete — auzea cântecele și fipetele de bucurie — și se simțea singur. Singur, în mijlocul mulțimii. O pierduse...

Nu era pierderea de acum un simbol pentru dânsul? Nu însemna pierderea aceasta: „Înzadar te sbuciumi tu!, curentul îți-o smulge și îți-o duce!“ — Nu era meritată această întâmplare? Nu-și bătea joc cineva de încercările, de eforturile lui, de a reține în apropierea sa o ființă, care nu se poate da împăcată cu atmosfera mediului, în care trăiește dânsul?

li jășneau întrebările, în timp ce înota prin mulțime, făcându-și loc cu coatele, cu capul, cu trupul întreg.

Cum vei vrea tu să „convertești” ființa aceasta, dacă și'n clipele acestea de sărbătoare, la cari știe că ții tu, ți-a spus cuvinte să te doară? Nu vezi că independența ei este *prea* mare, că vrea să fie independentă, chiar cu prețul înghenunchierii părerii altuia?

Gingășia ta! A priceput ea cândva gingășia *ta*?! Nu s'a jucat numai cu ea, neînțelegătoare a tot ce vrea să zică gingăște? Nu ți-a disprețuit-o chiar? La un bărbat, și gingăște! Bărbatul trebuie să fie brutal dacă vrea să-și ajungă scopul la femei?!...

Paris, 1919.

Razele ultraviolete și rachitismul. Raporturi cu puericultura.

Dr. Gheorghe Popoviciu, docent universitar.

Helioterapia.

Celor două decenii din urmă le revine meritul de a fi reintronat tratamentul cu razele solare în diferite boli, — o metodă de vindecare ce fusese cunoscută chiar din antichitate, fără a fi fost însă până de curând suficient apreciată.

Pentru boalele copiilor acest tratament însemnează un enorm progres. Inceputul îl datorăm lui *Rollier*, care la 1911 a arătat că formele grave de tuberculoză și *cu deosebire cele osoase se pot perfect vindeca prin lumina ce o răspândește soarele la înălțimile mai mari din regiunile muntoase elvețiene*. Chiar *cocoașa*, cauzată prin tuberculoza vertebrelor, se vindecă atunci când este la timp îngrijită.

Razele ultraviolete.

S'a mai putut constata că nu pretutindeni soarele are acelaș efect. Cauza este că din întregul din care este compus mănunchiul de lumină solară, *numai anumite raze invizibile au această acțiune vindecătoare*. Se știe că lumina soarelui se poate desface prin anumite procedee în culorile curcubeului. Dincolo de ultimele raze colorate se găsesc altele, ce nu pot fi distinse de ochiul nostru, cari însă au o intensivă acțiune vindecătoare și peste tot o acțiune chimică. Ultimele raze ce se mai pot vedea sunt de culoarea violetă, deaceea razele *deșezate* dincolo de ele, nevăzute, dar dovedite prin schimbările chimice pe cari le produc, au

fost numite raze ultraviolete. Dar aceste raze invizibile nu pătrund pretutindeni, cu deosebire nu la suprafețele pământului, pline cu praf, etc. Asemenea ele nu trec prin sticlă. În schimb la țărnul și suprafața mării, cât și în regiuni muntoase înalt așezate, razele ultraviolete din lumina solară pătrund sau sunt refractate cu un maximum de intensitate. Deaceea curele de soare sunt mai efective în aceste regiuni.

Rachitismul în alte țări și la noi.

Dacă minunatele rezultate, pe cari razele ultraviolete le produc la vindecarea tuberculozei, cu deosebire la tuberculoza osoasă a copiilor, sunt de un interes special pentru noi, unde această boală face grozave ravagii, nu mai puțin importantă pentru România este posibilitatea vindecării rachitismului, prin un procedeu atât de simplu, ca tratamentul cu razele solare ori cu lampa de cuarț. Aceasta din urmă este un aparat ce produce razele ultraviolete neasemănat mai concentrat ca lumina soarelui.

Se știe azi că rachitismul nu este o boală a englezilor numai, cum se credea mai de mult. Asemenea s'a constatat că această boală nu bântue numai la rasele din nord-vest. Ea se găsește foarte frecvent și în regiunile și la rasele din sud-est, de ex. și în Madagascar, în Algeria, în Indii, iar în timpul din urmă a fost accentuată frecvența boalei la negrii din America, unde a fost văzută chiar mai des și în forme mai grave, ca la rassa albă. În țările apusene, unde s'au făcut statistici conștiințioase asupra frecvenței boalei, s'a putut stabili (profesor *Stöltzner*) că 90—95% ale copiilor suferă de ea.

La noi nu s'au căutat asemenea date. Dar observațiunile ce le fac clinicile de copii și spitalele, în frunte cu studiile pediatrilor noștri, arată că boala este foarte frecventă și între români.

Pentru mine, personal, rămâne neșters tabloul despri-măvăării din copilărie, din satul meu natal. Odată cu primele zile mai calde ale primăverii se populau grădinile și ogrăzile sătenilor din jurul casei noastre. Ieșiau și copilășii, cari dela primele ploii de toamnă n'au putut fi văzuți pe afară. Luni întregi au fost închiși în singura odaie locuită din casa țaranului, prost luminată prin micile ferestruți, ce nu s'au mai deschis tot timpul. Într'o asemenea cameră se mai gătește de mâncare și dorm cei 9—10 membri de ai familiei. Aci se țin și pasările, ori chiar un purcel, mai o capră, etc. Aierul intră numai prin ușă.

O însemnată parte a anului, din toamnă până în primăvară, copiii sătenilor petrec în asemenea condiții proaste de igienă și aproape fără întreruperi, tot timpul! Rezultatele acestor stări le remărcam cu ochi de copil, atât erau de evidente: copiii ce *abia se țineau în picioare, nu umblau și aveau membrele strâmbe*. Aceste anomalii nu se vedeau la copiii intelectualilor din comună, cari se scoteau și în timpul iernei din casă.

Asemenea impresii, dacă au putut fi câștigate încă din copilărie și într-o regiune de șes cu țărani binesituați, pentru mine sunt un indiciu mai mult, cât de gravă este situațiunea, în ce privește răspândirea rachitismului la noi. Fără îndotală în regiunile inculte și mai sărace tabloul este și mai trist și desprimăvărarea la sate altora le va fi lăsat, sub un raport similar, amintirea unor tablouri și mai negre.

Cei cari și azi au fericirea de a vedea deșteptarea naturei la țară, au ocazia de a se convinge și de relele pe cari iarna continuă să le mai lase moștenire primăverii. Vor avea astfel durerosul prilej să vadă, că nici în timpul din urmă rachitismul n'a conținut să bântue, cu deosebire la copiii țărănilor români.

* * *

În cele următoare voiu da unele simptome ale rachitismului și voiu insista mai pe larg asupra modului de a se produce această boală, puncte atinse deja și în cele de pân' aci. Prin descrierea lor ceva mai amănunțită nădăjduiesc să ajut cunoașterea boalei și cei cari vor urmări această expunere, prin observațiunile, ce le-au făcut, fie până aci, fie în viitor, își vor putea forma convingerea asupra necesității combaterii cât mai energice a acestei boale la noi. Arătând cauzele și tratamentul ei, voiu încerca să atrag atențiunea asupra mijloacelor de prevenire și vindecare. În sfârșit voiu arăta deosebita ei importanță pentru mortalitatea copiilor, posibilitatea de a scăpa atâtea vieți prin tratarea ei. În acelaș timp voiu expune pe scurt modul cum se explică azi, grație unor cercetări recente, tocmai în domeniul rachitismului, acțiunea razelor ultraviolete și, în parte, chestiunea vitaminelor, probleme, ce pasionează azi, atât lumea științifică, cât și pe marele public, egal interesate.

Semnele rachitismului.

În ce privește semnele, simptomele rachitismului, ele se văd mai bine la oase. Oasele nu se calcifică în mod suficient, rămân moi și suferă, în consecință, toate modificările. Toate aceste tulburări se observă mai bine în timpul,

când schimbările, ce se petrec în oase, sunt mai intensive, adevărat în vârstele, când creșterea ar trebui să fie mai bruscă. Așa rachitismul se vede mai manifest între vârsta de 3—15 luni, ori în timpul pubertății, când copiii cresc mai mult. Este o boală a creșterii, și la animalele, cari încă pot fi îmbolnăvite de rachitism, s'a putut observa lipsa boalei sau vindecarea ei atunci, când animalele nu puteau crește, din cauză că erau flămânzite. Ar fi însă o greșală să se creadă, că această boală se limitează numai la anumite vârste. Ea se găsește în tot timpul copilăriei și chiar mai târziu.

a) Semnele la oase:

Din cauza tulburărilor arătate suferă și schimbă întreg sistemul osos, dar cu deosebire acele părți, unde creșterea ar trebui să se facă mai intensiv. În aceste părți din urmă avem chiar o îngroșare a osului, ca de ex. la craniu, unde se îngroașă cele 4 colțuri, la frunte și ceafă, dând așa-numitul cap în patru unghiuri; deasemenea se îngroașă capetele oaselor lungi, ceea ce se manifestă cu deosebire la antebraț, aproape de mână, în forma așa-ziselor brășare osoase. Din aceeași cauză la coaste avem mătâniile, adevărat niște nodozități, pe cari le putem palpa pe fața anterioară a toracelui, de cele două laturi ale sternului (osul pieptului), tocmai punctele unde cresc coastele.

Cele mai însemnate schimbări se produc însă prin lipsa de întărire (calcificare) a oaselor. Moalele capului se poate simți chiar și după 2 ani (în mod normal trebuie să dispară la 14 luni), toracele se deformează, luând forma de piept de găină, etc. Dar cu deosebire se deformează oasele membrelor inferioare. Fiind moi, nu suportă greutatea corpului. Deaceia copilul ori că începe târziu să umble, mult după 1 an, ori că mersul și statul în picioare îl costă scump, încovoidându-i-se membrele inferioare, mai des în forma de O, mai rar în forma picioarelor X.

Toate aceste tulburări se pot vindeca, tratate la timp, ori uneori chiar și spontan. De multeori însă, cu deosebire când au fost neglijate, rezistă oricărui tratament, dau deformarea permanentă a oaselor și fac imposibilă ori redusă creșterea.

b) Alte semne:

Dacă tulburările din sistemul osos sunt îngrijorătoare din cauza deformărilor pe cari le dau și a împiedecării creșterii, nu mai puțin importante sunt și alte simptome ale boalei. Rachiticii mai suferă și de anemii, de tulburări digestive și cu deosebire de tulburări nervoase. O asemenea

complicație nervoasă temută este spasmofilia sau tetania (mătrici, frās), manifestată prin spasaturi ce adesea duc la moarte.

În genere copiii rachitici sunt mai puțin rezistenți față de alte diferite boli, în special cele infecțioase. Se știe de mult că o gripă, ce la alți copii dă un ușor guturai, la cei rachitici duce repete la pneumonii și dă astfel loc la complicații din cele mai serioase, adesea mortale. Prin experiențele ce am avut prilejul să le fac în clinica infantilă din Heidelberg (cu D-nii György și Jenke) am putut constata, că șobolani rachitici au dat o mortalitate de 40%, cu ocazia unei epidemii de răceală, față de cei nerachitici, cari toți au rămas în viață și n'au prezentat nici chiar alte semne, mai ușoare, de boală.

Cauzele rachitismului.

Date fiind aceste caractere ale rachitismului, ca deformările osoase, pe cari le produce și complicațiile grave ce duc la moarte, se pune întrebarea dacă se cunosc în mod suficient mijloacele de a combate această boală? În aceeaș ordine de idei trebuie întreat dacă se cunosc azi precis cauzele boalei, o condiție primordială pentru un tratament rațional.

Trebuie să mărturisim, că deși boala a fost descrisă încă în veacul al XVII-lea (*Alisson*), până de curând se indicau prea multe cauze și tratamente, fără a se cunoaște în mod suficient factorul cel mai important, a cărui lipsă dă rachitism, iar prezența lui îl vindecă.

Așa în ce privește cauzele, se știa că rachitismul se înțește la copiii ce petrec în locuințe proaste, suterane, umede, lipsite de aer și lumină, adecă cu domiciliul în rele condiții igienice. Și, deoarece obiceiul de a locuit este atât de vechi ca omenirea, s'a presupus în mod just că această boală există aproximativ de când există oamenii peste tot și că ea în toate timpurile și în toate regiunile a făcut ravagii între copii. Se știa, că îndeosebi copiii ce au fost în mod artificial alimentați, cu lapte de vacă, etc. în loc de sânul mamei, se îmbolnăvesc mai ușor de rachitism. S'a văzut că anumite boli infecțioase, în special cele cronice, ca sifilisul congenital, ajută pronunțarea rachitismului. S'au găsit tulburări în anumite glande (endocrine) și s'a constatat încetnirea arderilor din organism, cu imposibilitatea de a se reținea în organism anumite săruri, ca de ex. cele de calciu și fosfați, cari sunt indispensabile în osificație.

Tratamentul mai vechiu al rachitiilor.

Cunoscându-se o mulțime de cauze ce pot da rachitism, prin combaterea lor s'a ajuns ca boala să fie vindecată în multe cazuri. S'a preconizat astfel schimbarea locuinței, a climatului, băi maritime, alăptarea la sân de mamă, vindecarea tulburărilor alimentare, vindecarea boalelor infecțioase cronice, tratamentul antisifilitic, extrase de glande endocrine, etc.

Fără de aceste tratamente, de un oarecare succes netăgăduț, s'a văzut că administrarea sărurilor de calciu ori fosfați este absolut inefectivă, deși în rachitism oasele sunt sărace în ele. De aci s'a conștientizat că *nu lipsa lor în alimente, ci imposibilitatea de a fi reținute, fixate în organism, este cauza boalei.*

S'au cunoscut în sfârșit două medicamente foarte efective, ca fosforul galben și untura de pește. Primul a fost introdus, grație unor cercetări mai vechi pe animale. Fără a i se putea corect interpreta modul de acțiune. Al doilea este un medicament popular în regiunile nordice, unde rachitismul cu deosebire e răspândit. Așa după cunoștințele ce le avem azi, se poate spune, că dacă eschimoșii etc., au putut să-și perpetueze rasa, se datorește exclusiv untelui de pește, pe care în mod instinctiv o consumă.

Inconvenientul în toate tratamentele descrise este, că nu toate cazurile se pretează pentru vindecare, că rezultatele se obțin încet și că cele mai efective, ca untura de pește, fosforul, sunt rău tolerate, dând tulburări alimentare, iar fosforul chiar moarte uneori.

Cunoștințe noi asupra cauzelor și tratamentului rachitismului

Ultimii ani au revoluționat complet concepțiile ce le-am avut asupra cauzelor și tratamentului rachitismului. Fără de atâtea păreri din trecut, unele din cele mai contrazicătoare, azi suntem pe calea de a face o legătură între ele. Fără de vechile tratamente, adesea inexecutabile sau greoaie, fără efect sigur și rapid, care explică și modul de acțiune al celorlalte, acest tratament, helioterapie sau cu lampa de cuarț, mai este și complet inofensiv.

Meritul de a se fi obținut aceste rezultate este al medicinei experimentale. Ajungerea lor a fost înlesnită prin două descoperiri ale ultimilor ani: cunoașterea efectului lămpii de cuarț în rachitism și posibilitatea de a se produce această boală și la animale (șobolani).

Experiențele pe aceste animale au arătat apoi că exact aceiași factori terapeutici, aceleași tratamente, ce vindecă rachitismul acestora, sunt efective și la om. Această

constatare este foarte importantă, îngăduind ca mijloacele de vindecare experlate la șobolanii rachiticii să poată fi utilizate și în tratamentul rachitismului copților.

Nu poate fi locul să insist în detalii asupra acestor cercetări extrem de interesante. Ceeace e de reținut, este faptul că prin ele *lipsa luminei s'a dovedit a fi cel mai important factor în producerea rachitismului*. Este adevărat că pentru a produce această boală pe animale ele trebuiesc alimentate printr'un regim oarecare, lipsit de fosfor. Dar n'ajunge atâta numai. *În acelaș timp animalele trebuie ținute în întunec. La lumina zilei ele se vindecă, fără nici un alt tratament.*

Trebuința de lumină rețese însă și din observațiunile clinice, făcute pe om, în anii din urmă. Astfel s'a văzut că în Statele Unite copii, negrilor și ai italienilor, în parte, se îmbolnăvesc mai repede și dau forme mai grave de rachitism. Faptul se explică prin obișnuirea acestor rase în patriile, ce le-au produs, cu radiațiuni de lumină solară mult mai intensive ca în actuala lor patrie, Statele Unite. Aci ei suferă de o lipsă relativă de lumină, de o carență, exagerată și în urma pigmentării pielii lor, care reduce efectul razelor solare. În consecință se îmbolnăvesc de rachitism, spre deosebire de anglo-saxonii Americii, pentru cari soarele de acol, este suficient.

Legătura între razele ultraviolete și untura de pește

Rachitismul uman cât și cel animal, în orice formă a sa, se vindecă prin lumina intensivă de soare sau prin lampa de cuarț. Dar se vindecă și prin untura de pește, când este tolerată. Care poate fi legătura între acțiunea luminei și a unturei de pește?

Din 1924 încoace s'a găsit o soluțiune și pentru această întrebare. Unor savanți americani le-a reușit să arete, că anumite substanțe, după ce au stat timp de 1 oră sub lampa de cuarț, câștigă puterea de a vindeca rachitismul, proprietate ce le lipsia înainte. Această descoperire este una din cele mai interesante din câte s'au făcut în timpurile moderne.

Trebuie să accentuăm cu o oarecare mândrie, că schimbările suferite de anumite substanțe prin razele ultraviolete, au fost mult timp înainte studiate de savanții români (*Moldovan, Baroni, Jonescu*), deși nu în raport cu rachitismul.

Descoperirea pe care au făcut-o americanii (*Hess, Steenbok etc.*) în legătură cu câștigarea puterii antirachitice a diferitelor substanțe, lămurește modul de acțiune al ra-

zelor ultraviolete în organism. Aceste cercetări au fost controlate și îmbogățite cu noi detalii în țările europene, Anglia, Franța, Germania și chiar în România. (*Drumonds, Cowell, Kramer, György și Popoviciu, Nișescu și Popoviciu etc.*) Rezultatul acestor studii este că s'a găsit corpul de o formulă chimică foarte complicată, dar bine definită, care după iradiatuni cu lampa de cuarț câștigă proprietăți anti-rachitice. Această substanță este cholesterina. *Afăș animalele, cât și copiii rachitici se vindecă prin consumarea — în formă de alimente, a unor cantități mici de cholesterină iradiată.*

Toate acele alimente, ce conțin cholesterină ori echivalentul ei vegetal, fitosterina (ca uleiurile, zarzavaturile, făina, pielea, etc.) câștigă puterea de a vindeca rachitismul odată ce au stat timp suficient sub lampa de cuarț. Asemenea și untura de pește își datorește acțiunea cholesterinei ce a fost iradiată în natură. Ea se înmagazinează în ficatul peștelui *Gadus morrhua*, după ce a suferit schimbările sub acțiunea razelor solare în pielea peștelui, unde asemenea se găsește. Suprafața mării este bogată în raze ultraviolete, dar acestea nu pătrund în adâncime, numai în piele, unde modifică cholesterina. Dar cholesterina iradiată mai poate ajunge în peștii mai mari din cei mici, consumați, ce trădesc la suprafață ori apoi din plantele (algele) de aci.

Cholesterina iradiată și vitaminele.

Cholesterina iradiată acționează în doze infinite de mici. Ea ține de grupul acelor substanțe sau factori, imponderabile, numite vitamine, cari prin lipsa lor dau boli grave, așa-numitele avitaminoze sau curențe, iar prin prezența lor vindecă gravele tulburări din organism, cauzate în lipsă. Factorul antirachitic-cholesterina iradiată — a fost numit factorul D, față de alți trei, ori mai mulți factori, prin a căror lipsă se produc alte avitaminoze. Factorul D, e primul din grupul factorilor sau vitamine unde se cunoaște precis formula chimică a substanței din care poate fi produs. Iată că cercetările asupra rachitismului și tratamentului său cu razele ultraviolete aduc importante lămuriri și în problema vitaminelor.

Rezumatul cercetărilor noi în rachitism.

Dacă am vrea să resumăm pe scurt rezultatele cercetărilor noi dela 1919 încoace, asupra tratamentului rachitismului și ființei acestei boale, — trebuie să accentuăm, în baza lor, că :

1. *Rachitismul se produce numai în lipsa luminei solare, în lipsa razelor ultraviolete; toți factorii mai sus înștrași, cărora mai mult li s'a dat o importanță deosebită, — ca tulburările alimentare, sifilisul, etc. — ajută, ce-i drept, producerea boalei, fără a avea însă un rol determinant:*

2. *Boala se vindecă sigur și repede prin expunerea copilului la lumina soarelui ori sub lampa de cuarț; cu această din urmă vindecarea sub 1 an se face aproximativ în timp de 1 lună, tratând copilul tot la 2 zile, prin ședințe treptat tot mai intensive;*

3. *Acțiunea razelor ultraviolete se face prin modificările ce le produc în cholesterina din piele; la șobolani de ex., vindecarea se poate produce expunând bucăți mici de piele de șobalan sub lampa de cuarț și dându-le în hrana animalului;*

4. *Untura de pește își datorește acțiunea tot razelor solare; vindecarea cu cholesterina iradiată etc., se face prin intensificarea proceselor de ardere din organism; schimbările chimice, ce se produc astfel fac ca sărurile de calciu și fosfor să fie reținute în sânge și oase; în mod analog se poate interpreta și acțiunea fosforului, utilizat de mult, care, cum se știe, stimulează arderile și este purtător de energie radiantă (fosforescența), ceea ce, poate, iarăș constituie o însușire asemănătoare substanțelor iradiate;*

5. *S'a realizat un progres însemnat în cunoașterea chimiei vitaminelor, arătându-se în acelaș timp că nu numai plantele pot să le formeze, ci și animalele, ori chiar se pot produce și în afară de organisme.*

Razele ultraviolete și combaterea mortalității infantile.

Toate aceste cercetări, arătând ce rezultate, extrem de interesante pentru lumea științifică, se pot obține prin medicina experimentală, au rolul practic deosebit de important de a fi găsit modul cel mai simplu de a vindeca coala, ce pretutindeni mărește mortalitatea micilor copilași. Pentru noi aceste rezultate sunt de o extremă importanță. *Românii sunt o rasă sud-estică, dezvoltată sub acțiuni intensive de raze solare. Trebuința față de ele este deci mare. Ea este satisfăcută în timp de vară, când țăranul petrece sub intensiva bătae a soarelui dela noi. Dar oscilările caracteristice climatului nostru, toamna ploioasă, iarna aspră și lungă, deopotrivă de grea la munte și la șes și aceasta din cauza apropiierii stepii rusești, — fac ca în o însemnată parte a anului țăranul să fie lipsit de acțiunea razelor ultraviolete. Pielea-i mai pigmentată reține o parte chiar și din puținele raze, ce ar mai putea avea o acțiune*

oarecare și în timp de iarnă. *Obișnuit cu extremul din timpul verei, organismul țăranului nostru simte deci cu atât mai mult lipsa razelor din lunile de iarnă. Așa se explică frecvența atât de mare a rachitismului la copilașii românului. La aceasta se adaugă proastele condiții de locuință, petrecerea în camere prost luminate, abia aerisite, săpate chiar în pământ, alimentarea proastă și boalele, ca sifilisul etc., cari, în lipsa razelor de soare, produc ravagii mai grave.*

Față de țăran intelectualul român trăește, în parte, cel puțin în condiții igienice mai prielnice și în tot cazul este expus unor extreme mai reduse de oscilațiuni. Acolo unde, în cazurile mai rare, are la spate mai multe generații de intelectuali, locuința a slăbit necesitatea de lumină solară; deci lipsa ei, de altcum totdeauna mai scăzută, ca la țăran, produce tulburări mai puțin acute. De aceea copiii intelectualului prezintă forme mai afenuate de rachitism. *Totuş, boala este frecventă și în această clasă și cu deosebire sunt periclitați copiii din prima generație de intelectuali, unde necesitatea de lumină prin ereditate este în special accentuată.*

Se va obiecționa, poate, că la noi rachitismul produs iarnă se vindecă în mod, aproape spontan, în timpul verii. Se vindecă, — din cauza condițiilor speciale dela noi, ca soarele intensiv, petrecerea sub cerul liber, — incontestabil în multe cazuri, *nu însă în cele mai grave, neglijate. De altă parte intervalul, până ce vindecarea se produce, este din cele mai primejdioase pentru viața copilului, în cazul când mai intervin și alte boli, față de cari rachiticii sunt cu deosebire puțin rezistenți*

Măsuri de luat.

Pentru a împiedeca aceste complicații, ce în mod fatal duc la moarte, la noi se impune profilaxia cea mai energetică și tratamentul rațional al rachitismului. Ambele se pot face prin împiedecarea și încunjurarea relilor sau a lipsurilor ce dau boala. Trebuie ameliorate condițiile de locuință. Se impune construirea unor case sănătoase, față de colibe ori bordeele, în cari mai petrece o mare parte a țărănimii noastre. Trebuie luminat țăranul, cât de păgubitor este obiceiul de a-și ținea pruncii închiși pe întreagă iarna în casă. Trebuie ameliorată alimentarea, combătute boalele infecțioase, sifilisul etc. Dar și fără de aceste măsuri tratamentul se face simplu. În Statele Unite, la negri, rachitismul a fost stârpt în unele locuri prin aplicarea obligatorie a untului de pește. În timpul din

urmă, — din cauză că untura de pește poate da tulburări digestive — se pregătesc măsuri similare pentru tratamentul cu lampa de cuarț. La noi, unde ~~nu~~ avem și soare suficient, ocolit însă din neștiință, măsurile ar putea fi și mai simple. Am ajunge astfel să combatem o boală, care deformează copiii noștri și în mod, ce-i drept, indirect, intensiv însă, contribuie la exagerarea mortalității noastre infantile.

Gingășie (Tandrefă).

După Paul Geraldty.

Tu mă iubești?... Ce faci?
Nu spui nimic. Apropie-te de mine.
Nu te-opăci cu lucruri de prin casă.
Vin', te lungește-aci, așa!
O să te-ascult cu multă luare-aminte.
N'am să-ți adun nici haina mototol.
Să dăm de-oparte perini, stau în cale.
Să încercăm să ne-așezăm cuminte
Și mânilor să-mi dai, așa, urâto,
Și ochii 'n ochii mei să-ți-i cufunzi.
O, de ai știi ce dragă-mi ești!
Privește-mă mai bine... și mai bine!
Că tot ți-am dat din ce am eu
Se va vedea 'n ochii mei, de sigur!
O vezi, vorbește!? Și-o pricepi?
Iubirea mea i-atât de mare-as' seară,
Așa de gravă, adâncă, delicată!...
Dar nu, nu ești în stare a o pricepe...
Tu spui că da?... Cât ești tu de gentilă.
Micuța mea, le spun eu toate-aceste
Ca să îți dai tu seama, să o știi...
În fine, iată.
Privește — lacrimi mi se urcă
În ochi. Nimic nu e, nimic nu valorează
Decât ochisorii ăștia și-astă frunte.
Apleacă-ți capul pușintel spre lampă,
Și lasă-mă, să fiu o legătură,
Cu palma mânilor să-ți vin la tâmpole...
Nu e așa, că-i bine, păsărico?
Am adunat, așa, la gingășii
Ce sunt supreme: ochi 'n patru
Și fruntea asta mândră și egală?!
Adevărat?, O, spune. Este-așa? Te-ador; o, te ador!
Și-aș vrea să-ți fac vreun rău...

RADU MĂRGEAN.

Serbătorirea dlui Dr. Vasile Bologa.

În 27 Noembrie a fost serbătorit după cum se cuvine unul din devotații muncitori în ogorul culturii românești din Ardeal, dl Dr. Vas. Bologa.

Sute și sute, mii, de foști elevi și eleve își vor fi adus aminte de profesorul lor iubit, pentru că acest dascăl iscusit a generații întregi de tineri a știut să se apropie de sufletele tinere și să le insuflă dragoste față de tot ce este frumos și nobil.

Dl Dr. Vas. Bologa a fost secretarul II al „Astrei” în anii 1894—1898, econom și controlor al „Astrei”, profesor și director al „Școalei civile de fete” timp de 31 de ani și este și în ziua de astăzi membru laborios în comitetul central al societății noastre. Cuvine-se deci să încreștăm și aici, la loc de cinste, activitatea vrednică de toată lauda a acestui vrednic ostaș al lumii.

Dacă înainte de războiu întrebai pe multe mame române din Ardeal: „Unde ai studiat?” și-ți răspundeau cu multă mândrie îndreptățită: „În internatul Asociațiunii” — puteai fi sigur că mândria aceasta se reflectă și asupra acum încăruntitului în cinste Dr. Vas. Bologa. Directorul, care pleacă, întovărășit de colaboratori minunați ca dna Elena Petrașcu, Ion Borgia Victor Stanciu, D. Păcală, succesori ai foștilor directori de seamă Dr. D. P. Barcianu, S. Albini, I. Popescu, Dr. I. Crișan — a știut să păstreze internatul acesta la nivelul unei adevărate instituții culturale, unde se pregăteau pentru viața socială viitoarele mame române. Titlu de onoare era să fi studiat în Sibiu, la internatul Asociațiunii, fiindcă astfel dădea probe că ești și gospodină harnică și înțelegătoare a literaturii românești și cu urechea primitoare de muzică aleasă și și femeie de salon.

Regretatul Ion Borgia a scris versurile următoare, ca profesor ideal al școlii acesteia de fete, iar elevele au brodat cuvintele cu litere de aur, ca ofrandă de recunoștință „Asociațiunii”, în a. 1906:

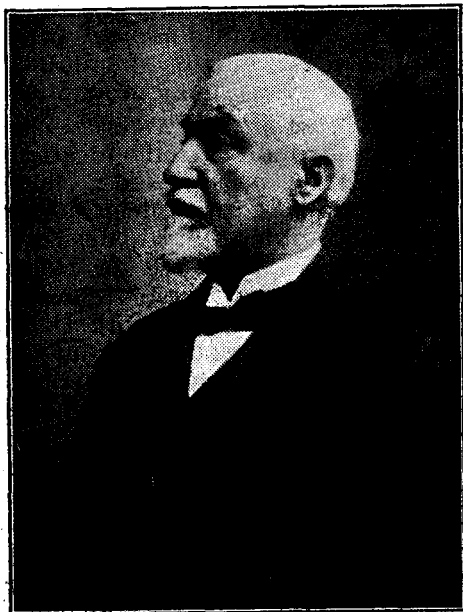
„Crescându-ne la sânul tău de mamă
Ne-ai zis: Vă ncredințez comoara mea,
Păstrați-o și să dați odată samă
În fața neamului întreg de ea!”

Ca să poată da „samă” elevele odată de „comoara” încredințată, a lucrat din greu fostul director Dr. Vasile Bologa.

E de sine înțeles deci elanul cu care a fost serbătorit din partea corpului profesoral, în frunte cu dl inspector-șef

I. Bratu, care i-a înmănat în numele Ministerului instrucției medalia „Răsplata muncii p. învățământ“ cl. I; din partea corpului profesoral restrâns, al Liceului „Domnița Ileana“ (orator festiv dl *I. U. Soricu*, cu o frumoasă și simțită vorbire ocazională). „Asociațiunea“ noastră a ținut să-i aducă tributul de recunoștință la banchetul din aceeaș seară, când a luat cuvântul dl vicepreșed. dl *Dr. Gh. Preda*, arătând în culori vii ceea ce a prestat serbătoritul pentru societatea noastră.

Ca dovadă că bărbatul de școală a atras de mult atenția cercurilor competente asupra calităților sale însemnăm aici că încă din 1903 „Asoc. rom. pt. înaintarea și răspândirea științelor“ din București i-a oferit o „Diplomă de recunoștință, cu medalie de argint și colaborator“, că în 1914 „Academia Română“ i-a premiat „Cartea de Cefire“ pt. cl. I și a II-a lic., că în 1923 a fost decorat cu „Coroana României“, în gradul de cavaler, iar în 1925 cu „Steaua României“, în gradul de ofițer. În decursul anilor 1900—1905 a fost membru al congresului național bisericesc și al Sinodului arhidiecezan din Sibiu, iar din 1906 până în 1907 a fost secretar mitropolitan în Sibiu.

Fie ca retragerea în pensia, atât de binemeritată, să fie numai o etapă în viața laborioasă a celui serbătorit! Fie ca dovezile de iubire arătate din toate părțile să fie un îndemn de a persevera încă mulți ani în ogorul culturii noastre!

Auspiciile sunt cele mai bune. Ni le adevăresc obrajii rumeni, plini de vigoare, ochii vioi, mersul de bărbat. De doi funcționari dela prefectura din Sibiu se povestește, că — aduși la pensie — ce făceau, ce dregeau, ajungeau mereu pe dinaintea prefecturii, automatic, căutându-și birourile.

Zumzetul claselor liceului de fete îl va ademini și pe fostul director, însă va avea alte birouri, cari și-l revendică cu drag — birourile mitropoliei și acelea ale „Astrei”, mulțumitoare că îl are între membrii activi ai ei.

Vor prinde bine câteva date biografice din viața serbătoritului :

Dr. Vas. Bologa s'a născut în 24 Dec. 1859, în com. Geoagiul-de-sus, plasa Teiuș, jud. Alba inferioară. Părinții l-au fost plugari fruntași — tatăl primarul comunei cam 30 de ani. Clasele primare și 6 clase „gimnaziale” le-a urmat la colegiul ref. din Aiud, cl. 7 și 8 la lic. episcopal rom. cat. din Alba-lulia, unde a luat și bacalaureatul, în 1879. A urmat la teologia din Sibiu (Seminarul teolog. pedag. „Andreian”, luându-și absolutoriul în 1882. În anul școlar 1882/3 a fost învățător-primar în com. Vinerea, jud. Hunedoara, în anul școlar 1883/4 învățător și director prov. în școala primară capitală ortodoxă din Orăștie. Trimis de consistorul din Sibiu, ca bursier, la universitatea din Budapesta (filozofie), a studiat un an acolo, apoi 2 ani în Viena și și-a luat doctoratul în filozofie în Budapesta, în 1888 (pedagogia, limba maghiară și română). Cu 1 Sept. a intrat ca profesor ordinar (titular) provizor la școala civilă (medii) de fete cu internat și cu drept de publicitate a „Asociațiunii” din Sibiu. Ca profesor și — mai târziu — director definitiv a funcționat aici timp de 31 de ani, până în 1919 (Sept.) când școala civilă de fete a „Asociațiunii” a fuzionat cu Liceul de fete al Statului român. La acest liceu, numit mai apoi „Domnița Ileana”, a fost în fruntea instituției până în 1928, când din cauza limitei de vârstă, a fost pus în pensie, pe lângă toată vigoarea trupească și sufletească. Arhiepiscopia ortodoxă română de Alba-lulia și Sibiu l-a ridicat la rangul ierarhic de asesor-consistorial (consilier metropolitan) și protopop onorar.

Lăsăm să urmeze lista operelor publicate de dl Dr. V. Bologa :

1. „*Interesul pedagogic, după Herbart*”. Teză de doctorat în filozofie. Budapesta 1888.
2. *Culegere de poezii populare și povești populare*, publicate (o parte) în „Telegraful-Român”, Sibiu 1889, și în „Convorbiri literare”. București 1892. — 3. „*Monografia Mănăstirii din Geoagiul-de-sus*”, publicată în „Telegraful-Român”. Sibiu 1890. —
4. „*Conferințele învățătoresii din Arhiepiscopia ortodoxă-română a Transilvaniei*”. Sibiu 1899. — 5. „*Studii pedagogice și Discursuri*”. Sibiu 1905. — 6. „*Istoria literaturii maghiare*” (în românește). Manual de învățământ pentru școalele medii române. Sibiu 1908. — 7. *Prelegeri publice în Sibiu* (publicate și în ziare sau broșură), anume: a) „*Balada și romanța*”. Sibiu 1894; b) „*Filozoful Kant*” (la aniversarea centenară) Sibiu 1904; c) „*Epica lui Aleksandri*”. Sibiu 1905. — 8. *Monografia Școlii civile de fete cu internat și cu drept de publicitate a „Asociațiunii” din Sibiu, pe 25 de ani dela înființare*. Sibiu 1911. — 9. „*Istoria Ungariei în legătură cu evenimentele mai însemnate din istoria universală*”. În românește, după Herceg Fatkas. Manual de învățământ pentru școalele medii române. Sibiu 1913. — 10. „*Cartea de celtire cu gramatica limbii române*”. Manual de învățământ, pentru cl. I și II-a dela școalele medii de fete, gimnazii, etc. Sibiu 1914. Premiată de Academia Română. A II-a ediție pentru licee. Cluj 1923. — 11. „*Noțiuni de poetică și literatură română*”. Manual de învățământ pentru școalele medii de fete. Sibiu 1914. — 12. *Anuarele Școlii civile de fete cu internat a „Asociațiunii” din Sibiu, pe 26 de ani școlari*, anume: 1891/92—1918/19. — 13. *Anuarele Liceului de fete „Domnița Ileana” din Sibiu, pe 6 ani școlari, dela întemeierea sa*, anume: 1919/20—1924/25. — 14. *Diferite recenzii și cuvântări ocazionale*, publicate și în zăre sau reviste.

Mama

De *Andrei Bârseanu*.

(Poezie declămată la petrecerea dată de Reuniunea Sodalilor români, a doua zi de Crăciun, de sodalul-tipograf: N. Jugănarul în Braşov, Hotel No. 1, în anul 1886.)

Cuvântul nostru cel dintâi
E numele de mamă;
Ah, dulce e acest cuvânt,
E dulce afar' din seamă.

Comori bogate de simţiri
În el se intrupează,
Un basm întreg plin de-adevăr
În el se oglindează.

Priviţi: din patul de dureri
Abia reînviată
Cum se 'nsenină ochiul ei
La micul fiu când cată.

Cu drag îl strânge la-al ei sân
Şi dulce îl sărută:
Tot chinul greu ce-a suferit,
Uitat e 'ntr'o minută.

Şi dintr'al sânului izvor
Ea veselă-l hrăneşte,
Şi legănându-l uşurel
Pe braţe-l aşipeşte.

Ah, câte temeri, câte griji
În fiecă clipă,
Omorului înjăşiat
Viaţa-i e jertfită.

De plânge micul puşor,
Îndată ea tresare;
Când râde, 'n casă raiul tot
Că s'a mutat îi pare.

Și nani, nani, pușor!
Ea veselă îi cântă
Și de norocul viitor
Cu dragoste-i descântă.

Voinic îl vede'n gândul său
Ca fătul din poveste,
Cum peste nouă mări și țări
Se duce a lui veste,

Îl scaldă 'n apă cu bujori,
Frumos ca să se facă
Și-i pune 'n scaldă busuioc
Ca fetelor să placă.

„Drăgușul mamei ingerăș!
„Ah, când va fi el mare,
„Flăcău mai mândru și 'nțelept
„În lume fi-va oare?!...“

Și ca o floare îngrijit
Micușul mereu crește
Până 'ntr'o zi cu glasul-i drag
El „mamă“ gângăvește.

Voios străbate pieptul ei
Auzul ăstu-i nume,
Mai cald, mai dulce, mai ceresc
Nimica nu e 'n lume.

Și zi de zi iubirea ei
Mereu se adâncește
Și orice vorbă, orice pas
Pe ea o fericește.

Dar iată-un vânt otrăvitor
Pe puiul drag l'atinge
El pleacă fruntea suspinând,
Puterea i-se stinge

O, Doamne, ce lovire grea,
In inima de mamă,
Cum lănțuește pieptul său
Apăsătoarea teamă.

Ea zi și noapte neclintit
La capul lui veghează
Și rugi doioase înghenunchind,
Spre ceruri îndreptează.

„O tu, ce mi l-ai dăruit,
„Prea bunule Părinte,
„Ah, lasă-mi-l, nu mi-l luă
„Te rog, te rog fierbinte!!“

Și dorul ei învăpăiat
Chiar cerul cucerește,
Și ia' altoiul ofilit
Din nou iar inverzește.

Și zi de zi și an de an
El mai voios se face, ...
Păn' iată : cel copil plăpând
In june se preface.

Dar pasărea cum a simțit
Putere'n aripioare
Iși lasă cuibul părintesc
In lume vrea să sboare.

Așa s'aruncă el orbiș
In ale vieții valuri
Ș'ades departe-i asvârlit
Pe mult streine maluri.

Dar ori și unde s'ar afla,
Aproape sau departe,
O inimă de lângă el
Nici când nu se desparte.

*In bine ca și'n nenoroc
Cu drag ea-l însoțește
Ș'o caldă rugă pentru el
Dintr'ânsa izvorește.*

*Și când cu sufletul rănit
Din lume el se 'ntoarnă
Cerece balsam pe rana lui
Cu drag oricine toarnă.*

*E mama, inger pământean,
Ființa cea mai sfântă
Ce, chiar murind, pe fiul ei
Cu drag binecuvântă.*

Cinematograful.

De prof. T. Neș.

(a) Imperfecția simțurilor. b) Frecvența fuziunii impresiilor luminoase. c) Iluzia stroboscopică. d) Filmul stereoscopic.)

a) *Imperfecția simțurilor.* Simțurile omului sunt nedesăvârșite sub raportul cunoașterii lucrurilor. Ele împlinesc funcțiuni biologice, selecționează din puzderia excitațiilor numai pe cele prielnice sau potrivnice vieții, pentru a putea reacționa.

Distanța de a percepție a simțurilor este statornic, atât spre infinitul mare, cât și spre infinitul mic, de principiul conservării individului și a speciei. Sfera de reacțiune a simțurilor variază dela zero până la o depărtare nelimitată, potrivit energiei și fineței specifice a fiecăruia dintre ele. Distanța dintre excitațiunea fizică și organul de simțire al pielei ori gustului, b. o., este zero; crește treptat la simțul olfactic și auditiv și se încheie cu distanța nehotărâtă dintre izvorul excitațiunii optice și organul său perceptiv.

Înlăuntrul fiecărei sfere de *excitațiuni*, aceste se mărginesc, iarăș, între trei răzoare. Unele au intensitatea sub pragul excitațiunii, rămân deci neobservate; altele, în schimb, trec limita superioară a tăriei și rămân, deasemenea, nebăgate în seamă; numai a treia categorie — cuprinsă între cele două limite — reușește să se strecoare deghizată prin nervi în creieri și să se scalde în lumina conștiinței.

Așa se face, că din toate sunetele, cari, de fapt, împânzesc văzduhul, nu percepem decât cele cuprinse între 20—20.000 vibrațiuni pe secundă; iar din nenumăratele raze luminoase, ce se țes între astri, numai relativ puține — cuprinse între 390—756 bilioane de vibrațiuni pe secundă — izbândesc să impresioneze ochiul. Vibrațiunile sonore ori luminoase din afară de limitele acestea rămân inexistente pentru ureche și ochiu. Mulțimea fenomenelor perceptibile se raportă la numărul celor observate *ca un strop la cantitatea de apă a lacului*. Noi privim lumea, printr'o deschizătură foarte mică, redusă de imperfecțiunea simțurilor.

Știința prin diferite născociri lucrează la lărgirea acestei ferestruici. Ochianul și placa fotografică lărgesc sfera de reacțiune a ochiului, înregistrând direct ori indirect vibrațiuni din afară de limitele de mai sus; detectorii vor însemna undele hertziene, cari se răspândesc prin eter, iar bolometri vor desăvârși simțul termic, arătând diferențe impercetibile de temperatură.

Simțurile arată și ală imperfecțiune: persistența impresiunilor. Escitațiunile produc schimbări fizicochimice în organul perceptiv; la dispariția stimulentei aceste alterațiuni nu se refac într'o clipă, ci cu vremea. În timpul refacerii organul este în neputință de a ne da senzații nouă, distincte și clare. Așa b. o. la auz se cere, ca două puncte succesive să păstreze intervalul de $\frac{1}{10}$ secundă pentru a putea fi prinse deosebit și lămurit. Sunetele, cari se desprind din corpul sonor în intervale de succesiune mai mici decât cel arătat, se confundă.

La fel se petrec lucrurile și la ochiu. Partea scuzibilă a ochiului este retina, care căpтуșește globul și este învălită în două pături oerotitoare: sclerotica și coroida. Retina este străbătută de o rețea de vase sanguine și de ramificațiile nervului optic, cari se termină în conuri ori bastonașe, întoarse spre învelișul din mijloc, spre coroidă. Retina este colorată de un pigment purpuriu, care, impresionat de lumină, se decolorează și stârnește senzația optică. În întunecet retina își recapătă culoarea. Purpurul retinian se conservă după înmuierea ochiului în săricea (alaun), fapt, care a făcut cu puțință lui Kühne să fixeze pe retină imaginea obiectelor. Prin operație a izolat ochiul unui animal, ținut multă vreme la întunecet; l-a expus câteva clipe la lumina strecurată prin gratiile unei ferestruice și l-a înmuiat repede în soluție de săricea. Pe retină s'a văzut clar desenul gratiilor, schițat pe fondul purpuriu, fixat.*)

*) G. Weiss: Précis de physique biologique. p. 395.

Impresiunea luminoasă stăruie pe retină și după stingerea luminei. Se cere și aici intervalul de $\frac{1}{10}$ secundă, ca două impresii succesive să se perceapă distinct. Es-citațiile luminoase, cari se gonesc mai repede, ne dau senzația continuității, deoarece impresiunile de confundă, neîngăduind retinei să se refacă. Așa b. o. jăratecul învârtit repede desenează un cerc luminos, fără întrerupere, fiindcă imaginile pozițiilor succesive ale mobilului se aștern pe retină într'un interval mai mic de $\frac{1}{10}$ sec. Din' aceeaș pricină picurul de ploaie, în timpul căderii, toarce un fir continuu; inelul, învârtit repede pe masă în jurul diametrului, pare o sferă strălucitoare, iar coarda de vioară, vibrată de arcuș, se desface în forma fusului.

Stăruința impresiunii luminoase are un rol important în cinematografie, fără să formeze, însă, temelia fiziologică a acestela.

b) *Frecvența fuziunii impresiunilor* (Verschmelzungsfrequenz). Micșorându-se treptat intervalul dintre aprinderea și stingerea unui izvor de lumină, imaginile acestuia se vor perinda pe retină din ce în ce mai repede. La un moment ele vor fuziona și vor da imaginea constantă a izvorului luminos, fără să avem senzația clipirii (Scintillation, Flimmer) Numărul aprinderilor pe secundă, în acest moment, ne dă frecvența fuziunii impresiunilor.

Clipirea obosește ochtul și creierul și produce amețeli. Înălăturarea ei în cinematografie a fost râvna tuturor fizi-cianilor, cari s'au ocupat de această ramură a fizicei. Fiziologii și fizicienii s'au îndeletnicit cu stabilirea legilor frecvenței de fuziune a impresiilor luminoase.*)

1. Frecvența crește cu tăria luminei, care proiectează fotografiile pe pânză. Sporirea ei, însă, este mai înceată decât creșterea intensității. Ex. la lumina intermitentă de 1 lumânare-metru intensitate, avem nevoie de 25,08 aprinderi pe secundă, pentru a avea o senzație continuă, fără clipiri; la intensitatea de 2,78 lumânări-metru frecvența este de: 32,00.*) (O suprafață e luminată cu tăria de 1 lumânare-metru, când se află la distanța de 1 metru de o lumânare „Hefner“ și e așezată normal pe raze.)

2. Frecvența crește cu gradul de luminație a pânzei. Ex. Pe o pânză luminată cu 31 lumânări-metru succesiunea aprinderilor trebuie să fie de: 44,3; iar la gradul de luminații de 61 lumânări-metru, frecvența este de: 47,8. Con-dițiile igienice pretind o frecvență de 38—54.*)

*) H. Lehmann: Die Kinematografie. II. Auflage. pag. 17—24.

3. Frecvența atârână de gradul de adaptare a ochiului la întunerec. Ochiul ajuns din lumină în întunerec, are nevoie de cam 20 minute pentru a se adapta, a închiega din întunerec forma obiectului, a-l zări mai lămurit. Pentru ochiul adaptat la întunerec frecvența scade. Sălile de cinematograf sunt întunecate, pentru ca să reducă frecvența, să nu obosească ochiul și creierul și să nu producă amețeli.

4. Frecvența atârână de raportul duratei de iluminare la durata întunerecului, ce-i urmează. După cercetările lui H. Marbe, frecvența este mai mare când acest raport este: 1, adică durata iluminării este cât durata întunecării. În orice alt caz frecvența scade.

5. Frecvența este în funcțiune și de culoare. Prin experiență s'a arătat, că mai mare e frecvența pentru culoarea galbenă, mai mică pentru violet și roș.

Cinematograful nu se întemeiază pe legea stăruinței impresiunilor luminoase. Legile frecvenței au ajutat mult la perfecționarea lui, eliminând clipirea vătămătoare.

Temelia cinematografului este o iluzie optică și alta psihologică.

c) *Iluzia stroboscopică*. În anul 1832 a născocit fizicianul Plateau din Bruxelles un aparat — joç pentru copii — numit phenakistiscop. Acesta era alcătuit dintr'un disc, provăzut cu mai multe ferestruice echidistante. Lângă fiecare ferestruică era schițată aceeaș figură, reprezentând fazele succesive ale unei mișcări. Discul se învârtia repede în fața unei oglinzi și ochiul, care privia în oglindă, printr'o ferestruică, dintr'o poziție imobilă din dosul discului, observa o singură figură, executând mișcări continue.

Analiza acestui fenomen ne duce la trei constatări: constatarea primă este suprapunera imaginilor succesive, datorite stăruinței impresiunilor luminoase pe retină. A doua constatare este iluzia identificării figurilor: ochiul are înșelăciunea optică de a vedea aceeaș figură, fără să observe înlocuirea ei prin alta, din vecini. Constatarea a treia este continuitatea mișcărilor săvârșite de figură, deși pe schițe erau reprezentate doar câteva poziții instantanee, cari indicau direcțiunea și felul mișcării.

La executarea experienței observăm, că ochiului îi erau ascunse imaginile ce aveau să iee locul imaginii zărite. În cazul contrar imaginile învecinate ar risipi iluzia identificării și ar strica efectul. Aceasta este o împrejurare indispensabilă la producerea efectului de mai sus.

Iluzia continuității mișcărilor, indicate numai prin câteva poziții izolate, se chiamă iluzia stroboscopică.

Iluzia identificării și cea stroboscopică sunt de natură psihologică și independente de stăruința impresiunilor luminoase.

Identificarea în cinematografie se explică deoparte prin asemănarea figurilor, de altă parte prin producerea imaginilor pe acelaș loc al retinei. Două obiecte, așezate succesiv în acelaș loc, vor impresiona o porțiune din retină, variabilă cu forma obiectelor. Când cele două obiecte sunt asemenea, suprafețele impresionate vor avea un mare număr de puncte comune. În cazul identității obiectelor, suprafețele imaginilor vor coincide. Când obiectele se schimbă repede, imaginea primă încă stăruie pe retină, când se așterne peste ea imaginea a' doua, astfel, că numărul punctelor impresionate, *parcă* simultan, crește, ceea ce duce la iluzia identificării. La producerea acestei iluzii contribuie și procesul psihic, asimilator, care își așterne senzațiile și imaginile proaspete peste nouile senzații, ce bat la poarta științei.

Cele două obiecte, nefiind identice, imaginile lor pe retină vor fi conturate cu deosebiri. Forma a doua pare a se deriva prin transformare continuă din forma dintâi. Pricina acestei iluzii este credința în continuitatea spațiului și în raportul dintre cauză și efect.

Nu-mi pot închipui, că un mobil, zărit odată în *A*, altă dată în *B*, s'ajungă din *A* în *B* fără să fi trecut prin toate punctele drumului său, situate între aceste două poziții. Nu-mi pot imagina, că forța să lucreze cu priveghierea mea în alt chip, decât în cazul, când n'o observăm. Așa că, admitând continuitatea spațiului — existența unui număr infinit de puncte între *A* și *B**) — și felul statornic de a lucra a cauzei, trecerea corpului din *A* în *B* se face în mod continuu.

De aici rezultă iluzia stroboscopică. Imaginile pe retină ale proiecțiilor succesive, se vor înlănțui prin deformări continue și nu în chip sacadat, cum se deapănă filmul.

O serie de experiențe a încercat să stabilească în chip neîndoios iluzia stroboscopică.

Tautoscopul lui Paul F. Linke*) este un aparat, cu care se proiectează, cu schimbul, două sau mai multe ilustrații, astfel, că proiecțiile să se acopere pe ecran. Se iau două aparate identice de proiecțiuni, orientate în chipul, că imaginile asvârtite pe pânză să se acopere. O figură

*) Cauzele fiziologice și raționale ale acestei credințe vezi: H. Poincaré: La science et l'hypothèse pag. 34—41.

*) H. Lehmann: op. c. pag. 13—14.

proiectată reprezintă pe „U”, cealaltă pe „I”; orientarea este chibzuită în așa fel, că extremitatea de jos a literelor din urmă să treacă prin vârful literei prime. Rezultatul este, că spectatorul are iluzia de a vedea cum se despică „I” în „U”, și cum își adună brațele acest din urmă, prefăcându-se în „I”.

Prin creșterea intervalului de timp între cele două proiecțiuni s'a stabilit, că iluzia stroboscopică se produce și în cazul eliminării impresiunii de pe retină. Cu proiecțiunea a doua s'a așteptat până când s'a șters imaginea primă de pe retină, încât observatorul își dădă seama de umbra, ce alunecă pe imaginea dintâi. Prin aceasta s'a dovedit independența efectului stroboscopic față de stăruința impresiunilor luminoase.

Fenomenele fiziologice și psihice, cari stau la baza cinematografului, sunt — în rezumat — iluzia identificării imaginilor asemănătoare, cari se succed repede, și iluzia stroboscopică, care arată transformarea continuă, prin mișcare, a unei imagini în cea următoare. Condiția experimentală, în care se produc aceste iluzii este acoperirea imaginilor vecine.

Pentru că proiecțiunile, cari se gonesc pe ecran să nu fie despărțite prin clipiri vădămătoare și amețitoare, trebuie să se țină seamă de legile frecvenței.

Părțile principale ale unui aparat cinematografic, vor fi deci: 1. Filmul, care reprezintă fazele succesive ale unei mișcări; 2. mecanismul de depănare a filmului, care-l smâncește sacadat (Klemmzugapparat: Crucea de Malta); 3. capacul, care în timpul înlocuirii unei fotografii prin alta, acopere obiectivul aparatului, iar în momentul proiecțiunii deschide drumul luminei (obturator, Blende).

d) *Film stereoscopic.* Nu vrem să obosim imaginația cetitorului prin descrierea aparatului cinematografic, neputând corecta întâmplătoare greșală a intuiției prin ilustrațiuni. Ne vom mărgini la schișarea unor fenomene fiziologice, interesante, ale vederii, pe cari și cinematograful modern se năzuiește să le producă.

Dacă n'ar exista în prealabil experiența câștigată cu concursul convergent al simțurilor stereognostice, (prin cari dobândim noțiunea de spațiu), n'am putea remarca cu ajutorul unui ochiu relieful obiectelor. Într'adevăr să considerăm imaginea retiniană a unui obiect plastic, care să aibă punctul A mai aproape de ochiu. Nimic nu se modifică în poziția relativă a punctelor de pe imaginea retiniană când punctele corespunzătoare ale obiectului se deplasează pe raza vizuală (care leagă un punct al obiec-

tului cu imaginea lui corespunzătoare pe retină). Așa punctul A se poate apropia ori depărta de ochi, lunecând pe raza sa vizuală, fără ca imaginea sa să-și schimbe poziția. Prin mișcarea punctului corpul își modifică relieful, ochiul însă, nu constată nimic. Aici am făcut abstracție de puterea de acomodare a ochiului, care re-ar îndrepta, de fapt, mișcarea punctului, nu însă, și schimbarea în relief a obiectului.¹⁾

Plasticitatea obiectelor se datorește vederii cu doi ochi. Ochiul stâng, singur, ne dă altă perspectivă a obiectului decât ochiul drept; cele două imagini retiniane nu sunt egale. Aceste două perspective se suprapun și ne dau senzația reliefului. Stereoscopul demonstrează lămurit acest fapt. Un obiect are două fotografii separate, potrivit perspectivei ochiului stâng și drept. Aceste, văzute prin două prisme, cu vârfurile spre oaltă, își suprapun imaginile, producând senzația reliefului.

Cum s'ar putea realiza aceasta și la film? Dintre multele principii vom arăta producerea senzației reliefului prin lumina polarizată.²⁾

Toulon a preparat două filme, prin două aparate sincronizate (cari se nuărtesc la fel), și sunt orientate în așa chip, ca unul să ne dea imaginile văzute numai cu ochiul stâng, iar cealaltă să înșire imaginile corespunzătoare ochiului drept.

Protecțiunea deodată a acestor două filme dă o imagine nebuloasă. Pentru a alege din imaginile suprapuse pe pânză, pe cele văzute cu ochiul stâng de cele date de ochiul drept, Toulon a recurs la lumina polarizată.

Se știe, că lumina este vibrațiunea eterului, făcută perpendicular pe raza luminoasă³⁾ Părticica de eter, vibrează în toate direcțiunile. Drumurile ei s'ar putea reprezenta prin spițele unei roți, ostia ar înfățișa raza. Eterul ar apuca pe altă și altă spiță. Prin diferite procedee, de ex., prin trecerea razei prin spatul de Islanda, vibrațiile eterului se ordonează, așezându-se în acelaș plan. Lumina e polarizată. Aparatele polarizatoare se pot întrebuița și ca analizatoare. Lumina polarizată nu trece prin analizator, când acesta este așezat în cruce față de polarizator.

Toulon protejează clișeul, destinat ochiului drept, cu lumină polarizată vertical, în vreme ce clișeul, menit ochiului stâng, e luminat cu lumină polarizată ortzontal.

¹⁾ G. Weiss: Op. c. pag. 396.

²⁾ „La nature“. No. 2558 pag. 239.

³⁾ Concepția aceasta este suficientă pentru cele următoare.

Fiecare spectator este înzestrat cu o lumină analizatoare, la care cele două geamuri sunt încrucișate. Ocularul drept, fiind așezat paralel cu vibrațiile luminei polarizate vertical, va alege din imaginile de pe pânză numai pe cele destinate ochiului drept. Acest ocular, fiind în cruce față de vibrațiunile orizontale, va refuza trecerea prin el a imaginilor destinate ochiului stâng.

Lucrul se petrece întors la ocularul stâng.

În felul acesta fiecare ocular își alege imaginile adresate ochiului respectiv și pânza este privită ca printr'un stereoscop. Pentru ca să nu strice rânduirea în același plan a vibrațiilor polarizate, pânza este vopsită cu pulbere fină de aluminiu.

Polarizatoarele și analizatoarele sunt făcute din plăci de sticlă (18—20 de plăci.)

Dificultatea tehnică rezidă în înzestrarea fiecărui spectator cu o lunetă analizatoare.

Ne oprim, deși se îmbie condeiului o seamă de titluri: filmul colorat, trucurile, filme documentare, film de înaltă frecvență, importanța cinematografului în tehnică și știință, consecințele pedagogice și sociale ale cinematografului, ș. a.

La cele spuse putem înoda lămurit oricare din aceste titluri.

Socotim, că am dat suficient, pentru ca fiecare cetitor să poată asocia cu ușurință la aceste, viitoare informațiuni, ce le-ar întâlni în revista „Transilvania“.

Cum au vrut să ne maghiarizeze prin teatru.

„... din patria, care se compune
abea din 20 de milioane de cetățeni,
aproape 10 milioane nu vorbesc
limba patriei lor.“

În 1913 a apărut în orașul Győr o lucrare interesantă, referitoare la teatrul maghiar de provincie.¹⁾

Autorul lucrării este dl *Oscar Fodor*, „consilierul directoratului societății regnicolare a actorilor (maghiari)“ („az országos színészegyesület igazgató tanácsosa“) și a directorului de scenă al teatrului din Győr (főrendező—regizor).

Lucrarea aceasta este interesantă pentru noi din mai multe puncte de vedere. Mai întâi și mai întâi fiindcă ne arată negru pe alb *sentimentele*, de cari se lăsa condus

¹⁾ „A vidéki színház az állami szolgálatában“ (Teatrul din provincie în serviciul statului.)

„consilierul directoratului societății regnicolare a actorilor maghiari” față de noi și mai apoi fiindcă pretindea cu *toată insistența* ca statul maghiar să sprijinească și mai tare, din visteria Ungariei, mișcarea teatrală maghiară.

Constatările acestea nu sunt nouă — le cunoașteam noi de mai înainte, prea bine — cu toate acestea *trebuie* să le aducem în fața cetitorului român, astăzi, ca să-și dea seama de mentalitatea unui „consilier al directoratului societății regnicolare a actorilor maghiari”.

Ce voia dl Oscar Fodor? O spune pe față: voia să *dovedească* că statul are *trebuință* în provincie, de un teatru maghiar, care să-i aducă servicii *naționale*, căci sprijinind teatrul maghiar „am dus mai departe... problema *maghiarizării*, problema *sfântă*, care acum a ajuns la *frângerea pâinii*”, urea să probeze că *statificarea* a actorilor maghiari va aduce o prosperare a educației populare și și a *magharizării* în provincie.

Iată un pasagiu mareant: „Nu poate avea teatrul nostru din provincie — pentru multă vreme — altă chemare adevărată, principală, decât aceea *de a servi tendințele de maghiarizare ale statului maghiar*, saturat cu „naționalitățile” de sentimente și limbă streină.

„Cât de preocupat judecă și cât de greșită este politica aceluia, care trage la îndolală misiunea culturală a teatrului din provincie — îmi va fi destul să constat, că *din patria, care se compune abea din 20 de milioane de cetățeni aproape 10 milioane nu vorbesc limba patriei lor*.”

„Nu este logic deci ca datorința cea mai de căpetenie a politicii de stat să fie, ca să tindă a *maghariza* cu toate mijloacele, cari îi stau la dispoziție?”

„Spre scopul acesta îi stau la dispoziție trei corporațiuni (instituții), cari *au dat* deja probe de capacitate: *scoala, presa și teatrul.*” (pag. 4)

Următoarea constatare trebuie sublimată, pentru ca să urmăim ștrul de idei:

Ministerul (ungar) de culte a dispus în trecut distribuirea ajutorului de stat în provincie mână 'n mână cu „Societatea regnicolară a actorilor”. Directorii de teatru, cari au avut concesiunea de a juca, din partea statului, au putut lua în considerare ajutorul de stat, în măsură, după cum au fost relațiile „naționaliste” din teritoriile, unde și-au avut „activitatea.” . . . . „Ministerul de culte a sprijinit cu ajutoare extraordinare, după trebuință, pe acei directori de teatru, pe cari stările economice rele din anii din urmă i-a aruncat într'o criză pecuniară.” (pg. 7.)

Ca să pledeze cu mai mulți sorți de izbândă pentru o statificare a actorilor maghiari, citează d. Fodor, după „*datele autentice*“, luate din „*Országos Törvénytár*“ (colecția de legi, reglementară), din 1912, (numărul din 8 febr.) următoarele date importante :

„... până când cetățeanul ungar din provincie, care e într'un număr de aproape 20 de milioane, se bucură din partea statului ungar, sub titlul de : subvenție pe seama teatrelor, de un ajutor de 248 mii de coroane, până atunci Budapesta, care numără abea un milion de cetățeni, primește din partea statului, pentru întreținerea celor două teatre ale sale, aproape două milioane de coroane.

„Conced, că amândouă instituțiile teatrale ale capitalei stau pe nivelul recerut de misiunea lor, recunosc și aceea, că teatrele noastre din capitală servesc totodată și recerintelor mai avansate, ale provincialilor ; ba, ce e mai mult, iau în considerare că vrem să și „*reprezentăm*“ cu aceste două instituții de artă — altfel, într'adevăr, n'aș ști să-mi explic de ce trebuie să se întrețină pe seama a un milion de contribuabili, cari locuiesc în Budapesta, cu spese de zece ori mai mari un teatru, care servește aceleași scopuri, câtă vreme abea că cunosc munificența statului în direcția aceasta douăzeci de milioane de plătitori de dare din provincie, setoși de cultură.“ (pg. 6—7.)

Acestea erau scopurile mărturisite pe față ale „*consilierului directorului societății regnicolare a actorilor unguri.*“ Se va putea obiecta : nu generaliza ! Dacă gândește și serie o persoană astfel, nu urmează ca guvernanții să aibă aceleași păreri și convingeri. Prea bine, dar munificența bugetului statului ungar nu s'a arătat nici o singură dată față de instituțiile noastre culturale : „*Asociațiunea*“ și S. T. R. D. e. Când deputatul român *Iosif Hodoș*, în 1870, și deputatul român *Dr. Ștefan C. Pop*, în 1908, au cerut în plin parlament un sprijin material din *visteria țării noastre pe seama teatrului românesc*, au fost refuzați, răspunzându-li-se cu „*sgomol*“ (așa spun notele stenografice)...

Câteva întrebări, acum, după prăbușirea Ungariei ; Dacă acestea au fost sentimentele, de cari s'au lăsat conduși cei ce au venit să ne arate arta în fosta Ungarie — să se mire cineva că românii, slovacii, sârbii etc., nu s'au prea încălzit de arta maghiară, simțind ghimpele ascuns în faldurile togei de actor ?

Crede cineva că ar avea sorți de izbândă să încerce, iarăș, cineva marea cu degetul, voind să desnaționalizeze 10 milioane de cetățeni într'o Hungarie rediulva ?

Ne-ar plăcea de ar eeti rândurile acestea și dl Oskar Fodor...

H. P. P.

Frica de o răscoală nouă a românilor din Zarand, la 1800.

În anul 1790, atât în județul Zarandului cât și al Hunedoarei era lătită vestea îngrozitoare despre o nouă răscoală a românilor.

Istoricul : *Nicolae Densușan* vestea aceea o numește ultimul epilog al revoluției horticane din anii 1784—1785, în „Revoluția lui Horia“.

Vestea aceea însă era poate numai epilogul penultim al numitei revoluțiuni, deoarece asemenea veste era lătită atât în județul Zarand, cât și în județele vecine : *Hunedoara, Caraș-Severin, Arad și Timiș*, și în anul 1800.

Datele referitoare la acea veste se află în arhiva județului : *Caraș-Severin* și le las să urmeze aci. — Anume :

„*Ladislau Vallya*, subprefectul Zarandului, în scrisoarea sa dela 1-a Dec. 1800, cu multă îngrijorare comunică județelor : *Hunedoara, Caraș, Timiș și Arad*, că în acel județ se susține vestea îngrozitoare, cumcă poporul român din acele părți vrea să se răscoale, afirmând, că, deși la începutul lățirii acelei vești s'a făcut cercetare și s'a făcut constatare numai despre aceea, că în urmarea instigațiunilor lățite prin ostașii reînțorși din războiul francez, poporul ar dori ca „*fara noastră să fie ocupată prin francezi*“, totuș, acum de curând s'a aflat, că *românii noștri*-caracterizați de cătră acelaș subprefect cu „*răi la suflet*“, de fapt ar fi „*hotărâți, a începe o nouă răscoală*“ cu mult mai înfricoșată decât cea a lui Horia, și că aceea ar izbucni în 11 Dec. al aceluia an.

Stăpânit de această frică se roagă de județul Arad ca spre *Iosășel* și la *Gurahonș* să trimeată ceva putere armată, care ar avea să circule până la Brad, ca așa, la vreme de nevoie, să se poată da ajutor celor din Zarand și să se preîntâmpine primejdia ca răscoala plănută să nu poată trece și în județul Arad.

După primirea acestei scrisori, județul Arad, din congregația particulară, ținută la 4 Dec. 1800, scrie cătră jud. Timiș, ca după ce în județul Arad ostășimea equestră (cavaleria) în bună parte se compune din români nenobili, apoi că în pedestrime încrederea nu se poate pune și nobilimea într'atâta e de scăzută, încât înșiși comitatensii trebuie să se scoale împotriva primejdiei, se roagă ca ostășimea equestră să-o țină gata, pentru ca, când se va ști că răscoala este începută, o parte din acea ostășime să se poată trimite în ajutorul județului Arad.

Cătră județul Hunedoara scrie tot cam în acelaș sens, cu adausul, că din partea acelu, cel puțin 50 călăreți *fineri nobili* să fie trimiși la Brad și Bata de Criș, cari vor fi susținuți din partea județului Arad.

În urmarea acestora, județul Timișului, cu data de 5 Dec. 1800, încunoștiințând și județul Caraș, arată, că din partea sa a dispus cu oastea insurgentă de cavalerie să meargă spre *Lipova*, lângă Mureș, și spre alte locuri de trecătoare înspre Transilvania, iară pe ostașii numiți „haiduci“, au lăsat ea, sub comanda comisariului de siguranță, cu numele *Csasza*, să se adune, ca la vreme de lipsă să dea ajutor.

Recercă apoi ca și din partea județului Caraș să se facă dispozițiile recerute, tot în acelaș înțeles, după cum a fost recerută din partea județului Hunedoara, cu data de 2 Dec. 1800.

Potrivit recercărilor primite, județul Caraș, cu data de 8 Dec. 1800, scrie județelor; Timiș, Arad, Hunedoara și Zarand că :

1. A îndrumat pe pretorii din *Bratei* și *Căpâlnași* a fi cu multă grije, să stea în contact și în corespondență cu autoritățile județelor vecine, ca lucrând cu acelea în deplină înțelegere, despre orice mișcare de revoltă să raporteze subprefecturei județene.

2. A dispus ca *plăieșii* (servitorii) *județeni* să meargă la granițele județului spre : *Făgel*, *Mureș* și *Transilvania*, și ca să poată primi informațiuni grabnice despre mișcările de răscoală, ce eventual s'ar ivi; pe comisarul cu numele *Raiter* l'a trimis la *Coșovița*, ca de acolo cât de grabă să aducă veste despre cele întâmplate.

3. Impărtășind toate aceste dispoziții și prefecturei militare banatice, pe aceea o recercă a face și din partea sa acea dispoziție, ca trecătoarea dela „*Vama murgă*“ să fie bine păzită și ca oficiantul acolo dispus să dea informații subprefecturei. Tot atunci

4. Despre vestea răscoalei temute face raport Consiliului locotenențial, arătând atât răspunsurile date județelor, cât și dispozițiile făcute spre a preveni primejdii, ca județul Caraș să poată fi scutit de acea răscoală, după cum tot îngrijirei făcute la vremea sa din partea județului este de a se mulțumi, că revoluția lui *Horia* din 1784 nu a trecut în județul Caraș.

Județul Caraș nu s'a îndestulit cu dispozițiile mai sus arătate, ci, în raportul său cetit, zice, că, deși *poporul român* — de care este locuit mai întregul județ, peste tot se poate considera de *șupus* și cu bună ascultare față de

autorități, totuș, după ce firea aceluiași popor nu este statornică, ca nu cumva din cauza „religiunii”, a naționalității și a datinelor aceluiaș să poată fi îndemnat mai des, dacă va fi instigată a lua parte la răscoală, pe când de o parte a dispus ca oficienții să fie cu bună îngrijire, pe atunci a recercat și Direcțiunea montană din Oravița, unde este ostășimea mai numeroasă, constatătoare din germani, ca la caz când primejdia răscoalei ar fi la ușă, aceea încă să coopereze la sufocarea aceleia.

Spune mai departe subprefectul, că deoarece în județ miliție regulată nu este, iară ostășimea insurecțională în cea mai mare parte constă din români, cari altcum sunt supuși, — totuș, cavaleria a dislocat-o spre: Mureș, Făget și spre granița Transilvaniei.

În urmă raportează, că i s'a dat de știre, că oficiile camerale (erariale) încă au ca însărcinare, ca de loc, cât va fi complet numărul oastet insurecționale, va avea să dea asentare pentru miliție, — adecă asentare cu forța.

Dară, după ce cu ocazia asentărilor de mai înainte, adeseori s'a întâmplat, că mulți s'au opus celor trimiși pentru înrolare, așa că în unele locuri pe cei asentați cu forța i-au eliberat, în alte locuri chiar și omoruri au intervenit, iar mai de curând, în comuna „Căprioara”, ostașii dispuși spre a asenta cu forța, — au fost bătuți, — din vestea întâmplării concludă subprefectura, că faima răscoalei din Zarand — nu se știe pe ce cale — totuș, ar fi trecut și în județul Caraș și prin urmare e temere, că dacă înrolarea la miliție, cu forța se va începe, aceasta va putea să aibă efecte și urmări rele.

Drept ce siguranța publică poștește, ca înrolarea cu forța să se mai amâne până se va așeza primejdia răscoalei.

Ce rezultat a avut această reprezentare și peste tot ce dispoziții se vor fi făcut din partea autorităților mai înalte cu privire la faima despre răscoala temută a românilor, urmă în archiva județeană nu este.

Cred, că toată acțiunea se reduce la frica înăscută din conștiința neliniștită a aceluiași, cari, neînvățând din revoluția de răzbunare a lui Horia, nici după aceea n'au încetat a continua apăsarea poporului român și a-l despuia peate în măsură și mai mare de drepturile sale firești, de religiune, de naționalitatea și datinele strămoșești, de cari cu atâta tărie se lipește poporul român.

Ca întregire la datele de mai sus, verificate la archivul județean Caraș—Severin, adaug aci nota ce se află în

„diarium conventios Minoritarum“ din Lugoj, purtat din 1771, — și cu date verificate chiar și din anul 1718 — în care la 13 Dec. 1800, se află următoarele :

„Miliția călăreață a insurecționiștilor, sub conducerea căpitanului : *Sirtici*, s'a dus la *Făget* cu scop că să se împreune cu miliția regulată din Transilvania, pentru cazul, dacă ar izbueni revoluția românilor în contra domnilor, de care sunt semne“. Steagul miliției acesteia, adus dela Timișoara la 25 Nov. 1800, în ziua de 30 Nov. 1800, l'a sfințit episcopul Cianadului din Timișoara cu numele *Köszeghi*. Anume : 200 pedestrași și 100 călăreți, conduși sub steag, în fața casei județene, în mâinile numitului episcop au depus jurământul. Cu aceea ocazie, episcopul a ținut cuvântarea de îmbărbătare și de păstrarea credinții cătră casa domnitoare și patrie — cuvântarea aceea este descrisă pe larg în „Diarum“ la 5 Dec, 1800.

Așa se crede, că acei insurecționiști s'au întors la Lugoj, căci în 27 Ian. 1800 se adnotă, că „600 insurecționiști au trecut la Timișoara, cari din timpul circumscripțiunii lor au fost dislocați, parte în casarme, parte la casele locuitorilor.“

Lugoj, 1925.

I. BORȘ
arhiereu-prepozit.

Din necesitățile culturale ale Basarabiei :

Tineretul basarabeaz să fie îndreptat spre apus.

După 106 ani de despărțire, Basarabia românească a șters în 1918 granița Prutului și prin votul Sfatului Țării a exprimat liber voința populațiunii basarabene de a se uni pe veci cu celelalte provincii românești. De atunci până astăzi s'au luat diferite măsuri trebuincioase pentru a întări cauza românismului în Basarabia, pentru a șterge urmele vechei stăpâniri și a face ca Basarabia să între cu drepturi egale în vlașa culturală a noului stat al tuturor românilor.

În clipa untrei cărturarimea basarabează era împărțită în două tabere : una, cea a funcționarilor și cărturarilor ruși, trimiși în Basarabia pentru a rusifica această provincie românească, reprezentând felul de gândire rusesc și a doua, cea a cărturarilor români-basarabeni, educați în școlile rusești, în spiritul culturii rusești, dar cari totuș,

grație rezistenței caracteristice elementului românesc, au păstrat simțemintele naționale și imediat ce s'au auzit primele goarne ale revoluției, au ridicat sus și mândru falnicul tricolor, începând lupta pentru cererea dreptului de autodeterminare, hotărâre proprie ce s'a terminat cu actul istoric din 27 Martie 1918. Această tabără nu putem spune, că era reprezentanta unui fel de cugetare românească, cu toate că era în fruntea mișcării naționale românești și în lupta, pe care a început-o și a dat-o, era însuflețită de cele mai frumoase sentimente românești.

Pe când tabăra rusificatorilor, în rândurile căreia mai trebuie să numărăm și elementele streine, de alte neamuri, de pe pământul Basarabiei, precum și elementele moldovenești rusificate, cari de dragul onorurilor au trecut în tabăra asupritorilor, pe când această tabără avea un fel de cugetare curat rusesc, reprezentând șovinismul rus în politică și *messianismul* cultural în viața culturală, tabăra contrară, a patrioților români-basarabeni, care a crescut și s'a ridicat în condițiunile școlii rusești și care n'avea nici o legătură, cu rare, foarte neînsemnate excepțiuni, cu reprezentanții culturii românești de peste Prut, firește, n'a putut să-și creteze o gândire românească. Mentalitatea ei era o urmare a educației rusești, care-i infiltra misticismul slav, a contactului cu cercurile cărturărești ruse, dela care a împrumutat spiritul revoluționar și ținuta de critică dâră și a instinctului național de conservare, care năștea și nu lăsa să se stingă sentimentul național. Cărturarii români-basarabeni nu erau nici reprezentanți ai culturii ruse, nici a celei românești, ei reprezentau în cultură ceea ce se numește „basarabenism cultural.

Cu toate măsurile de românizare, cari s'au luat dela unire încoace, acest „basarabenism cultural“ n'a dispărut nici până astăzi. Și dacă înainte era vădit caracterul rus, din cauză că toate studiile lor basarabeni erau nevoiți să le facă în școala rusească, fapt, care era pe de o parte și pozitiv, căci prin continuitatea studiilor se creia o ideologie aproape integră, actualmente problema se complică și mai mult, deoarece astăzi intră în viața politică, culturală și socială cadre noi de tineri basarabeni, cari o parte

din studii și le-au făcut la școala rusească, iar cealaltă la cea românească și cari din această cauză n'au putut să-și fixeze o ideologie. Ideologia lor e un complex de fărâmituri ale ideologiei rusești, distruse de evenimentele uriașei revoluții și de idei și cunoștinți, căpătate în ultimele clase de liceu și în sălile de curs ale universităților românești.

Situația elementelor din generația mai în vârstă s'a limpezit.

O parte și-a păstrat caracterul rusesc și a renunțat să ia parte activă în viața noului stat, adoptând o atitudine de sabotaj. Această categorie a încetat de a mai fi periculoasă: atitudinea ei odată cunoscută, sunt știute și măsurile, cari trebuiesc luate. Trebuie, însă, să subliniem totodată faptul, că majoritatea intelectualilor din această categorie a recunoscut, cu timpul, greșala făcută și a renunțat la atitudinea de sabotaj.

Cealaltă categorie a luat cu entuziasm parte la mișcările naționale din 1917—1918 și a intrat în viața noului stat ca cetățean cu depline drepturi, subordonând ideologia rusă, vaccinată în școlile rusești, sentimentului de patriotism.

Mult mai complicată e, cum am spus, situația tineretului basarabean, care se află astăzi în stăpânirea unui haos de idei și care, în perioada de formare a caracterului, căzând ușor sub diferite influențe, poate aluneca pe o cale greșită.

A ajuta tineretul basarabean, care se sbuciumă astăzi să iasă din starea de „basarabenism cultural“, să-și formeze o ideologie occidentală și să se asimileze cu desăvârșire condițiilor vieții culturale românești, este una din datoriile supreme ale conducătorilor, în mâinile cărora se află astăzi destinele neamului nostru. Și pentru realizarea acestui scop, cea mai bună cale de urmat e *trimiterea tinerilor basarabeni în țările latine din apus*, unde ei ar putea să-și însușească o cultură occidentală și să se libereze de influența unei culturi streine, influență, care e dăunătoare, în special din punct de vedere al intereselor unificării.

Actualmente foarte puțini români-basarabeni își fac studiile în străinătate: sunt numai câteva zeci de inși. În schimb însă tineretul izraelit din Basarabia e reprezentat în școlile superioare din apus cu mii de studenți și doctoranzi.

Asociațiunea culturală din Ardeal „Astra“, care a trecut Carpații și Prutul și a venit la noi pentru a ajuta la propagarea și întărirea culturii românești în Basarabia, prima, și-a dat seama de această necesitate vitală, dictată de interesele superioare ale neamului românesc și prin reprezentantul ei, sincerul prieten al Basarabiei, d. Onisifor Ghibu, a făgăduit tot ajutorul tinerilor basarabeni, care doresc a pleca în străinătate pentru desăvârșirea studiilor.¹⁾

Pentru acest ajutor întreaga Basarabie mulțumește astăzi fraților din Ardeal.

Înceind aceste rânduri nu putem să nu amintim că primii, cari au cântat în sala fastuoasă a primăriei Chișinăului rusec din 1917 imnul întregirii neamului au fost voluntarii-ardeleni, ce treceau prin Chișinău, venind dela Chtev și mergând la front, pentru a pecetlui cu sângele lor unitatea noastră națională.

Astăzi tot ardelenii deschid tineretului basarabean noi și largi orizonturi, dându-i o îndrumare, care-l va duce în templul culturii naționale ce-l așteaptă de atâta vreme.

CONSTANTIN MĂȚU

O invenție epocală.

Aici să vă vedem!

Doi savanți francezi, domnii *G. Claude* și *Boucherot*, au prezentat „Academiei de științe“ din Paris, luna trecută, într'o ședință, un aparat născocit de genialitatea lor, aparat, chemat să aducă o mare izbândă a spiritului omenesc.

Este vorba de o invenție epocală. Aparatul e capabil de a prinde puterile motrice ale mării, folosindu-se de diferența de temperatură ce există între apele călduțe ale suprafețelor și între apele reci ale afunzimilor.

Importanța invenției se va evidenția mai bine în urma sirelor citate dintr'un articol al dlui *Savarit*, dintr'o revistă de seamă, franceză.

În ședința amintită a vorbit celebrul inventator francez *G. Claude* unui auditoriu compus din unii din cei mai mari savanți, nu numai ai Franței, ci ai lumii, ca: *Dr. Roux*,

¹⁾ S'a și publicat concurs. Red.

D. Berthelot, Branly, Lumière, ducele de Broglie, despre puțința „de a extrage din oceanele tropicale milioane și milioane de puteri de cal-vapor“. Dl G. Claude este pionerul gazului lichid, al amoniacului sintetic, dl. Paul Boucherot creatorul unor mari „centrale“ termoelectrice. Nu au avut savanții în fața lor „utopiști“, ci riguroși realizatori.

Savantul Claude a amintit ascultătorilor săi temperatura mărilor tropicale: 28—30 grade la suprafață, 4—5 grade în adâncime, adică frigul polurilor și căldura tropicelor, reunite într'aceleași puncte ale globului terestru. „Aceasta este o diferență de temperatură, constantă, într'un chip minunat, în toate anotimpurile și în orice vreme și aplicată reciproc la apa din afunzimi, răcită indefinit de curenții veniți dela mările polare și la apa dela suprafață, perpetuu încălzită de soare. Dacă nu i s'a dat acestui fapt capital până acum atenția, pe care o merită, este a se atribui, fără doar și poate, la două rezonanante esențiale, cari par'că se opun utilizării sale . . .“ (1. aparența în accesibilitate a apelor reci — 1000 m. de afunzime; 2. micimea abaterii temperaturilor.)

„Cu toate acestea, această mică abatere conține puteri formidabile,“ scrie dl Savarit, „Vaporii acestei ape de 28 grade, trecând printr'o turbină, dau o energie urlașe. E de ajuns, de fapt, să produci un vid la un centimetru de atmosferă într'un recipient, care conține această apă, pentru ca apa să înceapă îndată să fiarbă, producând vapori în abundență, vapori, cari se vor condensa mai apoi într'un alt recipient răcit la 4 sau 5 grade.“

În fața savanților a experimentat dl Claude. „Savantul deschide un robinet de sticlă, care face să comunice condensorul cu flaconul de apă călduță, care începe să fiarbă violent; vaporii se precipită spre condensor, turbina se pune în mișcare, ca să ajungă repede 5000 de învârtituri pe minută, 3 lămpi de 2 Watt 5, cu ajutorul unui dinamo, acționat de turbină, sunt aduse aproape instantaneu la culoarea albă, strălucitoare.“

„Și, în timp ce venerabilele capete albe se agită, în timp ce mulți înainteaș spre experimentul minunat, în timp

ce dl Jean Perin, cel ce a câștigat deunăzi premiul Nobel, apare, ca un Sf. Ioan al fizicei moderne, cu păru-i alb într'o coroană fluturătoare, inventatorul continuă de a-și bate ca cu ciocanul confirmările-i miraculoase“.

„Energia, pe care o vedeți aici o conține apa mărilor tropice de *miliarde de ori*. Inaccesibilitatea apelor adânci, a apelor înghețate? O țeavă de 1000 de metri, după o pompă, le va aduce la suprafață, într'un mod constant și în cantități de mii de metri cub.“

Inventatorul a declarat: „Să presupunem că, în trecerea ei, apa caldă se răcește cu 5 grade prin ebulție, ceea ce nu va atinge prea mult tensiunea ei de vapor. Avem deci 5000 calorii extrase de metru cub. de apă dela suprafață, deci 8 kilograme de vapor, cari, utilizate între 0,03 și 0,01 atmosferă, vor da în teorie 100.000 kilogram-metri. Aceasta este uriașa energie, echivalentă la aceea ce ar produce-o acest metru cub de apă dacă ar cădea dela 100 de m. și care se poate scoate din apă în cantități cu desăvârșire ilimitate.“

„Vedem cât de incomparabil mai mult întrece această soluție pe aceea a *marelor*, unde acelaș metru cub n'ar produce mai mult de 3 m. de cădere — și cu o cât de deplorabilă iregularitate!“

„Aceasta este o *Niagară multiplicată, perpetuă*“, exclamă referentul francez, „o Niagară, care n'ar costa mai mult decât uzinele hidroelectrice „cele mai favorizate“, apoi urmează:

Inventatorul Claude a adus aminte savanților dela Academie că petrolul se epuizează repede, că în Statele Unite ale Americii nu va mai fi peste 10 ani. Huila va fi rară într'un secol și nu se va mai găsi în câteva sute de ani. „*Umanitatea*, atașată, deoarece este vorba de o problemă vitală, cu industria ei mereu crescândă, de aceste două izvoare de energie, începe să prevadă teama ce o va cuprinde față de foametea supremă, foametea de energie. Energia căderilor de apă este foarte inferioară trebuințelor lumii. Iată *scăperea*, deoarece aceste „*uzine mijlocii*“ de 600.000 puteri de cal se pot multiplica la infinit. Desigur

aceasta se petrece în ținuturile tropice, — și frumoasele noastre colonii (franceze) vor putea să profite din aceasta, înaintea noastră, — dar putem avea toată nădejdea să sperăm că știința electricianului va mai îmbunătăți transporturile energiei, ne va permite să aducem în porturile noastre, în marile noastre centre industriale, aceste milioane de puteri de cal, smulse, pe rând, soarelui ecuatorului și frigului polurilor.“

Uzinele contemplate vor da și energie și cantități uriașe de frig. Uzina de 600.000 de puteri de cal, d. e., ar da un frig de, aproximativ, 200 milioane de kilograme de gheață pe oră, adică va face ca să poți trăi, aproape confortabil, în regiunile cele mai fierbinți ale globului pământesc.

Dr. G. Claude a terminat cu acest „șipet de credință“, pe care Academia întreagă l-a aplaudat prelung:

„Mai ieftin decât cu o revoluție ca aceea pe care ar aduce-o transformarea directă a radiațiilor solare sau utilizarea energiei atomice — dacă va ajunge amicul nostru Jean Perrin să le practice, în mare — nimic nu va împiedeca pe om de a lua în posesiune, cu atât mai mult, marea, prin această nouă învingere și să aibă dreptate.“

„Acum nu mai este vorba de altceva“, termină referentul francez, „decât ca să știm care popor va pune, cel dintâi, în aplicare această îndrăsneață, această gigantică concepție a două spirite (superioare) franceze.“ („Illustration“, 20. XI. 926.)

După cele scrise mai sus, câteva, foarte la locul lor, întrebări: N'ar merita astfel de vești să fie răspândite și comentate de ziarele și revistele noastre? Nu e mai înveselitoare o astfel de invenție decât faptele cutărui criminal? Nu poate da nutremânt de gândit creierului omenesc o astfel de invenție? Aici să vă vedem, oameni buni!...

Și când te gândești că savanții Claude și Boucherot ar fi putut fi omoriți de o granată idioată, fiindcă s'au născut francezii!.....

Cruciada femeilor pentru pace

Intr'unul din magistrarele sale discursuri (v., *Le Temps*, 2 XII 926) ministrul de externe francez, *dl Briand*, cel premiat cu premiul Nobel al păcii, ... a exclamat: „pacea este o persoană pretențioasă, care nu se mulțumește ca să-i faci curte pe jumătate, care nu e mulțumită cu câteva formalități de politeță; ea vrea ca să fie dorită cu pasiune, ca să fie cerută și ca să i te dai pe dea'ntregul... *Europa!* Ea e plină până'n gât de războaie, ea moare. Dacă s'ar naște mâine un nou războiu, ar fi catastrofa pe de-a'ntregul, întreaga Europă ar suferi nu știu ce *desastru*. Eu, din parte-mi, cred că *trebuie să fie împiedecat*... Cred că Franța se onorează strigând: „*Pacea!*... „Unui deputat, care i-a adresat o scrisoare, i-a ripostat *dl Briand*: *Dle Desjardins*, am citit scrisoarea dtale (în care i-se reproșă că tratează cu reprezentății unui popor de 60 de milioane): Scrisoarea m'a făcut să văd cum pot fi înjosite anumite sentimente. Dar am primit și alte scrisori, cari îmi vin dela bărbați ce s'au bătut pe câmpul de luptă; *multe femei, multe mame mi-au scris*. Nici una din scrisorile acestea nu mi-au repoșat că am vrut să se sfârșească odată cu vechile lupte ale trecutului!“

Ce frumos! Incep bărbații politici să vorbească și despre glasul *mamelor*, de pe tribuna parlamentară.

Dar încep și mamele să se gândească cum să *preintimpine* răul, ca fii lor să nu mai ajungă în fața tunului.

Așa primim dela secretara generală a „*Untunii mondiale a femeii*“, dela dna *Elena Râmniceanu*, inimoasa română, care stă în fruntea societății acesteia, ce numără milioane de femei, darea de seamă pe a. 1926 și cuvântarea prezidentei, a dnei *Clara Guthrie d'Arcis*, o franceză cu orizonturi largi și „*mamă*“ în cea mai nobilă accepție a cuvântului.

Româncele noastre își dau toată truda ca omenescul să se manifeste în relațiile dintre neamuri. Dnele *Calipso Botez*, *Alexandrina Cantacuzino*, *Elena Râmniceanu* informează streinătatea în cunoștință de cauză despre stările dela noi și dovadă că au adus foloase cauzei noastre drepte este și scrisoarea „*Soc. cult. Macedo-române*“ din *București* (iscălită de *dl I. Grădișteanu*), în care se exprimă mulțumiri pentru serviciile făcute fraților noștri macedoneni din prilejul congresului minorităților, întrunit în *Geneva* (1926), din partea dnei *Râmniceanu*.

Dar vrem să reproducem aici din magistrala vorbire a prezidentei acestei societăți foarte active și foarte de actualitate cele *21 sugestii practice*, pe cari vrea dna prezidentă să le răspândească între milioanele de membre ale societății. Cuvântarea a apărut ca broșură volantă, editată din partea biroului societății (Geneva, Bd. Helvetique 17) și poartă titlul „*Un armistițiu al cuvintelor! Să lucrăm în sfârșit!*” (ceeece putem și ceeece trebuie să facem.)“

Sugestiile acestea ar trebui să fie răsgândite și din partea femeilor din România, de aceea le traducem aici, rugând pe cefttoarele noastre să le cântărească și — dacă le află de bune — să militeze pentru ele.

E vorba de viitorul copiilor lor — după cum spune și dl Briand de pe tribuna parlamentară din Franța, gândindu-se la contrabalansarea valului de ură. Ura nu a fost și nu poate fi sfetnic bun!

Dna prezidentă urmează, după ce a arătat marea dependență între popoare și după ce a chemat la *muncă practică* pe toate femeile: „Să trecem acum la *21 de sugestii practice*. Le-am acceptat în urma unor experiențe făcute din partea unora din membrele noastre cele mai distinse, cari le-au elaborat, inspirate fiind de dorința de a transforma principiile Uniunii într'un *cod viu, practic și eficace*. Am adăogat înși-ne a *22 d sugestie*, pe care am primit-o primăvara trecută, când mă aflam într'un turneu de conferențe în America. Sugestia aceasta ne parvine dela îndepărtatul stat Texas și se resumă precum urmează: „Nu recurgeți niciodată la represalii în diferendele personale, naționale și internaționale, cari s'ar putea naște în jurul vostru, fără de a nu fi epuizat în prealabil toate mijloacele de concilianță.“

1. „Insușiți-vă adevărul că umanitatea este *una*; adevărul acesta trebuie să inspire toate judecățile voastre.“

2. „Afirmati acest principiu la toate ocaziunile și adeveriți prin istorie că umanitatea e pe cale, neîncetat, spre unitate.“

3. „Studiați și folosiți capacitatea de a gândi ca să serviți cauza păcii. Consacrați fiecare zi câteva minute, gândindu-vă anume, cu voia și activ, pentru cauza păcii. Înlocuiți gândurile urii, ale forțelor distructive cu gânduri de *iubire*, de *forțe constructive*; distrugeți granițele din spiritul vostru și din inima voastră, înainte de a putea spera să distrugeți granițele în lume.“

4. „Nu tolerați nici o discuție pesimistă referitoare la posibilitatea de a desființa într'o zi războiul. Conversația voastră trebuie să afirme că războiul este un rest de barbarie, care ar fi trebuit să fie desființat de multă vreme.“

Demonstrați clar că, după voi, să vorbești despre „viitorul războiu“ este o trădare față de copiii noștri — o trădare față de patria noastră, — o trădare față de umanitate.“

5. „Combateți ideia războiului în spiritul copiilor, suprimând toate jucăriile militare și învățând pe copii că războiul este prea teribil decât ca să faci o jucărie din el; spuneți-le că războiul, lipsit în ziua de astăzi de toată măreția (grandoarea) și de toată strălucirea, este nedemn de civilizația modernă și că va dispărea, ca duelul.

„Avem datoria să-i facem să vadă că războiul va fi înlocuit, inevitabil, prin arbitraj, printr'o societate universală a națiunilor și o curte internațională de justiție.“

6. „Vegheați ca prejudecățile și nedreptățile, cari s'ar putea afla în cărțile de școală să se suprimе.“ („Cât de bine îmi aduc aminte de surprinderea delicioasă avută, de mine, americana, care s'a nutrit cu descrieri înfrumșețate și exagerate despre Revoluție, când, mai târziu, în viața mea, am vizitat Anglia și am aflat aei că englezii nu sunt de loc tirani, ei într'adevăr oameni minunați, cari ar putea fi amici excelenți ai americanilor.“)

7. „Arătați că desaprobați observațiile ironice, disprețuitoare sau bănuitoare cu privire la streini. Combateți acest obicei, care ne vine din timpuri trecute. Altedăți consideram toți pe streini ca pe nește „barbari“. Aduceți-vă astăzi aminte că vă sunt frați și faceți tot posibilul ca să înțelegeți și apreciați caracterul fiecărei țări și aportul ce îl poate da cauzei comune.“

8. „Incurajați studiul limbilor; băgați de seamă ca copii să învețe limbile vii. Profitați de toate ocaziile ca să vizitați țările streine sau ca să primiți câțiva oaspeți (de acolo).“

9. „Abțineți-vă să răspândiți noutăți sau rapoarte capabile de a creia antipatia sau ura între indivizi și națiuni.“

10. „Contribuiți să se cunoască fapte capabile să sporească între om și om și între națiuni și națiuni stima și înțelegerea reciprocă. Contribuiți astfel să se creieze un curent de simpatie umană.“

11. „Aduceți-vă aminte că intoleranța religioasă a fost cauza la unele din cele mai grozave războaie. Dați-vă seama, în urma studiului comparativ al tuturor religiunilor și a inspirației lor comune, că, pe lângă toată multiplacitatea numirilor lor, (creștinismul singur numără 180) dacă formele religioase sunt numeroase, religiunea este una, învățând fraternitatea oamenilor sub paternitatea lui Dumnezeu.“

12. „Faceți tot posibilul ca să reformați presa.“

13. „Fiți patrioți în cea mai adâncă accepție a noțiunii — nu fiți șoviniști. Patriotismul nu trebuie să se mărginească la dragostea față de patria voastră peste toate celelalte patrii; lucrați ca să merite patria voastră să fie iubită și să fie iubită peste toate celelalte patrii.“

„Câți din noi s'au oprit vreodată ca să examineze marea responsabilitate ce le incumbă când călătoresc într'o țară streină? După atitudinea lor și după acțiunile lor își vor forma ceilalți o opinie despre patria lor.“

14. „Consacrați, după timpul de care dispuneți, un anumit număr de ore pe săptămână operelor sociale, cari dezvoltă spiritul de ajutorare reciprocă și de concordie, propagat de manifestul Uniunii.“

18. „Fiți gata de a ajuta pe surorile voastre în tot felul și dacă nu puteți rezolva dificultățile lor, personal, considerați ca o datorie sfântă de a le pune în legătură cu aceia, cari sunt în stare să le rezolve. Nu întrelăsați nici o ocazie de a afirma încrederea voastră în sexul vostru și de a apăra pe fiecare femeie pe care o atacă în prezența voastră.“

16. „Puneți în legătură pe toți aceia, cari — între amicii și cunoscuții voștri — lucrează într'un fel oarecare la lăfșirea pe lume a solidarității și a unirii. Ei își dau osteneala să realizeze binele.“

17. „Dacă ești o intelectuală scrie despre subiectul acesta și vorbește după principiile Uniunii.“

18. „Încearcă să urmezi exemplul practic al „Scoutsilor“ (cercetașilor) și îndeplinește în fiecare zi sau cel puțin în fiecare săptămână, în cercul tău de influință, o acțiune sau afirmă ceva ce servește cauzei păcii.“

Celelalte puncte se referă la „Uniune“, în special.

Multe și de toate.

Soarta intelectualilor în Bolșevicia.

Ascultați ce soartă vor avea mulți din intelectuali, în multe țări, dacă curentul bolșevic descreierat are să se reverse și pe acolo, dacă va vorbi țărăș bestia din om.

Pasagiul tradus este luat din „Mercure de France“ (serioasa revistă franceză — 1 V. 1925), din „Scrisoarea rusească“ a cronicel bogate. „Revista „In streini“, care apare în Berlin și în Praga, conține o mulțime de docu-

mente prețioase, între cari vom cita descripția din partea unui martor ocular — Orgekovski — a execuției marelui duce Paul Alexandrovici. Arestat după omorârea lui Uritski, a fost internat Orgekovski în aceeaș temniță cu marele duce. Acesta adusese cu sine multe obiecte de tot felul și a trăit, până pe la mijlocul lui Februarie 1919, în relații relativ destul de bune. După asasinarea în Germania, a lui Liebknecht și a Rozei Luxemburg au început să impuște pe ostafeci în Rusia. Intr'o noapte au ajuns cu automobilul doi marinari la temniță și, întovărășiți de o mulțime de păzitori, s'au dus în odala în care locuia marele duce. Orgekovski fusese încredințat din partea celorlalți deținuți să supravegheze catul întreg și a urmat bandei. A auzit glasul marelui duce, care striga: „Cum îndrăznești, secătură, să mă tutuiești?!“ l-au răspuns cu injurii grosolane. Ușa odăii, în care intraseră eu toții, a rămas deschisă. Marele duce striga; marinarii și păzitorii îi strigau, împărțindu-și prada, hainele prizonierului. „Desbracă-i jacheta; ține-o pentru tine! Trage-i ghetetele afară! Ia-i perina! Ține-i blana! Înainte copiii fiecare să pună mâna pe ce-i place!“ Mai apoi l-au tras pe Paul Alexandrovici în coridor. Era în capul gol, în cămașe, fără de ghete. L-au dus astfel la infirmeria temniței. M'am dus și eu acolo. Aci a continuat despuierea hoțască: i-au smuls inelele din deget, i-au luat ceasul, i-au golit buzunarele, apoi l-au dus pe marele duce în automobil, cu încă două persoane tot atât de puțin îmbrăcate ca și el. Toți trei ocupau fundul automobilului; în fața lor au ocupat loc doi funcționari (ai societății) „Ceka“. Medicul spitalului, care a asistat la execuție, a povestit a doua zi că marele duce Paul Alexandrovici a fost împușcat în decursul nopții, în fortăreața Petru și Paul, cu mai multe alte persoane, după ce le-au silit să își sape propria-le groapă“.

Ce spune istoricul Gugl. Ferrero („L'illustration“, 21 XI 1925).

„Popoarele se află în fața dilemei: sau guvernarea reprezentativă, bazată pe principiul delegației; sau dictatura anarhică a cluburilor armate“.

... „Popoarele au să aleagă astăzi: sau războiul perpetuu sau pacea bazată, nu pe teroarea crescândă a războiului, ci pe voința într'o armonie“.

„Trăim între ruine! Pe aceste ruine trebuie să ridicăm o nouă ordine de lucruri, în interiorul fiecărei țări, precum și în raporturile între state. Dar această ordine nouă nu se poate edifica decât cu colaborarea opiniei publicului, a acestei ființe amorfe, care se crede infailibilă și care nu se lasă convinsă decât numai prin fapte. Trebuie deci timp. Timpul se pare că e destinat să ajungă un element capital al politicii; prudența și paciența trebuiesc să fie calitățile dominante ale bărbatului de stat. Ar trebui să lăsăm viteza și îndrăzneala oamenilor sburători, virtușilor locomoștunii, antreprenorilor de mari afaceri economice. Arta de a governa va recere o încetineală înțeleaptă și pacientă. Cuvântul scump lui Augustus: „festina lente“ e pe cale să ajungă deviza guvernelor“.

Demnitatea banului.

Cronicarul săptămânal al rev. „L'illustration“ (12 IX. 1925) serie despre modul cum ar trebui să li se aducă la cunoștință copiii „demnitatea banului“: „Dacă vrem să ne îngrijim să formăm, conștiențioși, conștiința copiilor noștri, trebuie ca să-i obișnuim de timpuriu să-și formeze mici economii, să le administreze ca un buget personal. Aceasta este maniera cea mai bună de a-i învăța să stăpânească ei banul, în loc de a fi sclavul lor. Trebuie ca în mintea copilului ori ce capital să fie fructul unei munci. Nu are voie să-și închipuie că ar fi cu puțință să câștige capitalul altfel decât printr'o sfortare. Această sfortare să nu stăm câtuș de puțin la îndoială de a i-o impune metodei. Să retribuim rezonabil micile servicii de casă pe cari ni le poate aduce copilul. Să găsim mici ocupații folositoare, cari să-i dea impresia că și-a câștigat în mod cinstit salariul. Educatorea americană (Dș. Esther Doolittle) ne propune câteva exemple de sarcini, cari se pot răsplăti, sarcini de dat ca să le îndeplinească cu folos băiețașii și fetițele: unii vor face comisioane, vor îngriji de un animal și vor face puțină grădinarie, până când ceilalți se vor ocupa cu lucrările menajului sau ale cusătoriei, vor spăla vasele, vor curăța de praf mobilele sau vor confecționa anumite mâncări și anumite dulceașuri“.

Cronică.

Numărul 11—12 al „Transilvaniei“, care apare în preajma Crăciunului, aduce câteva prețioase contribuții, din partea membrilor secțiunilor „Astrei“.

Conferența dlui inspector al artelor din Transilvania, a dlui *Emil Isac*, care este totodată și secretarul secț. artistice la noi, despre „*Propaganda artistică*“, este întâia conferință, din seria de conferințe inițiată de secția artistică, în iarna aceasta. Președintele secției, domnul *Dr. Tiberiu Brediceanu*, a ținut o interesantă conferință la Chișinău (reprodusă în „*România Nouă*“ și în „*Gazeta Transilvaniei*“) despre compozitorii români. Secția medicală și biopolitică ne oferă prețioasa lucrare a dlui doc. univ. *Dr. Gh. Popoviciu*, despre „*Razele ultraviolete și rachitismul*“, în legătură cu puert-cultura. Tema este atât de importantă, încât poate interesa pe ori ce om matur, cu simț de responsabilitate socială. — Membrul activ din secția istorică, *Pr. Sf. Sa*, prepos. *Ioan Boros*, ne arată, pe baza unor documente autentice cât de mare a fost frica guvernanților maghiari de o răscoală nouă a românilor din Zarand în... 1800. N'au învâțat minte guvernanzii, n'au întreprins corecturile necesare și au ajuns la 1918. — Un scriitor din Basarabia, dl *Const. Măju* ne arată cum necesitatea culturală a Basarabiei de astăzi pretinde ea fineretul basarabeian să fie îndreptat cât mai mult spre școlile Apusului, ca Basarabia și cu ea România să formeze o barieră împotriva bolșevismului ce amenință cultura europeană.

Într'un articol ni se recapitulează ideia de maghiarizare forțată prin... teatru, a zece milioane de alogeni în fosta Ungarie (fasiunile autentice ale unui conducător al mișcării teatrale maghiare). Se serbătorește, membrul activ din secția școlară, fostul secretar li. al „Astrei“ și actualul membru în comit. central, dl *Dr. Vas. Bologa*, din prilejul retragerii sale din fruntea liceului de fete (limita de vârstă). — O poezie ocazională a lui *Andrei Bărseanu*, intitulată „*Mama*“ și declamată de meseriași români în 1886, ne îmbogățește repertoriul de poezii vrednice de declamat la șezătorile populare. — Dl prof.-director *T. Neș* ne vorbește despre „*Cinematograf*“ și despre principiile fizice, pe care se bazează această epocală invențiune. — Secr. lit. s. *Horia Petra-Petrescu* publică o schiță a sa: *La „focul de veghe“*, din viața orașelelor noastre. — În „*Cruciada femeilor pentru pace*“ se arată publicului românesc 21 „*sugestii practice*“, date de președinta unei societăți feminine cu milioane de membre — cum vor putea femeile să pregătească pacea mult dorită. — Urmează o cronică bogată, iscălită: *G. Bogdan-Ducea*, *Dr. Vas. Bologa*, *Alurel Paul Bănuș*, *Ol. Boitșș*, *Dr. A. Lazar*, *V. C. Ștefanu*, etc.

Un apel publicului românesc, de a cumpăra cărți bune, valoroase, de Crăciun, completează numărul. Fie ca acest număr al „*Transilvaniei*“ să fie primit și citit din partea publicului cu aceeași inimă cu care a fost trimis de „*Astra*“.

*

Președintele nostru, dl Vasile Golidiș, a convocat comisia instituită pentru ridicarea unui monument marelu scriitor Ion Luca Caragiale. Comitetul, din care fac parte reprezentanți ai literelor și ziaristicii noastre, va lansa liste de subscripții și a făcut pașii necesari ca să perceapă în toate teatrele românești câte un leu în plus de fiecare bilet plătit sau de favoare și 4 lei pentru biletele de loji. Nu ne îndoiim că în curând se va ridica monumentul acesta plănuț. — Din prilejul jubileului de 25 de ani al societății corale „Carmen” a luat parte dl președ. al „Astrei” la „masa” comună din 21 XI. și a dat, în numele ministerului artelor 50,000 de lei pentru opera maestrului Kiriac, salutând totodată soc. „Carmen” în numele „Astrei”. Dl Kiriac a dat banii pentru o casă, un palat al soc. „Carmen”. — La inaugurarea palatului soc. muzicale „Lyra” din Brăila, a luat cuvântul. ca oaspe de onoare, dl președ. al „Astrei”, în 12 XII, aducând salutul „Astrei”, dl vicepreședinte Il. Dr. Gh. Preda a ținut o conferință (de 1 Dec.) în orașul Mediaș, în ziua de 6 Dec., fiind bine primit de populația românească din Mediaș și împrejurime. În 30 Ianuarie 1927 va vorbi la „Ateneul Român” din București.

„Astra” culturală trimite următorul:

Apel publicului românesc!

Se apropie, iarăș, zilele Crăciunului, cari ar trebui să fie zile de întremare sufletească. Zilele, când duhul blândeșii, duhul compătimitii sociale față de frații noștri neputincioși, părăsiți, îndurerăți, ar trebui să ne fie sfetnici pentru ținuta noastră viitoare.

În preajma sărbătorilor acestora vrem din nou să întrebăm pe ceti-

torul acestor rânduri: cum îți împlinești misiunea ta de om? Ce răspândești în jurul tău? Ce vorbe, ce cărți, ce jucării, ce simțeminte? Contribui ca atmosfera din cercul tău de activitate să se curețe sau să se pestilențieze și mai mult?

Lafinul spunea: gutta cavat lapidem — picătura găurește piatra. Românul din zilele noastre ar trebui să parafrazeze acest dicton, declarând: vorba bună, oricât de mică, puceasă dela ființa cea mai umilă chiar, repetată, contribuie ca atmosfera apăsătoare să dispară.

Cu toții să contribuim ca să se apropie cât mai curând pacea cea atât de mult dorită. Să ne simțim o falangă a celor ce ureau binele cu toată ardoarea. Altfel ar fi un simulacru închinarea în fața altarelor, în zilele de sărbătoare ale celui născut în ieslea dela Betlehem!...

Cu ce-am putea contribui, mai cu seamă, în apropierea Crăciunului?

Alegând pentru copilașii noștri sau ai cunoseușilor noștri cărți întremătoare de suflet. Cărți alese pe sprânceană. Cărți, cari descrețesc frunțile. Cărți pentru tineret că: „Oameni aleși: Români” de profesorul I. Simionescu, cari să ne arate că ne avem și noi idealștiți, cu greutate în concertul european.

Dăruind cărți și celor mari. Nu cărți îmbăcșite de senzualism bolnav, nu cărți răspânditoare de miasme sufletești, ci cărți, cari îți dau de gândit, spre ceva excelsior, spre ceva superior, cărți pline de curăție, cari să purifice atmosfera.

Știm că punctul acesta de vedere poate fi ridiculizat, în epoca noastră plină de zeflemea, dar nu găsim altă cărare pentru a leși la lumină din tunelul sufleteșc, în care se sbate omenirea, nu aflăm altă

cărare, decât cărarea arătată de scriitorii *buni*, de scriitorii *nobili*, cari te sfătuiesc să rezolvi problemele sociale, culturale, *omenește*, în sensul nobil al cuvântului.

Ne-ar plăcea să știm mulți intelectuali români, cari cumpără la fiecare zi întâi cărți românești de seamă, ca tribut de-sine-înțeles față de cultura românească, ca sprijin adus scriitorilor români, cari contribuie la ridicarea noastră culturală.

Picurați balsam în inimile otrăvite, cu lectura cărților alese și atunci fapta voastră binecuvântată va fi!

Alegeți jucării pentru copil, jucării, cari să le desvolte intelectul, dar și inima, nu ca să distrugă, ci ca să construiască: jucării, cari să stărnească în ei dorul de a construi poduri, șosele, case, palate, ca să n'ajungă, iarăș, în tranșeele trupești și sufletești și ei!

Nu contribuți cu asentimentul vostru ca de sărbătorile sfinte să aibă „succes“ piesele teatrale imorale, afățătoare de nervi, strihnină sufletească! Arătați-vă *disprețul* față de întreprinderi, cari — chiar și în zilele alese de omenire pentru o reculegere sufletească! — lansează balturnele teatrale corosive, cinice, chemate să sdruncine orice temelie solidă a familiei, a claselor sociale chemate să *colaboreze*, atentează la pudoarea nobilă a ființei omenești. O societate, care se respectă, *nu suferă* astfel de manifestații bolnave în sanctuarele artei!

În preajma Crăciunului strigă „Astra“ culturală conștiinței românești: Răspândiți carte românească sănătoasă în mijlocul copiilor, a tineretului, a celor vârstnici! Împărțiți jucării, cari cuprind, ca nucleu, dragostea de construcție! Disprețuiți cărțile și piesele teatrale incendiare!

Așa veți sărbători *într-adevăr* Crăciunul. Altfel ar fi o sărbătoare tragi-comică, nevrednică de adevărați creștini...

*

Întru amintirea lui Alex. Vlăhuță.
Cel ce a cântat:

„Iubire, sete de viață,

Tu ești puterea creatoare.

Sub care inimile noastre

Renasc, ca florile sub soare“

s'a apropiat, sufletește, de noi, în această epocă lipsită de iubire și a căutat, prin dania pioasă a urmașilor săi înțelegători, să ne găzduiască în încăperea din Dragosloveni iubii, la o șezătoare culturală.

Gândul bun a purces dela văduva poetului, dela dna Alexandrina Vlăhuță, care a pus la îndemâna popoului din Dragosloveni casa renovată în care a petrecut multe zile de reculegere sufletească acela, care a fost subtilul, nobilul, muce-nicul Alex. Vlăhuță, împreună cu prietini săi Delavrancea și Grigorescu. Așa a luat ființă așezământul cultural „Al. Vlăhuță“ din Dragosloveni, din casa dăruită de văduva poetului din osârdia organizatorică a asoc. „Mormintele Eroilor“ (în frunte cu dl gen. I. Manoleșcu), în 31 Oct.

Invitați, ne-am trimis și noi, cu bucurie, pe reprezentantul nostru, în persoana membrului nostru în comitetul central, dl *Dr. Vasile Bologa*.

Iată cuvintele ce le-a găsit de cuviință a le rosti în fața celor adunați să serbătorească pe poetul Vlăhuță:

„Stimată doamnă Vlăhuță!

Onorat auditoriu!

Am onoarea să reprezint „Asociațiunea“, pătruns de recunoștință, la acest act de pietate, în memoria neuitatului nostru poet și publicist

Alexandru Vlahuță. Distinsul nostru **prezident, dl Vasile Goldiș,** este recunoscut în părțile Basarabiei, de îndatoriri imperioase, în urma înaltei sale misiuni culturale. Nu am venit să aduc vorbe multe de pe platourile Ardealului străbun, ci inimă largă și sentimente bune, din care împreună avem să împletim cununa laureatului nostru poet.

În timpul din urmă, după fericită întregire a neamului românesc, s'a șulevat mult în viața noastră publică *ideia unificării* noastre sufletești. Mărturisesc, că mi s'a părut o exagerație această lozincă în frământările noastre de toate zilele, pentru că unificarea noastră sufletească nu se face numai de 7—8 ani încoace, dela întregirea neamului. Nu! Unificarea noastră sufletească s'a desăvârșit cu sute de ani mai înainte, când *slova românească,* acest purtător al cugetărilor și aspirațiilor poporului român, a străbătut de-avalma culmile Carpaților, cu toate uneltirile vrăjmășești ale granițelor meșteșugite.

Dovadă este faptul, că bisericile românești din Transilvania, până și în cel din urmă cătun, au fost înzestrate din vechime cu cărți bisericesti din principatele române și astfel *slova românească* a străbătut toate granițele posibile și imposibile, și a încheiat unificarea noastră sufletească în cel mai nobil spirit moral și național.

Acestei acțiuni salutare a răspuns întocmai *litera scrisă* de peste munți înspre răsărit. Fericitul *Costache Negruzzi* ne-o spune atât de limpede, cum bătrânul său tată, cu alți boeri de seamă, așteptau cu sete sosirea Calendarului dela Buda și: a. Și cronică lui *Șincai* a fost astfel adusă pe pământul Moldovei, la Iași, de bătrânul călugăr Gherman, unde a

văzut apoi întâia-dată lumina tiparului la 1852, cu cheltuiala înțelegătorului *Domnitor Ghica.*

Slova românească, deci, a străbătut pretutindeni la frații de acelaș sânge și a ținut pururea viu acelaș gând și acelaș dor în sufletul românului.

Iar *Vlahuță* a fost un strălucit purtător al *slovei românești.* Un mare apostol al neamului, în a cărui operă găsim *frumosul estetic* în fericită combinație cu *concepția morală creștine,* ziditoare, razimul necălit pentru educația și viitorul unui popor. Dar firea lui cea simțitoare, dragostea lui de muncă și de viață curată, sobră și cinstită, cum și sentimentul răzvrătirii sale împotriva nedreptăților lumii, în care privesc a mers odată atât de departe, încât a apelat la însuș capul încoronat al Țării, să fie cu luare aminte, că stă la masă cu minciuna, — atâtea virtuți alese, cine poate să le spună după merit, în cele câteva minute ce ne stau la dispoziție?... Aceasta se face la locul și la timpul său. Eu am alergat într'un răsuflet să-i aduc și din părțile Transilvaniei tributul recunoștinței și admirației noastre pentru opera sa nepieritoare, astăzi patrimoniul nostru, și să implorăm împreună binecuvântarea cerului asupra memoriei sale, din neam în neam.

Dr. V. Bologa.

*

În amintirea lui Ilarie Chendi. În apropierea Mediașului, cale de 5 km., se află satul românesc *Dârlos,* unde s'a născut criticul nostru Ilarie Chendi.

Ideia de a desveli o placă de marmoră, comemorativă, pe casa preoțească unde s'a născut Chendi, a fost cât se poate de nimerită. Dl Octavian Goga a lăsat să se sape următoarea inscripție elocventă:

„In amintirea nepieritoare a lui
Ilie Chendi,

valorosul critic literar și ziaristul luptător pentru întregirea neamului, născut în această casă, la 14 Noiembrie 1871 și decedat la 25 Iunie 1913, în București. — S'a așezat această piatră comemorativă ca un simbol al recunoștinței naționale de către Ministerul ăuturilor și artelor, în a. 1926“.

Desvelirea acestei plăci comemorative s'a făcut în fața reprezentanților Ministerului artelor, a Soc. Scriitorilor Români, a Soc. Autorilor Dramatici, a Soc. noastre „Astra“, a Sindicatului presei rom. din Ardeal și Banat, a Soc. „Petru Maior“, etc. Oratori au fost dnii: I. Minulescu, Liviu Rebreanu, M. Sorbu, Aurel P. Bănuș, Horia Teculescu, Victor Medrea, etc.

Reprezentantul nostru, dl președ. al desp. Mediaș, Aurel Paul Bănuș, a vorbit despre importanța finutului și însemnătatea lui Ilarie Chendi precum urmează:

A arătat că jud. Târnava-mare nu a dat în crema vieții noastre publice numai pe strălucitul literat, care a fost serbătoritul de azi. Din Târnava-mare, chiar din aceeași comună, a ieșit Visarion Roman, patriotul luminat și economistul de mare valoare, care a creiat cel mai puternic institut financiar românesc din Ardeal, banca „Albina“ dela Sibiiu. Din Târnava-mare, dela Draos, se trage poetul Ștefan O. Iosif, prietenul lui Chendi; în comuna Căclulata s'a născut pentru a merge în Bucovina cărturarul Aron Pumaul; comuna Țaja a dat pe pedagogul Ion Popescu și pe valorosul istoric și patriot, care a fost profesorul universitar Ion Ursu, mort prea de timpuriu. Și tot de pe Târnave, din com.

Crăctunel, din jud. Târnava-mică, își trage origina, din moși-strămoși, poetul Octavian Goga. E în aceste personalități distinsse o dovadă de vitalitate și prețioasă energie creatoare națională, care face un titlu de îndreptățită mândrie Târnavelor.

„Despre valoarea literară a lui Chendi înaintașii mei la această tribună au spus tot ce se putea spune. Voi adăoga numai câteva amănunte personale. Chendi nu era numai luptătorul de rasă, îndestul de cunoscut, el era înainte de toate un suflet de aur și un prieten neprețuit. Casa lui era vecinic deschisă, iar punga lui stătea în ajutorul tuturor nevoiașilor, cari i se adresau. De aceea amintirea lui Chendi este așa de scumpă celor ce l-au cunoscut și ca om“. (După dărea de seamă din „Biruința“ Nr. 181, 1926).

Așa a fost serbătorit unul din promotorii noștri culturali din cei mai de seamă, de dinainte de războiu.

Promisiunea S. S. Români de a ridica lui Chendi un bust de bronz în București, ca acelaia, care a pus bazele societății, ne îndeamnă să întrevedem alte serbări, mai cercetate, la cari se vor aduce cuvinte de laudă idealistului cultural, care a fost Ilarie Chendi.

Când bătrâna Teodora a resfirat pământ din cimitirul Bellu din București, pe mormântul tatălui lui, din cimitirul din Dârlos, mulți ochi se vor fi umezit, nu numai aceia ai văduvei și ai liceanului de 16 ani, Ștefan, singurul fiu rămas pe urma criticului.

„Astra“ noastră aduce prinos de laudă și pe această cale aceluta care a colaborat (d. é. la biblioteca populară: colecția lui Alecsandri) ca să răspândească cultura în poporul românesc.

Amintirea lui Alexandru Roman.

Cine a participat la sărbătorirea lui Alexandru Roman în comuna sa natală: *Aușeu*, jud. Bihor, a putut cunoaște, din cuvântările pioase sau entuziaste ale oratorilor zilei, minunatele fapte, pe cari acest fiu de preot le-a săvârșit în cursul vieții sale, împărțindu-și puterile de muncă între *politică și cultură*, ca toți acei străluciți înaintemergători fii ai românilor ardeleni din veacul trecut. Pe unde a trecut Roman pretutindeni au rămas urme de fapte eroice, mai adeseori de fapte *noui*, dar atât de necesare pentru viața românească de atunci. Instituții de cultură mai întâiu înființate prin stăruința sa l-au făcut într-adevăr părintele unei *generații*, cum fericit l-a caracterizat d. Aurel Lazar. Iar în parlamentul dela Budapesta, unde a reprezentat pe conașionalii săi din regiunea Ceica mai bine de două decenii, n'a fost pedecă, oricât de înspăimântătoare s'ar fi proiectat imaginea ei în voința stăpânilor zilei, în stare să-l oprească dela spunerea adevărului: dureros pentru ai săi și neplăcut pentru urechea despoșilor, cari erau autorii conștienți, dar tăinuitori, ai răului.

În ziua de 28 Noembrie a. e., la împlinirea a o sută de ani dela nașterea lui Roman, comuna sa natală a trăit momente înălțătoare.

În luminoasa ei biserică, neîncăpătoare pentru poporul adunat împreună cu oaspeții străini, sfânta liturghie a celebrat-o I. P. S. Episcop greco-catolic al Oradei *Valeriu Frențiu*, asistat de canonicii Săi, iar răspunsurile le-a dat corul catedralei din Oradea, condus de profesorul cu falma îndreptățită *Fr. Hubic*. Accentele melodioase ale vocilor femeiești și bărbătești se împleteau în acest original cor bisericesc cu ar-

monia dulce a unei orchestre de coarde, pentru a potența și a nuanța variat imnurile sau rugăciunile și cântările noastre bisericești.

Apoi, la serbarea de după liturghie, lângă modesta casă parohială, cu odăile largi și cu cerdacul românesc, în partea dela răsărit, în care a copilărit vrednicul serbătorit, au luat cuvântul, pentru a se înclina amintirii lui Alexandru Roman sau pentru a spune poporului adunat cuvinte din inimă, cari să meargă la inimă, toți fruntașii regiunii, veniți aici din acest prilej.

Prepozitul *Dr. Iacob Radu*, dela episcopia gr.-cat. din Oradea, a poposit în cuvinte frumoase viața lui A. Roman, cea plină de fapte mari. Începe în 1848 ca profesor la liceul din Beiuș, unde însă nu stă mai mult de un an, căci este dorit la Oradea, unde putea face slujbe mai mari. Aici e întâiul profesor de românește la catedra nou înființată dela institutul ordinului premonstratens. În cei doi ani, pe cari îi petrece în Oradea, izbutește să adune pe tinerii români dela Academia de drepturi într-o societate de lectură, care are inițiative îndrăznețe, deși n-au concepute: o serie de publicații literare. Dela 1862 este în Budapesta, ca întâiul titular al catedrei de limba română dela Universitatea de acolo, înființată, catedra, tot la stăruința sa, de episcopul Erdélyi. În anul întâiu de profesorat pune aici bazele unei societăți studențești, după modelul celei din Oradea, care s'a numit „Petru Maior“ și despre ființa căreia în capitala Ungariei pușini vor fi să nu știe nimie. Pe lângă activitatea de profesor se distinge în luptele politice, în calitate de deputat și ziarist și pentru scrișul său politic își primește consacrarea, în sens

negativ, dela oficialitatea vremii, care-l trimite pe un an la închisoarea din Daş. Ziarul „Federaţiunea“, în care a scris şi Eminescu incidental, este înfiinţat de el, iar în câtă vreme liberă îi mai rămânea se dedica ştiinţei literare, rămânând, totuşi, în această privinţă un modest începător. Pentru toate străduinţele sale însă Academia Română, la înfiinţare, l-a chemat sub cupola ei, ca reprezentant al românilor din Biharia. Deci o viaţă îndelungată — căci moare numai în 1897 — de „muncă şi jertfă pentru idealul naţional“.

„Asociaţia“ noastră, care a fost reprezentată de d. Dr. Aurel Lazar, preşedintele despărţământului central din Oradea, însoţit de membrii în comitet Ioan Pogan, Teodor Neş, Teodor Popa, Ştefan Măreuş şi Vasile Lăzărescu, şi-a spus cuvântul prin d. Aurel Lazar, a cărui cuvântare o reproducem.

Pe rând au luat cuvântul apoi: Păr. Dr. Lăzărescu, dela Episcopia ortodoxă din Oradea, amintind rolul de ocrofitoare ale neamului a celor două biserici româneşti; în numele administraţiei judeţene d. Dr. Victor Fildan, primnotar: d. Dr. Constantin Pavel dela liceul din Beiuş, unde a profesat Roman, a stăruit asupra înfrăţirii dintre şcoală şi biserică în trecut şi a relevat un lucru, pentru mulţi necunoscut, că pentru Roman a fost compusă populara doină:

„Cântă mierla prin păduri,

Rob e Roman la unguri

Pentru sfânta libertate,

De care noi n'avem parte“,

care a fost adaptată apoi pentru Lucaciu, reprezentantul unei alte generaţii, în luptele naţionale ale românilor ardeleni; d. Dr. Teodor Neş, directorul liceului „Gojdu“ din Oradea, a vorbit despre calităţile de dascăl

ale sărbătoritului; d. Dr. Szombach a adus omagiul ordinului premonstratens; deputatul Grigorie Pop, într-o strălucită improvizaţie, pe înţelesul poporului, a povestit momente însemnate din activitatea lui Roman în parlamentul din Budapesta; d. inspector şcolar Petre Coroiu, despre oamenii mari ai judeţului şi studentul Traian Tămaş, anunţând reînfiinţarea societăţii pentru tinerimea studioasă dela Academia de drepturi din Oradea, în amintirea lui Alexandru Roman.

Tuturora le-a mulţumit în cuvinte potrivite preotul local Petru Herşeg, străduinţei căruia se datoreşte această serbare, iar, la urmă, I. P. S. episcop Frenţiu a scos învăţători pentru popor din această sărbătorire, îndemnând pe oameni să-şi trimită copiii mai deştepti la şcoli înalte, ca să crească din ei oameni vrednici ai neamului!

Olimpiu Boitoş.

Vorbirea trimisului „Astrei“, dl. Dr. Aurel Lazar. Poporul bihorean a trăit până la unirea noastră naţională în lupte continue pentru apărarea individualităţii sale etnice şi pentru apărarea bisericii sale naţionale. Şi a ieşit biruitor! Suferinţele sale seculare sunt răsplătite. S'a început pentru el opera consolidării, — munca culturală.

Poporul din Bihor a dat dovadă de voinţă sa tare, de statornicia sa în lupte şi de îndelung-răbdarea sa în suferinţe! Mari sunt aceste calităţi, — virtuţi strălucitoare, — cheazăşia biruinţii!

Virtuţile sale însă erau susţinute, desvoltate, oşelite mai pârtoş, de fii săi mari, — luceferi trimişi de providinţa divină. Aceşti fii născuţi din opineă ori în modestele case pa-

rohiale, erau personificarea sufletului poporului bihorean! Erău cea profetă vechiului testament, cari au făcut mărturie și prevestire despre mântuirea Omului!

Reprezentău progresul acestui popor; îl conduceau pe drumul visurilor, spre împlinirea vremurilor!

Dătauul acestor fii buni și mari, iubitori de neam și lege, gânditori adânci și visători de viitor: era Alexandru Roman!

El nu numai a servit culturii naționale, dar a crescut o generație!

Nobleța și adânceimea sufletului său înzestrat de cultură apuseană, a transmis-o unei pleiade de fineri din toate unghiurile țării! A împărțit talentele, lumina, cultura și mai vârtos credința în viitor.

Serbătoarea de azi dă dovadă strălucită că Alexandru Roman nu este, nu poate fi uitat!

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“ prin despărțământul ei central din Bihor, participă la serbătoarea aceasta înălțătoare! Aducem prinosul nostru memoriei lui Alexandru Roman, ne închinăm activității sale culturale și considerăm de serbătoare înălțătoare națională această comemorare aranjată de comuna sa natală cu atâta dragoste și recunoștință.

Serbarea de astăzi este dovada strălucită, că activitatea lui Alexandru Roman nu a fost fără rezultat.

Diața lui senină a lăsat impresii adânci în inimele românilor din toate părțile; iar românii din această comună, fericiți că el aici s'a născut, — sunt vigili harnici și cinstiți ai sentimentului celui mai nobil: al recunoștinții.

Dr. Aurel Lazar.

*

Profesorul Victor Lazăr. În ziua de 8 Noembrie a. e. profesorii secundari și învățătorii din Cluj au serbătorit printr'un festival ieșirea la pensie a dlui Victor Lazăr, profesor de istorie la școala normală de învățători din localitate.

Sunt rare cazurile când prilejuri de felul acesta pot strânge atâția colegi la un loc și unde să întâlnești acea caldă colegialitate ce a caracterizat serbătorirea amintită, cum tot așa de rari sunt și cazurile când cariera unui om se poate încheia astfel.

Fiecare trece prin viață și luptă cu greutățile ei, fiecare are izbânda și decepții. Când însă la urmă încheie socotelile și scoți balanța de verificare, rar găsești profitul ce l-ai realizat, nu personal, dar pentru societatea în mijlocul căreia te-ai mișcat.

Când te călăuzește o idee clară și bine conturată, găsești lesne și drumul și mijloacele de înfăptuire.

Serbătoritul nostru e unul dintre aceștia. Călăuzit de un cald patriotism și dragoste de neam, toate puterile și le-a pus în serviciul acestei cauze sfinte și nobile. Cu mintea ageră și cu judecată a știut să desprindă din pilda înaintașilor săi ideea călăuzitoare în continuarea operei de redeșteptare a neamului românesc de pretutindeni. În Ardeal, în vechiul regat, în Macedonia îl poartă acelaș gând și lucrează zi de zi temeinic la temelii statului de azi.

Fără multă valvă, fără reclama ce alții știu să și-o țese așa de măestru, Victor Lazăr lucrează mereu. E o muncă bine definită, cu scopuri bine precizate. Așa se explică manifestația spontană ce i s'a făcut cu prilejul unui act important din viața sa.

Modest din fire, fără a iubi fașturile, par'că-l văd în mijlocul celor

ce-l serbătoreau, jenat oarecum de simpatia cu care era înconjurat.

Era în adevăr manifestația cea-
sta binemeritată. Totuș, i se des-
prindea din figura-i luminoasă și
ochii pătrunzători o dorință: Lucrați
mereu, luați exemplul dela înaintașii
voștri și continuați mai departe!

Chiar când scriu aceste rânduri,
nu mă gândesc de loc la lauda ce
i se cuvine. O știu că nu-i place și
n'aș vrea să-i tulbur mângâierea ce
și-o găsește în roada muncii sale.
Vreau numai să fac un lucru de cro-
nicar, să însemn aici faptele, pentru
ca ele să rămâie de pildă nouă și
urmașilor noștri.

*

Născut în Porcești, județul Si-
biu, și-a făcut copilăria în Jina, ace-
laș județ, unde a învățat și primele
3 clase primare la școala grănițe-
rească. Clasa a IV-a a terminat-o în
Sibiu, la o școală germană.

Tot aici în Sibiu și-a făcut stu-
diile secundare, la un liceu german,
până la 1884. Urmează apoi tot aici
școala normală, până în 1887, când
ajunge învățător. În acelaș an în-
cepe cariera de dascăl în Poplaca
și apoi în Jina, unde stă cinci ani,
până la 1893. Trece de aci la Viștea
inferioară ca director al școlii gră-
nițerești, ocupându-se intens și pe
teren extrașcolar. Aici organizează
coruri și o societate de lectură. De
sigur că activitatea aceasta, în vre-
mea de-atunci, n'a putut fi privită cu
ochi buni de statul ungar, căci, după
5 ani de muncă în Viștea, îl întâlnim
în Dobrogea la Caranlâc și Cobadin.
În 1900 este profesor de limba ger-
mană și latină la un liceu particular
din Craiova.

Întoarsă-l din nou în Ardeal, de data
aceasta într'un loc, de unde putea
și mai bine să-și continue opera. Il

găsim primredactor la „Foaia po-
porului“ și redactor la „Tribuna“ din
Sibiu. Publicarea schiței biografice
„Ion Buteanu“, prefect de legiune în
1848, i-aduce 5 luni de temniță la
Seghedin, din 1 D. 30 IX. 1903. De
sigur, fierul trebuia călțit în umeseală
zidurilor Seghedinului.

Tot la Sibiu în acest timp scrie
încă alte două lucrări: „Românul
american“ și „Icoane din istoria gre-
celor vechi.“

De aici se întoarce, iarăș, în
Dobrogea, la Constanța, ca înstătuitor
la o școală medie germană.

Puterea de muncă și dorul de
cercetare îl duce în Macedonia, la
Salonte, unde ocupă funcțiunea de
director al școlii comerciale a Ro-
mâniei. Prezența sa aici, ca și ac-
tivitatea îl aduc persecuția elemen-
tului grec din acest oraș, mai puțin
civilizat ca a stăpânitorilor din Ar-
deal. Atentatul săvârșit împotriva sa
il pune să îndure câteva luni de
spital. Boala însă ce-a contractat-o
aici și pe care n'a putut s'o vindece
— malaria — îl hotărăște să se în-
toarcă din nou — 1908 — la Con-
stanța, la aceeaș școală de unde
plecase.

În 1903, trece la Academia ro-
mână, ca bibliotecar ajutor la secția
ziarelor. Activitatea și lucrările pe
care le dă la iveală în acest timp
i-aduc titlul de membru activ al „So-
cietății istorice“ din București, în
1911.

În timpul cât a stat la Aca-
demie — 12 ani — a scris și publicat
cele mai de seamă lucrări dintre
care vom aminti: „Die Südrumänen
der Türkei und der angrenzenden
Länder“, tipărită cu sprijinul Mini-
sterului de externe. Apoi „Creșterea
în familie — carte scrisă pentru
mamele române“, premiată de Aca-

demia română în 1814 cu premiul cel mare „Alina Știrbei“.

Tot aici scrie și o schiță biografică: „Baronul David Urs de Mărgineni“, eroul ce s'a distins în luptele austriacilor cu italienii la 1859 și sprijinitorul școilor grănițerești în Ardeal, publicată în 1816.

În 1920 ocupă catedra de istorie dela școala normală de învățatori din Cluj, unde funcționează până în 1926. Desfășură și aici aceeași activitate bogată și bine studiată în pregătirea viitorilor luminători ai poporului, atât pe catedră, ca și în afară de ea. Lecțiile sale pline de un cald patriotism, ca și îndrumările date la „societatea de lectură“ a elevilor, înființată și condusă de d-sa, ani de-arândul, a turnat în sufletul acestor elevi entuziasmul și puterea de jertfă ce se cer în vremurile acestea luminătorilor satelor noastre.

Scrie și în acest timp o seamă de lucrări, între cari: „Ardealul și ardelenii“, „Legende istorice de pe pământul României“, „Istoria în școala normală“, „Instrucția civică“, „Clujul“, monografie istorică și statistică, „Istoria românilor“, manual pentru școlile normale din Ardeal, „Istoria universală a popoarelor vechi“.

După o activitate așa de bogată în fapte și roade odihna i se cuvine, o merită chiar. Dar omul, care a muncit toată viața, nu înțelege odihna prin a pune capăt activității de până acum. A părăsit catedra ca să se dedea cu totul activității de îndrumător și luminător al masselor.

A întemeiat gazeta „Foaia noastră“, pe care o redactează cu priceperea și meșteșugul omului adânc cunoscător al timpului și nevoilor noastre. Aici își pune acum toată

înțelepciunea minții sale ca să lumineze pe cei de jos. Gazeta poate rivaliza cu cea mai bună foaie de propagandă culturală.

Exemplul acesta pe care ni-l dă acum e și mai viu.

Din sferele acestea senine, în cari l-a înălțat munca cinstită și necurmată, privim la el cu drag și-l vedem alături de toți bărbajii aceia vrednici, ce fac jală neamului românesc. Iar când trecem cu gândul peste opera lor un glas tainic pare că se coboară și ne spune: Veniți la noi și învățați cum se iubese neamul, legea și moșia! Și din chemarea aceasta se desprinde un eeu cald și plin de îndemn:

Munciți pentru neam și omenire,
Munciți în tăcere și cu inima curată,
Munciți, gândind la cei ce vor veni.

V. C. Ștefanu.

*

Descripția Basarabiei. Acum 85 de ani s'a publicat la Lausanne, în Elveția, o carte despre care nu se prea știe că a existat.

Titlul este: *Essai sur l'histoire naturelle de la Bessarabie, par Charles Tardent, officier de cavalerie, membre des sociétés vaudoises des sciences naturelles et d'utilité publique. Lausanne, inprimerie et librairie de Marc Dudout. Éditeur 1841.*

Autorul se află la Akkerman, unde invită pe cei ce ar fi înclinați să studieze Basarabia, *cette intéressante contrée*. Avea cu el opera despre flora franceză de Lamarek și Candolle, care i-a servit ordinea familiilor, în care a așezat plantele Basarabiei. Umblase mult, însemnase locurile unde găsisese plantele; știa că are lacune, de ex. privitor la criptogame; dar se simțea mai bogat decât Besser, care publicase (la Vilna) un catalog al plantelor din

Volhinia, Podolia, guvernamentul Chtev și Basarabia (Pagina 39—40). Descoperirile sale Tardent le-a făcut *pendant plusieurs années*, în curs de mai mulți ani de cercetări. A cunoscut bine pe contele și contesa Edling (la moșia Mansire), și pe contele Woronzof, guvernator general al Nouei-Rusii (Pag. 6). Nu reese clar ce era el la Akkerman.

I se păru că Basarabia are o situație fericită ca ape, văi, coline și temperatură; că are obiecte rare și variate. Plouă rar, suferă de secetă. Iarna frigul scade până la 15°. Indigenii: greci și moldoveni, susțineau că „pe vremea turcilor ierlene erau mult mai puțin friguroase” (!). Cauza este lipsa pădurilor de odată, cari opreau vânturile dela Nord; le tăiaseră barbar. (*le qui prouve qu'ils exista des forêts, s'est qu'on trouve dans plusieurs endroits des troncs de chaines et d'arbres d'une grande dimension.*) Nordul și Vestul au încă păduri, în stare neîngrijită însă; vitele le strică; neînpădurirea este nesuficientă. Statul, guv. Woronzof intervin să se facă.

Tăranii, cari în general sunt leneși (*très-paresseux et insoucieux*), încep a pricepe folosul și plăcerea de-a avea pe lângă case arbori fructiferi.

Vilele sunt puține (*il y a plusieurs petits vignobles*) care produc vinuri de calitate foarte diferite; cea mai mare este la Akkerman, avusese odată 12 verste în lungime și 5 în lărgime, acum era mai mică și îngrijită.

Urmează capitolul (sărac) despre mineralogie, în special despre sare, care îmbogățește odată pe locuitori; apoi zoologia: articulate, molusee,

vertebrate: pești, amfibii și reptile, pasări (eu descrierea câtorva, ca *fungilla major*, *clauda cristata* ș. a.), rapace, omnivore etc. etc. La mamiferele carniasiere Ch. Tardent se miră de un lup, care într-o noapte a ucis 30 de oițe; notează că pisica sălbatică există pe malul Nistrului, dar despre iepure spune că sălbatec nu l-a găsit (*Lepus caniculus L.*) La ruminante însemnează că bivoli au fost aduși mulți în ani 1829 și 1830, deodată cu bulgarii colonizați în Basarabia, însă „țara nu le-a priit și astăzi au rămas prea puțini”.

Mult mai bogat este catalogul plantelor (p. 31—88). La plante se însemnează și locurile și epoca de înflorire; uneori se dau seurtă descrieri.

Pe mine cartea m'a interesat pentru părțile ei culturale. Totuși, mi se pare că ea ar merita o retipărire, fiind unul dintre cele mai vechi izvoare ale științei naturale privitoare la România*).

G. B. D.

*

Ereditate artistică!? Cunoaștem un *Coșbuc*. Ce a fost anterior artistic și literar, în neamul său, nu cunoaștem.

Astfel devine interesantă notița ce-o găsim în *Federațiunea* dela 14—28 Ianuarie 1870 (nro 6-338, p. 23.) într-o dare de seamă despre o ședință publică a societății teologice din Gherla...

„După partea literară a sefei, ureau să ating ceva și despre latura ei artistică, care spre decoarea junelui cler încă e reprezentată în sânul ei. — D. Leon Coșbuc, urmând ordinii programului, execută în două răstimpuri, pre flaut, un „potpourri”

*) În Bibl. univ. Cluj se află sub Nr. 192.374.

și mai multe „piese și cântece române de București.“

„Horele și dansurile naționale, sunetele curate, scoase din instrumentul muzical, mânuit cu multă dexteritate, entuziasm și însufleși pe ascultători întru atâta, încât junele maestru, întru aplauzele bine meritare, nu putu rezista insistărei publicului, ci trebui să repețească piesele încântătoare, ce ne-au făcut să credem, că D-l Leon Coșbuc e înzestrat cu un talent muzical frumos“.

Nepotul lui Coșbuc, preot în Hordou, n'ar putea să dea lămuriri despre toate talentele lui Leon Coșbuc?

G. B. DUICĂ.

*

Ironie istorică-literară. Descoperii și eu pe Homer al lui Alecu Beldiman la Brukeithal (Sibiu)!

Răp. U. Bogrea mi-atrăsese atenția că năntea mea îl descoperise N. Iorga (vol. II al Ist. Lit. a sec. XVIII)!

Nu mai pot avea plăcerea să-i arăt (ce numai de curând știu), că năntea noastră îl descoperise la, anul 1868, *Nicolae Densușianu*, care, într'un studiu despre Homer (în *Federatiunea* dela 7—10 Ianuarie 1870, nro. 3—335, p. 11), unde acum numai eu și N. Iorga mai putem ceti:

„În anul 1868, cercetând biblioteca Br. Bruckenthal din Sabiniu, mai veni la mână între alte manuscrise române și una traducere în proză a *Odiseei* scrisă cu litere cirile; și poartă titlul de „Rătăcirile lui Odiseu“.

„Manuscrisul eră scris curat și legibil, dar necusut și nelegat și fără numele traducătorului“.

„Un alt manuscris pus laolaltă cu „Rătăcirile lui Odiseu“ eră „Numa Pompiliu“ de Florian, tradus românește de Alexandru Beldiman“.

„Atât forma externă a manuscriselor, cât și asemănarea scri-

soarii m'au convins, că traducerea *Odiseei* este asemenea de Alexandru Beldiman, poetul Moldovei dela anul 1821.

„Daună însă că această traducere a *Odiseei* n'a văzut lumina până în ziua de azi; căci influențele ei asupra poporului și a literaturii ar fi fost neprețuite“.

G. B. DUICĂ.

*

„*Niculai Mileșcu în China*“ de prof. la univ. din Iași *Ion Simionescu*. („Cunoștințe folositoare“ seria C: „Din lumea largă“, Edit. „Cartea Românească“, Nr. 24. Prețul 4 lei)

Ce minunată activitate desvoltă dl I. Simionescu ca răspânditor de cunoștințe folositoare! Fie că citești descrierile de călătorie, adunate în volumul: „Orașe din România“, fie că treci în revistă generală pe „Oamenii aleși“: streini (ed. a 3-a!) sau pe „Oamenii aleși“: români — cartea recentă, despre care va trebui să vorbim pe larg —, fie că iai la cunoștință „Calendarul gospodariilor“ așa de bine redactat, începând cu anul 1921, sau „Bibl. de popularizare“ dela „Casa Școalelor“ sau „Revista științifică G. Adamachi“ — totdeauna îți se sporesc cunoștințele și ai cuvinte de mulțumire pentru acela, care și-a smuls din timpul prețios de om de știință ca să te îmbogățească și pe tine.

Cești și broșura aceasta din biblioteca teftină, redactată cu atâta competență și sârguință, „Cunoștințe folositoare“, bibliotecă, în care au văzut lumina zilei multe lucrări prețioase de popularizare (în subsecțiile „Știința pentru toți“, „Sfaturi pentru gospodari“, „Din lumea largă“, „Știința aplicată“) și n'are să vă pară rău.

Dimpotrivă. Aveți să plecați ca- pul, rușinați că n'ați știut cine a fost Spătarul Mileseu și aveți să-l ridicați, euprinși de mândrie, că veți avea puțința să spuneți de aci încolo aceluia care — ignorant — vă va batjocori cu epitetul „Niculai“: „Da! Niculai — un Niculai Mileseu, a fost unul din cei mari savanți ai Europei, pe timpul său, unul din cei dintâi savanți-exploratori europeni, care a străbătut China.“

Născut pe la 1625—1636, în jud. Vaslui, acest român ajunge să fie caracterizat de un învățat englez (Baddeley), în 1919, deci de unul, care n'avea nici un interes să-l ridice în slavă, fiindcă ar fi fost de acelaș neam cu el, astfel: „Situafția și fama lui este unică. Nu poate fi mai ușor de arătat cât de mare contrast era între acest învățat român și între cazacii inculți, înaintașii lui în cercetarea drumului spre China. Ce a scris formează un întreg, bogat în informațiuni topografice a Asiei de nord, remarcabil prin întindere și precisiune; pentru timpul când a fost scris stă fără comparație în istoria literaturii rusești. Mai mult, dacă lăsăm laoparte China, e fără comparație chiar în literatura lumii“.

Di Simionescu constată: „Când cetim destăinuirile lui *Sven Hedin* asupra iscusințelor întrebuițate în Tibet pentru a înșela strașnica vigență a tibetanilor, istețimea lui ne pune în uimire. Timp de câteva săptămâni Mileseu a trebuit să fină piept vicleșugurilor întrebuițate de căpeteniile mongole și mandarinii vestiți în diplomație și la urmă a biruit, spre deosepire de alți înaintași de ai lui, ruși, cum a fost Baicoș“.

Spătarul acesta a avut o viață sbuciumată. Dacă cetim astăzi cu interes, într'alte limbi, dările de seamă

despre ce a pălinit polonul Ossendowski în decursul războiului mondial, am putea ceti cu tot atât interes „Jurnalul de călătorie“ și alte scrieri ale lui Mileseu (au apărut câteva în lucrarea „Călătorie în China“ — Spătarul N. Mileseu, trad. de *Em. Grigoraș*, în edit. Casei Școalelor, 1926).

Împăratul Chinei l-a întrebat odată cum de a ajuns ca să știe atâtea, și filozofie și matematică și trigonometrie. Mileseu a studiat la universitatea din Padua și vorbea fluent limbile: română, italiană, rusă, grecească nouă și veche, turcească, arăbească, latinească. A tradus Biblia în românește și era un erudit în chestiuni religioase.

„Descrierea Chinei“ făcută de Mileseu s'a bucurat pe acele timpuri de mare popularitate, făcându-se după original nenumărate copii, nu numai în biblioteca din Petrograd, ci și în colecții particulare.

În Moseova, unde ajunge în 1671, este numit interpret-șef la ministerul de externe, pentru grecește, latinește și alte limbi. Țarul Alexei l-a încredințat cu misiunea să cerceteze cari ar fi drumurile cele mai potrivite ca să aibă legături comerciale cu Siberia și cu China. În urma acestei misiuni speciale pleacă Mileseu, în 1675—1676, ca să aibă mai apoi soarta lui Cristofor Columb sau Cortez, să fie surghiunit „în Sibir“, prelucrat de răutatea omenească. Rehabilitat din disgrația țarului, Mileseu ajunge iarăș în grația lui și moare în 1708.

Di Simionescu citează din Baddeley: „Străin de țara în care nu se fixase decât de ureo 4 ani, Spathary (Sp. Mileseu) ajunge să fie socotit printre cei erudiți din vremea lui și încă printre cei dintâi“, și adaugă: „Tot așa a fost învățatul

Dimitrie Cantemir, sftnicul ascultat al țarului Petru cel Mare, apoi fiul acestuia Antioh Cantemir, ambasadorul Rusiei la curtea rēgilor Angliei și ai Franței“.

Dar conținem cu citatele și îndemnăm pe cetitor să cetească broșura.

Ca zidurile chinezești, așa va dispărea și zidul ignoranței față de ce a fost acest mare explorator român.

Pe spătarul Milescu îl roagă un mare funcționar dela ministerul de externe din Chină, unul cu numele Askaniama, mandarin de vază, să-i cânte de multeori „Dunăre, Dunăre“ — cum cântau, când petreceau prin Irkușk legionarii români ai marelui războiu: „Dolga, Dolga“.

Plimbați-vă prin Irkușk și prin China cu Spătarul Milescu, voi, tineri liceeni, dornici de aventuri, profesori geografi, legionari români, intelectuali români, cari se respectă, aducând mulțumită și biografului român, dlui I. Simionescu.

H. P.-P.

*

O piesă teatrală pentru popor: Să nu mai spui la nime! comedie țărănească, în 3 acte, de *Petrea Dascălu* (Petre Olariu, inv. din Orlat, jud. Sibiu). Sibiu, 1926, Edit. instif. „Dacia Traiană“, preț 8 Lei.

Ducem mare lipsă de piese teatrale pentru popor, vrednice de jucat. Ni se cer din toate părțile și prea puține sunt piesele, cari pot fi înțelese de popor, cari să conțină și un sămbure de morală și să fie și hazlii, ca să deșcrețească frunțile.

Comedia aceasta a inimosului și modestului dascăl din Orlat va putea fi jucată cu efect pe satele noastre, de diletanți țărani.

Se va râde mult și țărani vor mai învăța ceva: „Să nu mai spui la nime!“ — să nu-ți bați gura cu câte fleacuri toate, că o pățești!

Fabula comediei se poate povesti în câteva cuvinte: în casa unui țăran, Stan, care este un fel de „raionoeur“ al piesei, un personajiu, care pune punctul pe i, cu filozofia vieții, se adună femeile lleana Stan, Măriuța Sâmbure, Lina Dan, Constanța Câmpean și — neavând alta de lucru — vorbese de rău pe Sânefta Pandele, că ar fi furat o pereche de cercei de aur, ba zece perechi, ba un săculeț întreg, ba un ceas de aur.

Lavina! Dintr'un firțar un armăsar! Inzadar cată să le potolească Stan, inzadar le ntreabă dacă știu ele de sigur cele ce le susțin: „De unde nu este foc, nu iese fum!“ O, ce învechită și mucegăită vorbă vorba înțeleaptă (nu e aceea de Zaharie Botu, din cărțile de cetire?):

Doi ochi și numai o gură
Ți-a făcut buna natură!
Multe, multe să privești
Dar puține să vorbești.*!

Gura femeilor torâte ca o mielită — satul întreg e plin că Sânefta a fost prinsă furând. Se duc oamenii la biserică (act. II), se închină, dar vorba rea își taie cărarea, până când — vine *Măciucă*, ordonanța dela primăria satului, cu „plăcinta“, citațunea la judecătoria pentru vătămare de onoare. Vai de mine și de mine! Sar bietele, nevinovatele femei! „V'astupă domni gura!“ le spune respicăt Stan (Pățitul). Ele vreau cu toatele să dea „taga“, după ce jură că au fost „drepte ca lumina“, „ele de cătră pădure“. Țăjăie, strânse cu ușa. Acum e acum!

Actul III se petrece la judecătoria. Stau femeile ca nește miro-

noșițe. Că n'au fost „de cându-l lumea“ la judecată. Pumnul judecătorului le mai molcomește și mai cascade ochii mari când aud că biata Sânefta a primit dela bărbatul ei din America, o pereche de cercei, cari nu i s'au potrivit și a încercat să-i schimbe la un aurar în oraș. Acolo a întreat-o un polițist de unde are cerceii, ea i-a arătat scrisoarea bărbatului și toate au fost în ordine. De aici dandanaua. O gură goală a scodit toată calomnia.

i Fiecare bărfitoare e osândită cu câte 100 de lei pedeapsă și sunt bune-bucuroase că au scăpat cu fața curată.

Scenele sunt vioaie, într'o limbă neaoș românească. Firește, caracterele nu sunt adâncite, dar comedia aceasta țărănească n'are alt scop decât de a fi jucată într'o seară de petrecere țărănească, stârnind hohote de râs și un rezonament sănătos: pune, Dne, pază gurii mele. Scopul acesta și l-a ajuns.

Di Olariu are puțința să scrie în genul acesta lucruri laudabile. Ne-am bucura să-l vedem tipărit și alte comedii în genul acesta.

Recomandăm cu căldură comedia conducătorilor satelor noastre, fiind siguri că va prinde bine sătenilor noștri.

... Și am vrea ca învățătura din ea să o fragă și nădrăgarii noștri, gazetarii, politicienii, etc. etc. Și ei răspândesc veninul, cu adagiul: „Să nu mai spui la nime!“.

*

„Se 'ntreabă mintea sănătoasă“ ...

Mai e nevoie să se 'ntrebe?
De adăstăm pe calea joasă,
Cu toții: tu, și tu, și tu —
Pat cald norocul n'așternu:

Ție, bogat din faetoane,
Domniță, 'n scumpele-ți paltoane,
Burgez, de sentiment calic,
Cosaș ce nu 'mprumuși nimic,
Dinamitard cu scris venin,
Politician, cuprins de „spleen“,
Și tu, stăpân majoritar,
Și tu, 'mbumbat minoritar!
„Se 'ntreabă mintea sănătoasă“ ...
Ajungem la topor și coasă! ...

*

Infinitul mic, viitorul culturii.

Jean Perrin, savantul francez, premiat cu premiul Nobel (1926) scria în volumul său „Atomii“, în 1924: „Fiecare moleculă a aerului pe care-l respirăm se mișcă cu viteza unui glonte de pușcă, parcurge, în linie dreaptă, între două ciocniri, aproape o zecea-mila parte a unui milimetru, deviază din cursa sa aproape de cinci miliarde de ori pe secundă și ar putea, oprindu-se, să ridice dela înălțimea sa un praș vizibil la microscop. Se află treizeci de miliarde într'un centimetru cub de aer, luat în condiții normale. Trebuie să unești douăzeci de miliarde ca să faci o particică miliardimă de miligram.“ (după cronică d-lui H. Bidou în „Les Annales“, 21 XI. 1926.)

Concluziunile savantului Perrin despre infinit: „Natura se folosește de aceeaș splendoare nemărginită în atom sau în nebuloasă și fiecare mijloc nou de recunoaștere o arată și mai neprevăzută, și mai frumoasă, și mai bogată în imensități insondabile.“

Alte concluzii de ale savantului francez Perrin: „Nu e de loc lipsit de judecată să gândești că în timp de una sau două generații, să zicem mai mult dacă vrei, vom fi în stare să facem, în raport cu civilizația noastră actuală, un progres analog

progresului îndeplinit de oamenii preistoriei, cari au descoperit focul. Putem să sperăm că, în sensul acestei, noi vom deschide, într'a-devăr, o nouă pagină umanității și

dacă nici nu vedem noi înși-ne aceste zile nouă, de pe acum, să le pregătim ne va fi făcut viața noastră mai frumoasă." (După Illustration, 20 XI. 1926.)

Bibliografie :

Al. Popescu Telega : Rătăciria lui Ion Dăncea, roman, Ed. Serizul Românesc. Craiova, 1926.

Buletinul No. 2 al „Seminariului de pedagogie teoretică”, București, Edit. „Casei școalelor”, 1926, Lei 75.

P. Mușoiu : Alte zări, etc. București, Lei 30.

Emil Pocola : Unificarea sufletească națională. Conf. Tip. Lucea-fărui, Zălau, 1926, Lei 20.

Ing. Nicu I. Anușca, Contribuțiuni la chestiunea frânării în traficul de cale ferată. 1926, Ed. inst., de arte graf. Max Gottlieb et co. Berlin, 156 pag. cu planșe.

Errată.

În numărul trecut s'au strecurat în articolul dlui Dr. I. Bunea, dela „Cronica” : „Un instructiv manual didactic” câteva greșeli de tipar regretabile, de aceea le rectificăm aici, rugând pe ceițtor să corecteze articolul menținat. pg. 577, coloana I rândul 3 : și în loc de în : coloana 2, rândul 20 : înțelegerea în loc de alegerea ; pg. 578, coloana I, rândul 14 de jos : „frumsețã stilară, provenite, fără îndotală, din străduința (nu stăruința) autorului” ; rândul 4 de jos „școalele militare” în loc de „școalele universitare” : coloana 2, rândul 8 de sus : „individuală” în loc de „industrială.”

Au apărut :

Calendarul „Astrei” pe anul 1927, redactat de Horia Petra-Petrescu.

„Vine Grăciunul!” piesă de teatru pentru copii, de El. Sporea.

„1 Decembrie 1918”, conferență de I. Simu. Amândouă în Bibl. pop. a „Asociațiunii”.

Calendare redactate de Horia Petra-Petrescu :

Calendarul „Dacia Traiană”, „Amicul Poporului” și „Calendarul Plugarului”, pe anul 1927.